

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

2026

МОВА. ІСТОРІЯ. КУЛЬТУРА
МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ «МОВА. ІСТОРІЯ. КУЛЬТУРА»

12 травня 2026 року

**Дніпро
2026**

Ухвалено до друку Науково-методичною радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (протокол № 9 від 21 травня 2026 р.)

Матеріали круглого столу «Мова. Історія. Культура» (12 травня 2026 року, Вищий навчальний приватний заклад «Дніпровський гуманітарний університет»): збірник тез / за ред. Т. Крашеніннікової. Дніпро: ВВПЗ «ДГУ», 2026. 160 с.

(в авторській редакції)

Вміщено матеріали круглого столу, в якому взяли участь працівники музеїв, культури, професорсько-викладацький склад закладів вищої освіти, магістри, здобувачі вищої освіти України. Тематика тез охоплює актуальні питання щодо розвитку мов світу та форм реалізації їх через носіїв мови.

Матеріали можуть бути використані у практиці фахівців різних видів гуманітарної діяльності та у навчальному і виховному процесах закладів освіти.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
------------------------	---

МОВА

Алксеев Артур. Роль соціальних мереж у розвитку та трансформації української мови.....	7
Білогуров Сергій. Розрізнення вигуків і звуконаслідувань	10
Блага Яна. Використання та особливості перекладу англomовних абревіатур у текстах галузі «Маркетинг»	12
Борисенко Світлана. Мова судочинства як гарантія справедливого судового розгляду.....	14
Ботвінов Артем. Відмінності між формальним та неформальним зверненням у країнах Європи та Азії.....	17
Жукова Ангеліна. Гейміфікація вивчення мови за допомогою цифрових інструментів.....	19
Іщенко Анастасія. Розвиток шляхів подолання емоційного вигорання на заняттях англійської мови	22
Калашникова Тетяна. Навчання англійської мови як допоміжний ресурс подолання птср в умовах воєнного стану.....	26
Калмикова Надія. Розвиток професійної компетентності на заняттях з дисципліни «Українська мова професійного спрямування»	29
Квітінська Ліана. Семіотика – як читати знаки і символи.....	31
Корсунська Вікторія. Роль сленгу у формуванні комунікативної компетентності майбутнього професіонала	35
Крашеніннікова Тетяна. Мовна агресія: види, способи подолання.....	39
Мельман Олена. Комунікативні стратегії у міжкультурному спілкуванні соціального працівника	42
Мосейко Анжела. Мовний режим ЄС як модель для збереження національної ідентичності в умовах інтеграції	46
Нежива Ольга. Контроніми в англійській мові: семантичний парадокс, контекстуальне розрізнення та міжмовні паралелі.....	49
Підвисоцька Галина. Conducting a business game as an element of professional foreign language training method	52
Рогаченко Анна. Використання нових технологій у сфері туризму.....	57
Сергієнко Наталія. Формування культури професійного спілкування у майбутніх фахівців готельно-ресторанної сфери.....	62
Сковронська Ірина. Інноваційні форми комунікації	65
Соловарова Марина. Розвиток комунікативних навичок у контексті міжкультурного спілкування	67

Суковатий Владислав. Формування емпатії та толерантності засобами міжкультурної комунікації.....	71
Телсенко Александра. Використання методики CLIL у вивченні англійської мови за професійним спрямуванням (ESP) у галузі «Маркетинг»	73
Тиха Катерина. Ефективні шляхи свідомого засвоєння лексики здобувачами вищої освіти	76
Холод Ірина. Культурні стереотипи та їх подолання через вивчення англійської мови.....	78
Чичеріна Каріна. Традиційні вітання різних народів світу та їх вплив на формування першого враження гостя.....	81
Яворська Даніела. Штучний інтелект і українська мова: збереження культурної ідентичності в епоху алгоритмів	84

ІСТОРІЯ

Бабій Олег. Батіг – поле козацької слави	88
Берестень Юрій. Освітня місія музею УМСФ у процесі виховання національної ідентичності у студентської молоді.....	90
Колесник Оксана. «Звід пам'яток історії та культури України» – енциклопедичне видання.....	95
Леощенко Дмитро. Таємна мова кобзарів як механізм реалізації соціального процесу підтримки кордонів	98
Лимар Андрій. Концепція «радянського народу» в контексті боротьби за українську національну ідентичність.....	102
Панков Олександр. Порядок дій працівників підприємства і посадових осіб при виникненні пожежі у воєнний період	106
Фоменко Світлана. Наукова діяльність Михайла Івановича Гасика, академіка міста Дніпра	111
Юрченко Анна. Музейні заняття з археології як спосіб зацікавити аудиторію молодшого та середнього шкільного віку	113

КУЛЬТУРА

Запотічна Роксолана. Культура довіри: як історія та мова впливають на економічний розвиток суспільства.....	118
Круть Карина. Життя і діяльність Харитоненка Івана Герасимовича.....	120
Лісунова Марія. «Розстріляне відродження» як символ національної боротьби	125
Ляшко Сергій. Algorithmic tyrant: artificial intelligence and the dystopia of human husbandry	128
Моргунова Аліна. Дискурс теософії в Україні: універсалізм, культура, ідентичність	133

Негодченко Ольга. Підприємці, меценати, колекціонери Терещенки (XIX – початок XX ст.).....	137
Тітова Надія. Основні аспекти та вектори розвитку Дніпропетровської ОУНБ імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія в кінці XX – першій чверті XXI століття.....	147
Хасанова Еліна. Психологічні особливості формування довіри.....	155
Шолудько Арсен. Формування української національної та громадянської ідентичності у здобувачів вищої освіти	158

ПЕРЕДМОВА

Шановні автори та читачі!

Збірник наукових публікацій «Мова. Історія. Культура» є результатом засідання та дискусійних панелей круглого столу, присвяченого аспектам мови та її впливу на історію та культуру України. Впродовж заходу науковці, мовознавці, історики, культурологи та всі зацікавлені учасники обмінялися ідеями, спостереженнями, а також знайшли нові способи поглибити наше усвідомлення щодо багатства нашої мови та культури.

У цьому збірнику Ви знайдете наукові доповіді, представлені під час засідання круглого столу, на якому проаналізовано взаємозв'язок мови, історії та культури. Ми прослідкували як мова впливає на формування нашої історії і визначає наші культурні цінності, розглянули як культура українського народу відображається у мові та літературі, а також здійснили спробу виявити вплив зовнішніх факторів на розвиток мови, включаючи глобалізацію та технологічний прогрес. Також охоплено широкий спектр тематики, пов'язаної з роллю мови у формуванні та розвитку історії та культури.

Наші автори глибоко проникли в сутність теми, пропонуючи оригінальні підходи та висновки, які сподіваємося стануть вагомим внеском у нашу наукову спільноту.

Ми маємо надію, що цей збірник буде вам корисним та надихне новими ідеями та інсайтами для подальших досліджень, які сприятимуть розвитку та популяризації української мови, сприяючи розумінню її ролі в нашому суспільстві та її значенні у світовій культурі.

Висловлюємо подяку всім учасникам круглого столу. Нехай наші наукові дослідження приносять нові відкриття та сприяють збагаченню нашого знання про важливість мови, історії та культури для нашого суспільства.

Також повідомляємо, що науковий майданчик для обговорень наукових досліджень із філології, історії та культурології на базі ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет» буде щорічним у травні. До нових зустрічей!

Організатори заходу

МОВА

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У РОЗВИТКУ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Артур АЛЕКСЄЄВ

*викладач кафедри міжкультурної комунікації та
соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Соціальні мережі стали невід’ємною частиною сучасного життя, особливо серед молоді, і їхній вплив на мову є надзвичайним. Українська мова в цифровому просторі потребує особливої уваги, оскільки процеси розвитку та трансформації відбуваються стрімко й багатоаспектно. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю зрозуміти, як саме соцмережі впливають на норми, стиль і функціональне навантаження української мови, а також чи можемо ми використати цей інструмент для її популяризації та захисту від деградації.

Метою роботи є комплексний аналіз ролі соціальних мереж (зокрема Facebook, Instagram, TikTok, Telegram) у розвитку сучасної української мови. Для досягнення цієї мети використовується комбінація методів: корпусна лінгвістика для виявлення трендів і закономірностей у великих масивах текстів, а також онлайн-опитування та інтерв’ю з представниками різних вікових груп щодо їхніх мовних звичок і ставлень до української мови в цифровому середовищі.

Результати дослідження показують, що соціальні мережі є потужним рушієм появи нових слів і виразів, таких як «крінж», «хайп», «абігувати» та інші, які швидко інтегруються в розмовну мову й навіть проникають в офіційні тексти. Наприклад, слово «крінж» (від англ. *cringe*) використовують для опису незручних або конфузних ситуацій і вже фіксується в сучасних словниках української мови. Зростає використання англіцизмів (наприклад, «лайкати», «постити»), скорочень і неформальних конструкцій («норм?», «спс»). Емодзі та меми також відіграють значну роль у передаванні емоцій і змістовної інформації, часто замінюючи цілі фрази.

Водночас, соцмережі дають платформу для створення та поширення якісного українського контенту: літературних творів, освітніх матеріалів, музики й відео, що може позитивно впливати на мовне середовище.

Трансформація мови під впливом онлайн-комунікації вже помітна в офіційних текстах і медіа, де з'являються нові стилі та жанри (наприклад, «мережева проза» або «інфлюенсерський контент»). Це створює виклик для лінгвокультурології, оскільки традиційні норми можуть поступатися місцем неформальним формам. Наприклад, в ТікТок популярним є сленг і розмовна мова з граматичними помилками, що може впливати на мовлення молоді поза мережею. З іншого боку, Instagram стимулює створення візуально-текстуальних постів, де українська мова використовується креативно й естетично, часто з використанням каламбурів і нестандартних конструкцій.

Необхідно розробити рекомендації щодо використання української в соцмережах, які б поєднували свободу вираження з дотриманням мовних норм. Важливо підтримувати створення якісного контенту, популяризувати грамотність і критичне мислення серед користувачів. Чи можемо ми використати соцмережі для розвитку мови через освітні проєкти, підтримку блогерів-лінгвістів і боротьбу з дезінформацією? Це питання потребує подальшого вивчення. Наприклад, можна створити онлайн-платформи або чат-ботів, які у реальному часі виправляли б мовні помилки та пропонували альтернативні варіанти висловлювань.

Особливий аспект дослідження – вплив соціальних мереж на діалекти та локальні мовні варіації. У Facebook і Telegram часто можна зустріти тексти, написані суржиком або з використанням регіональних слів, що свідчить про збереження мовної самобутності в онлайн-просторі. Наприклад, у групах підтримки української мови в соцмережах активно обговорюються питання правопису та вимови для різних діалектів (наприклад, гуцульського або полтавського). З іншого боку, соцмережі можуть сприяти уніфікації мови через домінування певних трендів і шаблонів, що може призвести до зникнення деяких локальних особливостей.

Методологія дослідження передбачає **три етапи**:

1. *Збір даних*: парсинг публічних постів із соцмереж за допомогою API (з дотриманням правил конфіденційності), а також проведення онлайн-опитування серед 1000 користувачів віком 16–35 років.

2. *Аналіз даних*: використання інструментів корпусної лінгвістики (наприклад, AntConc або Sketch Engine) для виявлення частоти вживання певних слів і конструкцій, а також якісного аналізу текстів на предмет стилістичних особливостей.

3. *Інтерпретація результатів*: зіставлення кількісних даних із відповідями з опитування та інтерв'ю для розуміння мотивації мовних змін і ставлень до них.

Додаткові приклади впливу соцмереж на українську мову:

- *TikTok*: популяризація коротких відео з неформальною мовою, багато сленгу й англіцизмів («вайб», «чек»).

- *Instagram*: розвиток візуальної комунікації, де текст супроводжує зображення або відео, що стимулює креативне використання мови (наприклад, у рекламних текстах).

- *Facebook*: збереження більш традиційного стилю мовлення в групах підтримки української мови, але й поширення мемів і скорочень у загальних дискусіях.

- *Telegram*: створення тематичних каналів із літературою та освітнім контентом, що сприяє популяризації грамотної мови, а також використання ботів для перекладу чи виправлення текстів.

Отже, соціальні мережі – потужний каталізатор змін у мові, здатний як руйнувати традиційні норми під впливом трендів і неформальності, так і будувати нову мовну реальність через створення можливостей для спілкування та самовираження. Необхідний збалансований підхід до регулювання мовного середовища в соцмережах, який би поєднував свободу вираження з підтримкою стилістичної чистоти й розвитком української мови як засобу національної ідентичності. Наприклад, можна запровадити систему бджів або рейтингів для

контенту українською мовою в соцмережах, щоб заохочувати якісний та грамотний контент.

РОЗРІЗНЕННЯ ВИГУКІВ І ЗВУКОНАСЛІДУВАНЬ

Сергій БІЛОГУРОВ

здобувач вищої освіти Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Науковий керівник: Наталія ЄРМАКОВА,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та мовної підготовки Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Одним із дискусійних питань, пов'язаним із визначенням вигука як частини мови, є відмінність його від звуконаслідувань.

Мовознавці не мають одностайності в цьому питанні, хоча явище оноματοпеї (звуконаслідування) як самостійне існує давно. Основним проблемним моментом у розмежування цих слів є те, що ж саме виражають звуконаслідування, адже за своєю природою їх справді можна вважати досить близькими з вигуками, бо й ті, й ті виражають ставлення людини до світу навколо і виконують схожі синтаксичні функції, мають специфічний статус у системі частин мови, адже не належать ні до самостійних, ні до службових.

Звуконаслідування (звуконаслідувальні слова) «означають слухові образи, які є приблизними відповідниками звучань природи» [1, с. 290], тобто в першу чергу це – «прийом умовного відтворення засобами мови позамовних звукових явищ – звуків природи, техніки, криків тварин тощо з метою досягнення акустичного ефекту при зображенні певних явищ» [2, с. 367].

Н. Коротун вважає, що хоч звуконаслідування й не описують емоцій, усе ж їхня відмінність від вигуків досить умовна, оскільки вигуки активно поповнюються в тому числі й звуконаслідувальними словами [3, с. 51]. Схожу думку висловлює й О. Гаценко, зазначаючи, що свідоме використання звуконаслідувальних слів у мовленні здатне виконувати функцію вигуків, хоча все ж це принципово різні явища навіть із точки зору фонетики [4, с. 3].

У статті Т. Мішеніної «Стилістичний потенціал звуконаслідувальних слів у сучасній українській мові (на прикладі новелістики 60-х рр. ХХ ст.)» наведено досить вичерпні критерії розрізнення таких лексичних одиниць і вигуків:

1) вигуки відображають емоції та волевиявлення, звуконаслідувальні слова становлять відповідники звукових образів і не виражають ні емоцій, ні волевиявлень;

2) звуконаслідувальні слова мають мотивоване звуковим складом значення, безпосередньо відображаючи явища, чим відрізняються не лише від вигуків, а й від інших частин мови;

3) повтори у звуконаслідувальних словах є наявними не тільки для посилення відображуваних явищ, як це відбувається у вигуках, але й указують на їх тривалість, характеризують ці явища з кількісного й якісного боку;

4) більшість звуконаслідувальних слів багатозначні, в деяких звуконаслідувальних словах відображено тенденцію розвитку вторинного значення, що властива іншим частинам мови (у вигуках подібні значення не виникають);

5) звуконаслідувальні слова мають своєрідну будову;

6) звуконаслідування відіграють особливу роль при творенні парних слів;

7) звуконаслідування беруть участь у процесах словотворення, від них шляхом афіксації можна утворити дієслова (дієслівні форми), іменники, прикметники;

8) на відміну від вигуків, звуконаслідувальні слова менш пов'язані з інтонацією [1, с. 290].

Отже, можна сказати, що звуконаслідування відрізняються від вигуків насамперед тим, що не передають емоцій, більше вмотивовані звуковим складом, оскільки мають безпосередньо відтворювати звуки природи, тоді як для вигуків це – не властива функція.

Список використаної літератури

1. Мішеніна Т. Стилістичний потенціал звуконаслідувальних слів у сучасній українській мові (на прикладі новелістики 60-х рр. ХХ ст.). *Мова і культура*. 2014. Вип. 17, том VI (174). С. 289–296.
2. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники. 2005. 416 с.

3. Коротун Н. Г. Проблема визначення вигуків як частини мови. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. 3 (ч. 2). С. 50–53.
4. Гаценко І. О. Класифікація звуконаслідувальних слів української мови за їх семантичними ознаками. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2003. Вип. 7. С. 122–127.

ВИКОРИСТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ АБРЕВІАТУР У ТЕКСТАХ ГАЛУЗІ «МАРКЕТИНГ»

Яна БЛАГА

здобувачка вищої освіти Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Науковий керівник: Тетяна КАЛАШНИКОВА,
старший викладач кафедри англійської мови Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

У сучасному маркетинговому дискурсі англійські аббревіатури виконують функцію лінгвістичної економії, скорочуючи складні терміни до зручних, швидких для оброблення форм. Однак їхня роль не обмежується структурною економією: у цифрових текстах вони підсилюють динаміку сприйняття, формують імідж бренду та передають відчуття технологічності й глобальності комунікації [4].

Значна частина маркетингових аббревіатур є інтернаціоналізмами, проте їхнє функціонування у різних культурах суттєво відрізняється [3]. У деяких мовних спільнотах використання англіцизмів є нормою, тоді як у країнах зі строгою мовною політикою маркетингові матеріали підлягають значній адаптації [4].

Контекстуальна багатозначність є однією з ключових труднощів перекладу аббревіатур [2]. Один і той самий термін може мати різні значення у маркетингу, технологіях, фінансах чи аналітиці, що вимагає міждисциплінарних знань і швидкого визначення релевантної семантики.

У низці випадків перекладачеві доводиться звертатися до транскреції – творчої адаптації, яка полягає у переосмисленні вихідного терміна для збереження емоційного та прагматичного ефекту. Особливо це стосується

абревіатур, що входять до складу слоганів, рекламних меседжів або брендovаних концептів [3].

Важливою проблемою є узгодження перекладу з корпоративними глосаріями, які регламентують використання термінів і скорочень у різних мовах [1]. Недотримання цих правил може призвести до розмиття бренд-айдентики або порушення комунікаційної цілісності.

Описовий переклад залишається ефективною стратегією у випадках, коли абревіатура є малозрозумілою або не має прийнятого відповідника у цільовій мові. Хоча цей підхід збільшує обсяг тексту, він забезпечує точність інформування та підвищує прозорість повідомлення для аудиторії. Функціональний еквівалент часто застосовується у мовах, де вже існують локальні скорочення для маркетингових концептів. Прикладом є відповідники типу POS – PDV у франкомовному маркетингу.

Важливим аспектом локалізації маркетингових абревіатур є врахування нормативно-правових вимог різних ринків. Юридичні обмеження можуть прямо впливати на спосіб подачі інформації, забороняючи використання англiцизмів у рекламі або офіційних матеріалах [1].

Ефективна перекладацька діяльність передбачає застосування комплексного підходу, який поєднує лінгвістичну точність, культурну чутливість і маркетингову інтуїцію [2]. Перекладач виступає як культурний медіатор, що балансує між вимогами ринку, очікуваннями аудиторії та стратегією бренду.

Розроблення уніфікованих корпоративних глосаріїв та співпраця перекладачів із маркетинговими командами суттєво підвищує якість локалізованих матеріалів та забезпечує узгодженість глобальної комунікації бренду.

Список використаної літератури

1. Lommel, A. (2018). *Multilingual content and localization in global marketing*. GALA. <https://www.gala-global.org/resources>
2. Рум, А. (2010). *Exploring translation theories*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315857633>
3. Schäffner, C. (2012). *Translation studies and marketing communication*. Multilingual Matters. <https://www.multilingual-matters.com/page/detail/?k=9781847697396>

МОВА СУДОЧИНСТВА ЯК ГАРАНТІЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Світлана БОРИСЕНКО

викладач кафедри права

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Мова є ключовим інструментом забезпечення правової визначеності та доступу до правосуддя. Застосування державної мови у судовому процесі виступає фундаментальним інструментом реалізації права на справедливий суд. В умовах сучасного державотворення в Україні мова судочинства трансформується з формальної ознаки процесу у дієву гарантію захисту прав і свобод людини.

Відповідно до імперативних приписів ст. 10 Конституції України [1] та ст. 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2], судочинство в Україні здійснюється виключно державною мовою. Ця норма є правовим відображенням принципу державного суверенітету у сфері здійснення правосуддя. Системний аналіз ст. 14 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» дає підстави стверджувати, що застосування державної мови у судах є не лише обов'язком суду, а й правом учасників процесу на отримання судових послуг зрозумілою, чітко детермінованою правовою мовою[3].

Правова природа мови судочинства як гарантії справедливого розгляду (у контексті ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) розкривається через два взаємопов'язані аспекти:

По-перше, об'єктивний аспект, який забезпечує єдність судової практики та однозначного тлумачення правових норм. Використання уніфікованої термінології державною мовою мінімізує ризики колізій та помилок у правозастосування [4].

По-друге, суб'єктивний аспект гарантує право особи бути заслуханою та розуміти суть пред'явлених вимог або обвинувачень. У цьому контексті

реалізація положень ст. 9 ЦПК України щодо залучення перекладача для осіб, які не володіють державною мовою, виступає важливим запобіжником порушення принципів змагальності та рівності сторін [5].

Аналізуючи трансформацію змісту принципу державної мови у цивільному судочинстві, О. Захарова та О. Житинський обґрунтовано визначають його як фундаментальну процесуальну гарантію реалізації прав учасників справи. Дослідники підкреслюють, що сучасна модель функціонування державної мови в цивільному процесі сформувалася в результаті еволюції від радянського «лінгвістичного плюралізму» до утвердження української мови як єдиної мови судочинства [6].

Особливої уваги заслуговує їхня наукова пропозиція щодо потреби унормування ч. 4 ст. 9 ЦПК України з метою запобігання процесуальним зловживанням («мовним спекуляціям») з боку професійних учасників судового розгляду, зокрема адвокатів, які мають обов'язок володіти державною мовою. Крім цього, науковці доводять, що мовний режим судочинства виконує не лише організаційну, а й правозахисну функцію, забезпечуючи рівність сторін та доступ до правосуддя [6].

Вагоме значення для розуміння мовного режиму судочинства має правова позиція Конституційного Суду України, викладена у Рішенні від 14 липня 2021 року № 1-р/2021. Суд наголосив, що статус української мови як єдиної державної є невід'ємним елементом конституційного ладу, що обумовлює обов'язковість її застосування в усіх сферах публічного життя, включно із відправленням правосуддя. При цьому Суд підкреслив, що посягання на статус державної мови становить загрозу національній безпеці та цілісності держави. У контексті процесуального права це Рішення підкріплює доктрину, згідно з якою використання державної мови в суді є не лише формальною процедурною вимогою, а інструментом забезпечення юридичної визначеності та утвердження верховенства права. Саме застосування української мови в судовій практиці є легітимною межею, що гарантує єдність правового простору України та

унеможливило дискримінацію громадян за ознакою розуміння офіційної комунікації держави [7].

Досліджуючи сучасний стан та перспективи правового регулювання мовного режиму в судах, О. Савченко наголошує на тому, що державна мова є не лише атрибутом державності, а й ключовим інструментом забезпечення єдності судової системи та правової визначеності. Автор аргументовано стверджує, що дотримання мовного законодавства у судочинстві безпосередньо корелюється з принципом верховенства права. Особливої уваги заслуговує наукова позиція дослідника щодо того, що використання державної мови в суді мінімізує ризики неоднозначного тлумачення правових норм та процесуальних документів, що є критично важливим для ухвалення законного і обґрунтованого рішення. Водночас забезпечення права на перекладача не нівелює статус української мови як єдиної мови судочинства, а виступає гарантією недискримінації та свідчить про антропоцентричний характер сучасного українського права [8].

Таким чином, мова судочинства виступає необхідною процесуальною формою, яка забезпечує легітимність судового рішення. Порушення мовного режиму слід розглядати як істотне порушення процесуального права, що нівелює принципи гласності, відкритості та рівності, унеможливаючи винесення справедливого рішення у розумінні сучасних стандартів правосуддя.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.04.2026).
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 14.04.2026).
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 15.04.2026).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнар. документ від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.04.2026).
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 16.04.2026).
6. Захарова О. С., Житинський О. В. Принцип державної мови судочинства як гарантія реалізації прав учасників цивільного процесу: трансформація змісту. *Молодий вчений*. 2024. № 4 (128). С. 163–169. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-4-128-20>.
7. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України

(конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 14 лип. 2021 р. № 1-р/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> (дата звернення: 15.04.2026).

8. Савченко О. Сучасний стан та перспективи правового регулювання застосування державної мови в судах України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 4. С. 60–65. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/523/421> (дата звернення: 16.04.2026).

ВІДМІННОСТІ МІЖ ФОРМАЛЬНИМ ТА НЕФОРМАЛЬНИМ ЗВЕРНЕННЯМ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА АЗІЇ

Артем БОТВИНОВ

здобувач вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Ольга НЕЖИВА,

доктор філософських наук, професор кафедри міжкультурно комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Формальне та неформальне звернення в Європі та Азії відрізняється фундаментально, базуючись на ставленні до ієрархії, прямоті спілкування та концепції «збереження обличчя». Якщо в Європі переважає індивідуалізм та швидкий перехід до рівності, то в Азії – колективізм, повага до старшинства та сувора формальність.

1. Формальне та неформальне звернення існують в Європі ось такі:

Формальне (Ділове/Перша зустріч):

○ Німеччина, Франція, Австрія: Використання титулів (пан/пані) та прізвищ є нормою. У Франції – *Monsieur/Madame*.

○ Північна Європа (Скандинавія). Більш плоска ієрархія, але повага до посади важлива.

○ Рукоштовування. Обов'язкове, міцне, з прямим візуальним контактом.

Неформальне:

○ У багатьох країнах (особливо Великобританія, Нідерланди, Скандинавія) швидкий перехід на ім'я після першого знайомства.

○ Південна Європа (Італія, Іспанія). Спочатку формально, але швидко стає теплим, можливі поцілунки в щоку при знайомстві.

2. Формальне та неформальне звернення являють собою в Азії як:

Формальне (Ділове):

- Японія/Корея: Висока формальність. Поклони (bowing) є обов'язковими, часто перед рукостисканням.
- Китай. Використання прізвища та посади (наприклад, «Директор Ван»).
- Звернення. Ніколи не використовуйте лише ім'я, поки не отримаєте на це дозвіл. Поширені суфікси (напр., *-san* в Японії).
- Візитні картки. Обмін відбувається двома руками, картку вивчають із повагою.

Неформальне:

- Навіть із колегами формальність може зберігатися роками. Особлива увага приділяється віку та стажу.
- Збереження обличчя: Уникайте прямого «ні» або публічної критики. «Я подумаю» часто означає «ні».

Проведене дослідження відмінностей між формальним та неформальним зверненням у країнах Європи та Азії дозволяє дійти низки узагальнених висновків, що стосуються як лінгвістичної, так і соціокультурної площини міжособистісної комунікації. Адже системи формального та неформального звернення є складними соціолінгвістичними феноменами, що відображають культурну ідентичність, соціальну організацію та комунікативні цінності кожного суспільства. Їх глибоке розуміння є необхідною передумовою успішної міжкультурної комунікації, а їх дослідження відкриває широкі перспективи для подальшого вивчення взаємозв'язку між мовою, культурою та суспільством.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. *Основи комунікативної лінгвістики* : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Коломієць О. А. Прагматика ввічливості в японській мові: порівняльний аспект. *Мовознавство*. 2018. № 3. С. 45–58.
3. Кочерган М. П. *Загальне мовознавство* : підручник. 3-тє вид. Київ : Академія, 2010. 464 с.
4. Левченко О. П. *Фраземіка крізь призму міжкультурної комунікації*. Львів : Вид-во нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. 351 с.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ВИВЧЕННЯ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Ангеліна ЖУКОВА

здобувач вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Артур АЛЕКСЄЄВ,

викладач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Гейміфікація – це застосування ігрових механік у неігровій сфері, зокрема, освіти. Вона має великий потенціал для підвищення мотивації та залученості учнів. Особливо ефективна гейміфікація у вивченні мов, де традиційні методи часто здаються нудними. Ця тема актуальна через зростання популярності цифрових інструментів і необхідність адаптувати навчання до сучасних потреб студентів.

Існує безліч цифрових інструментів для гейміфікованого вивчення мови. Деякі з них – це мобільні додатки, як Duolingo чи Memrise, що пропонують короткі уроки у формі ігор. Інші – це онлайн-платформи, наприклад, Quizlet або Babbel, з інтерактивними вправами та рейтинговими системами. З розвитком технологій з'явилися віртуальна та доповнена реальність (VR/AR), які створюють занурювальне середовище для практики мови. Наприклад, можна «подорожувати» віртуальними містами й спілкуватися з NPC (non-player characters).

Чому гейміфікація працює? Психологія тут відіграє ключову роль. Самодетермінація – теорія, що стверджує, що люди мотивовані, коли відчують контроль над своїми діями. Ігри дають такий контроль: вибір завдань, стратегій, темпу навчання. Нагороди (бали, значки, рівні) активують систему винагород мозку, викликаючи позитивні емоції. Зворотний зв'язок у реальному часі – ще один фактор. Він допомагає учням коригувати помилки й бачити прогрес. Соціальна взаємодія (в багатокористувацьких іграх чи онлайн-класах) додає елемент змагання та підтримки, що також підвищує мотивацію.

Дослідження підтверджують ефективність гейміфікації. Наприклад, вивчення словникового запасу за допомогою додатку Quizlet дало значно кращі результати (на 30%) порівняно зі звичайним заучуванням слів на картках. У VR-симуляторах розмовна практика показує покращання вимови та впевненості на 25% більше, ніж у традиційних аудіо-уроках. Ці цифри свідчать про те, що гейміфікація може бути потужним інструментом для прискорення мовного розвитку.

Проте є й виклики. Доступність цифрових інструментів нерівномірна: не всі учні мають смартфони чи стабільний інтернет. Вартість деяких платформ (особливо VR) може бути бар'єром. Потрібно навчати вчителів використовувати ці технології ефективно, а не просто як заміну звичайним урокам. Існує ризик відволікання: ігри можуть перетворитися на розвагу, а не на навчання, якщо їх неправильно інтегрувати.

Яким бачимо майбутнє? Штучний інтелект (AI) персоналізуватиме навчальні шляхи, адаптуючи складність завдань під кожного учня. Блокчейн може забезпечити безпечне та прозоре управління нагородами й сертифікатами. Метавсесвіт створить повністю занурювальне мовне середовище, де можна спілкуватися з носіями мови в реалістичних сценаріях. Але разом із цим виникають етичні питання: конфіденційність даних, цифрова нерівність, потенційна залежність від технологій.

Чи може гейміфікація стати панацеєю для всіх проблем у вивченні мови? Навряд чи. Вона найкраще працює як частина комплексного підходу, що поєднує цифровий світ з реальним спілкуванням та традиційними методами. Головне – баланс і відповідальне впровадження.

Отже, гейміфікація за допомогою цифрових інструментів відкриває нові горизонти у вивченні мови. Вона робить процес цікавішим, ефективнішим і більш адаптованим до потреб сучасних учнів. Але для реалізації цього потенціалу потрібні дослідження, інвестиції та увага до етичних аспектів.

А що думають інші науковці про роль гейміфікації в освіті? Багато хто зауважує, що ключовим є не сам факт використання ігор, а їхня інтеграція з

навчальними цілями. Якщо гра – лише розвага без сенсу, ефект буде короткочасним.

І все ж, позитивних прикладів чимало. Наприклад, у Південній Кореї гейміфіковані платформи вивчають англійську мову понад 50% учнів шкіл. Результати показують, що середній рівень володіння мовою піднявся на один ступінь за рік. Це вражає, але чи можна цей досвід масштабувати на інші країни з іншими культурними та економічними умовами?

Тут варто згадати й про критиків. Періодично чуємо думки, що гейміфікація надмірно зосереджується на зовнішніх мотиваторах (нагородах), а не на внутрішньому інтересі до мови. Якщо учень грає заради балів, а не заради спілкування чи розуміння культури, то знання можуть бути поверховими.

Але навіть у цьому випадку гейміфікація може слугувати трампліном. Вона приваблює увагу до мови, робить перші кроки легшими, а потім, коли інтерес зростає, можна переходити до більш серйозних методів.

На завершення, хочу підкреслити: гейміфікація – це не заміна вчителю чи традиційним книгам, а доповнення, що робить навчання ефективнішим і приємнішим. Потрібні подальші дослідження, щоб зрозуміти її вплив на різні типи учнів і мовні цілі.

Чи можемо ми уявити світ, де кожна дитина вивчає мову з захопленням завдяки гейміфікації? Так, але для цього необхідно працювати над доступністю, якістю контенту та підготовкою педагогів. Майбутнє за інтелектуальними іграми, що розвивають, а не просто розважають.

РОЗВИТОК ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анастасія ІЩЕНКО

здодувач вищої освіти ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Галина ПДВИСОЦЬКА,

старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

У сучасному ритмі життя питання емоційного здоров'я стає дедалі актуальнішим. Постійний тиск, високі вимоги до себе й навколишніх, відсутність часу для відпочинку – усе це сприяє розвитку стану, який називається емоційним вигоранням.

Емоційне вигорання – це стан психічного та фізичного виснаження, що виникає через тривалий вплив стресу на організм. Якщо не вживати заходів – це може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям.

Симптоми стресу, нервового та емоційного виснаження:

1. Постійна втома, навіть після відпочинку.
2. Роздратованість, зниження толерантності до стресових ситуацій.
3. Проблеми зі сном: безсоння або відчуття недосипу.
4. Зниження продуктивності, відсутність концентрації.
5. Фізичні симптоми: головний біль, прискорене серцебиття, зниження імунітету.

Соціально-психологічні симптоми:

1. байдужість, нудьга, пасивність і депресія (знижений емоційний тонус, почуття пригніченості);
2. підвищена дратівливість на незначні, дрібні події;
3. часті нервові «зриви» (вибухи невмотивованого гніву чи відмова від спілкування, «відхід у себе»);
4. постійне переживання негативних емоцій, для яких у зовнішній ситуації причин немає (почуття провини, невпевненості, образи, сорому);
5. почуття неусвідомленого занепокоєння і підвищеної тривожності (відчуття, що «щось не так, як треба»);

6. почуття гіпервідповідальності і постійний страх, що щось «не вийде», чи з чимось не вдасться впоратися;

7. загальна негативна установка на життєві і професійні перспективи (на кшталт «Як не намагайся, все одно нічого не вийде»).

Поведінкові симптоми:

1. відчуття, що робота стає все важчою і важчою, а виконувати її – все складніше і складніше;

2. студент змінює свій робочий режим дня (може не відвідувати заняття, постійно спить);

3. незалежно від об'єктивної необхідності, студент не виконує завдання, не готується до пар, відмовляється від прийняття рішень, формулюючи різні причини для пояснень собі й іншим;

4. відчуття, що все марно, зневіра, зниження ентузіазму стосовно роботи, байдужість до результатів;

5. невиконання важливих, пріоритетних завдань і «застрягання» на дрібних деталях, витрата більшої частини часу на виконання необхідних завдань;

6. дистанціювання від студентів по групі, підвищення критичності.

Проблема емоційного вигорання студентської молоді відноситься до нагальних проблем сучасної психології, оскільки щороку збільшується кількість здобувачів освіти з певним ступенем вираженості емоційного вигорання. За своїм змістом вигорання здобувачів освіти різних курсів різняться сутністю та причинами виникнення. Якщо на молодших курсах його виникнення можна пояснити освоєнням нової соціальної ролі студента, початком самостійного життя та особливостями освітнього процесу у закладах вищої освіти, то на випускних курсах емоційне вигорання може зумовлюватися невпевненістю у вірності власного вибору та можливістю подальшої професійної самореалізації, розчаруванням у майбутній професії тощо.

Крім цього, навчання у закладах вищої освіти, незалежно від курсу, пред'являє достатньо високі вимоги до фізичних та психологічних ресурсів особистості. Актуальність проблеми емоційного вигорання юнаків полягає ще і

в тому, що дуже важливо, щоб юнаки розпочинали свою професійну діяльність не з розчарування, невпевненості, а сповненими енергії, нових сил та креативних ідей. Важливо керувати процесом емоційного вигорання студентів з метою зниження ступеня його вираженості.

Для багатьох здобувачів вищої освіти ця тема є особисто важливою, оскільки вони самі стикалися з емоційним вигоранням, зокрема у процесі вивчення іноземних мов, наприклад, англійської мови.

Іноді в такому стані молодь може почати звинувачувати себе за лінощі, більше сумніватися в собі, вижимати від себе по максимуму. Але така поведінка лише збільшує емоційне виснаження. Високий ризик розвитку емоційного вигорання відбувається в умовах тривалих або збільшених інтелектуальних та комунікативних навантажень. У студентів якраз насичене життя в плані розумових завдань, а також в плані активного спілкування з різними людьми. Це стосується навчання, додаткових завдань та занять, недоспаних ночей під час сесії. Також зі вступом закладу освіти різко розширюється коло соціальних контактів, змінюється звичний розклад та навантаження.

Емоційне вигорання частіше розвивається в людей, що схильні до перфекціонізму та максималізму. Наприклад, вони хочуть отримувати найвищі бали, готують всі завдання. Якщо щось вивчають не ідеально, так переживають, що готові пропустити заняття, ніж не знати відповідь на якесь запитання викладача. Також це можуть бути студенти, що критикують себе значно більше та жорсткіше, ніж підтримують та визнають свої вдалі моменти. Може стосуватися тих студентів, яким складно адекватно планувати свій час та розподіляти розумове й фізичне навантаження. Емоційне виснаження ризикують відчувати ті студенти, які обирали професію для вступу не за власним бажанням, а через наполегливі прохання чи під тиском батьків. Тоді вони можуть швидко розчаруватися в цьому навчанні через відсутність інтересу та власної внутрішньої мотивації. Дуже складно довго робити те, що не подобається. І це призводить до таких наслідків як вигорання, депресивні стани, перевтома тощо.

Які шляхи подолання таких станів?

Правила психологічної безпеки при роботі для уникнення синдрому вигорання:

1. У першу чергу, турбуйтеся про себе.
2. Будьте уважні до себе: це допоможе вам своєчасно помітити перші симптоми втоми.
3. Адекватно оцінюйте свої можливості. Не беріть на себе занадто багато.
4. Використовуйте перерви в навчанні для відпочинку, коли це тільки можливо.
5. Витрачайте час на те, щоб скинути з себе напругу (використовуйте вправи).
6. Знаходьте час для себе, ви маєте право не тільки на навчання, але і на приватне життя. Спілкуйтеся з друзями та рідними.
7. Особливу увагу приділіть власним ресурсам. У вільний від навчання час займайтесь приємними та розслаблюючими справами.
8. Вчіться тверезо осмислювати події кожного дня. Можна зробити традицією вечірній аналіз подій.
9. Висипайтесь. Повноцінний сон не менше 8 годин на добу. Для того, щоб добре і міцно спати, випийте на ніч теплого молока з медом. Або прогуляйтеся.
10. Звертайтеся за допомогою та підтримкою.

Індивідуально-психологічні особливості та вміння, які допомагають уникнути вигорання:

1. хороше здоров'я та свідома, цілеспрямована турбота про свій фізичний стан (постійні заняття спортом, здоровий спосіб життя);
2. висока самооцінка та впевненість у собі, своїх здібностях та можливостях;
3. досвід успішного подолання професійного стресу;
4. здатність до конструктивних змін у напружених умовах;
5. висока мобільність;
6. відвертість;
7. товариськість;

8. самостійність;
9. прагнення спиратися на власні сили (не залежати від інших);
10. здатність формувати і підтримувати у собі позитивні, оптимістичні настанови і цінності – як відносно до самих себе, так і до інших людей і життя взагалі;
11. вміння звернутися по допомогу (коли це необхідно);
12. вміння не боятися ставити «дурні питання»;
13. вміння приймати допомогу.

Таким чином, головна рекомендація для управління емоційним вигоранням – це вміння зберігати баланс у всіх сферах свого життя та психофізіологічному рівні. Стреси служать показником порушення цього балансу, вказуючи на необхідність звернутися до власного психологічного здоров'я та приймати конструктивні рішення для його збереження.

НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ДОПОМІЖНИЙ РЕСУРС ПОДОЛАННЯ ПТСР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тетяна КАЛАШНИКОВА

*старший викладач кафедри міжкультурної комунікації
та соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Воєнний стан в Україні суттєво трансформував систему освіти, яка функціонує в умовах постійної небезпеки, невизначеності та підвищеного психоемоційного навантаження. Тривалий вплив бойових дій, інформаційного тиску, вимушеного переміщення, втрат близьких і руйнування звичного способу життя призвів до зростання кількості осіб із симптомами посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який характеризується стійкими змінами у сфері емоційної регуляції, когнітивного функціонування та поведінкових реакцій особистості. Особи з ПТСР нерідко стикаються зі зниженням концентрації уваги, порушенням пам'яті, підвищеною тривожністю, емоційною лабільністю та поведінкою уникнення, що безпосередньо впливає на здатність до навчання.

У таких умовах освітній процес набуває не лише навчального, а й психолого-підтримувального значення. Слід зазначити, що традиційні інтенсивні освітні моделі потребують адаптації.

У відповідь на ці виклики сучасна педагогічна наука активно розвиває концепцію травма-інформованого навчання (*trauma-informed education*), яка передбачає інтеграцію знань про психологічну травму в організацію навчального процесу [1]. Такий підхід акцентує увагу на створенні безпечного, передбачуваного та підтримувального середовища, що мінімізує ризики повторної травматизації та сприяє психологічній стабілізації здобувачів освіти.

Навчання англійської мови в цьому контексті може розглядатися як важливий допоміжний ресурс подолання наслідків ПТСР [3].

Опанування іноземної мови поєднує когнітивну активність, структурування часу та соціальну взаємодію, що має позитивний вплив на психоемоційний стан особистості. Регулярні заняття з вивчення мови формують відчуття рутинності та контролю, що є надзвичайно важливим в умовах кризової реальності.

Комунікативна орієнтація сучасного викладання англійської мови сприяє поступовому відновленню соціальних зв'язків, що особливо важливо для осіб з ПТСР, схильних до ізоляції [5]. Групові та парні форми роботи, за умови мінімізації конкурентності та надмірного самооцінювання, підвищують відчуття соціальної включеності та підтримки [2].

Важливим з методичної точки зору є створення психологічно безпечного освітнього середовища, що передбачає стабільну структуру занять, чіткі інструкції, передбачуваність вимог і толерантне ставлення до помилок. Передбачуваність навчального процесу знижує рівень тривожності та сприяє формуванню довіри між викладачем і здобувачами освіти.

Особливу роль відіграє добір навчальних матеріалів. В умовах воєнного стану доцільно уникати текстів і аудіоматеріалів, пов'язаних із насильством або війною. Натомість ефективними є матеріали нейтральної або позитивної

тематики, спрямовані на особистісний розвиток, культурну обізнаність, міжкультурну комунікацію та приклади успішного подолання труднощів.

Гнучкість темпу навчання, чергування видів діяльності та можливість індивідуального вибору завдань відповідають принципам універсального дизайну навчання й довели свою ефективність у роботі зі студентами з психоемоційними труднощами [2].

Водночас успішне виконання мовних завдань формує відчуття досягнення, підвищує самоефективність і поступово зменшує відчуття безпорадності – один із ключових симптомів ПТСР [3].

Дистанційні та змішані формати навчання англійської мови, поширені в умовах війни, за умов належної організації та підтримки зворотного зв'язку, можуть забезпечувати додаткове відчуття контролю й безпеки [2].

Окрім освітнього значення, англійська мова має практичну цінність, оскільки відкриває доступ до міжнародних освітніх, наукових і психологічних ресурсів допомоги. Використання автентичних матеріалів дозволяє формувати орієнтацію на майбутнє та інтеграцію в глобальний інформаційний простір.

Отже, методично адаптоване, травма-інформоване навчання англійської мови може ефективно поєднувати освітні, психоемоційні та соціальні функції, сприяючи психологічній стійкості та особистісному відновленню в умовах тривалої кризової ситуації.

Список використаної літератури

1. Anderson, R. K., Landy, M., & Sanchez, V. (2023). Trauma-informed pedagogy in higher education. *Journal of Trauma Studies in Education*, 2(2), 125–140. URL: <https://journals.library.appstate.edu/index.php/JTSE/article/view/212>
2. Barkányi, Z., & Brash, B. (2025). Foreign language speaking anxiety, mental health, and online learning: Overcoming barriers in the digital age. *Language Teaching*. <https://doi.org/10.1017/S0261444825101080>
3. Johnson, R. (2018). Trauma and learning in adult ESL classrooms. *MinneTESOL Journal*. URL: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2715820>
4. Koliandri, I., & Datsogianni, A. (2025). Trauma-informed educational practices for war-affected students. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 17(3), 255–267. <https://doi.org/10.1108/JACPR-04-2025-1008>
5. WIDA. (2024). *Trauma-informed considerations for multilingual learners*. University of Wisconsin–Madison. <https://wida.wisc.edu/resources/FB/trauma-informed-considerations-multilingual-learners>

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ»

Надія КАЛМИКОВА

здобувач вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Наталія СЕРГІЄНКО,

*викладач кафедри міжкультурної комунікації та
соціально-гуманітарних дисциплін*

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

У сучасних умовах докорінних змін у суспільстві фахова підготовка майбутніх спеціалістів вимагає вдосконалення системи професійної освіти, оновлення вимог до їхніх особистісних якостей і до рівня професійної компетентності. Заклади вищої освіти повинні готувати випускників, які здатні вирішувати певні завдання й проблеми в певних умовах. Саме тут пріоритетне значення надається комунікативним здібностям майбутнього фахівця. Реалії життя вимагають сьогодні знання державної мови, рідної та іноземної водночас, що так важливо для усіх сфер діяльності.

Поняття «компетентність» визначається як «властивість, обізнаність, поінформованість» [1]. Поняття «компетенція» трактується як «гарна обізнаність із чим-небудь» [3]. «Компетентний» розглядається як такий, «який має достатні знання в якій-небудь галузі» [2].

Професійна компетентність характеризує кінцевий результат навчання, що об'єднує не лише професійні знання і вміння, але й професійний досвід, систему ціннісних орієнтацій особистості, ставлення до роботи, здатність ефективно використовувати здобуті знання й уміння та набувати нових, особистісні інтелектуальні риси, необхідні для досягнення мети.

Головний критерій професійної майстерності будь-якого фахівця – знання свого фаху, що тісно пов'язане з рівнем опанування мови, її лексики, термінології, умінням вільно користуватися професійною лексикою тощо.

На думку науковців, сформувати культуру професійного спілкування у майбутніх фахівців можна завдяки застосуванню різних видів вправ, тренінгів

тощо [4]. Тренінги дають можливість моделювати встановлення контактів, ефективно сприяють розвитку різних форм і методів спілкування та забезпечують реалізацію таких цілей:

- оволодіння нормами мовленнєвого етикету;
- тренування навичок активного слухання;
- покращення логічного та послідовного висловлювання;
- подолання психологічних бар'єрів у процесі спілкування.

Професійна компетентність – здатність особистості застосовувати в конкретній ситуації спілкування знання мови як складового компонента підготовки, володіння формулами мовленнєвого етикету та сформованими цінностями. Значна увага надається саме оволодінню культурою усного і писемного українського мовлення. Особливої уваги треба приділити ознайомленню студентів із поняттям «норма» і виокремити ті норми, що стосуються культури усного професійного мовлення; формувати уміння і навички літературної вимови звуків, правильного словесного наголосу у словах, логічного наголосу в різних реченнях; збагачувати активний словник студентів тощо; вчити будувати зв'язні висловлювання і вміти редагувати як власне, так і чуже мовлення. Для цього передбачено:

- лексичні вправи на збагачення, активізацію словника;
- вправи, що забезпечують правильне слововживання в реченні і тексті [5].

Особливе значення необхідно надавати мовленнєвим ситуаціям, що пов'язані безпосередньо з майбутньою професійною діяльністю: інтерв'ювання; складання діалогів; редагування текстів; редагування власного і чужого мовлення тощо. Використання подібних вправ і завдань максимально наближує студентів до умов реального спілкування у професійній діяльності.

Отже, професійне мовлення майбутніх фахівців вимагає підвищеної мовленнєвої відповідальності, особливої уваги до володіння державною мовою. На заняттях із дисципліни «Українська мова професійного спрямування»

необхідно постійно пропонувати різні мовні, мовленнєві та комунікативні завдання.

Список використаної літератури

1. Амеліна С. М. Теоретико-методичні основи формування культури професійного спілкування студентів вищих навчальних закладів: дис. ...доктора пед. наук: 13.00.04. Харків, 2018. 575 с.
2. Антонюк Т. М. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посібник. Чернівці: «Місто», 2020. 249 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Бускел В. Т. Ірпінь: «Перун», 2017. 1736 с.
4. Культура фахового мовлення: навч. посібник / Бабич Н. Д. Чернівці: «Книги-XXI», 2006. 496 с.
5. Романуха О., Зінченко В. Формування комунікативних компетентностей працівників індустрії гостинності. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 35. Том 5, 2021. С. 239-244.
6. Тимкова В. А. Формування культури професійного спілкування. Наукові записки Бердянського педагогічного університету. Філологічні науки, 2019. Вип. X. 192 с.

СЕМІОТИКА – ЯК ЧИТАТИ ЗНАКИ І СИМВОЛИ

Ліана КВІТИНСЬКА

*викладач кафедри міжкультурної комунікації та
соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Тези присвячені короткому екскурсу у світ символів та знаків та носять суто інформаційний характер. Публікація орієнтована на загального читача, і насамперед на студентів вищих навчальних закладів, особливо на тих, хто вивчає іноземні мови та у своїй діяльності планує спілкуватися з іноземцями для того, щоб наші майбутні українські спеціалісти, могли б розбиратися у аспектах культури та традицій інших націй, для прийняття правильних рішень та, щоб вони були конкурентоспроможними не тільки на ринку праці але й у цілому, оскільки семіотика (як сфера невербальної комунікації) може надати додаткову, важливу інформацію.

Перш за все, хотілося б дати визначення, що таке символи і що таке знаки і у чому їх різниця.

Різниця між символами та знаками пов'язана з їх значенням та функцією в мові та комунікації. Символи мають ширший та глибший зміст. Так, серце – символ кохання, хрест – релігійний символ. Символ викликає асоціації та ідеї.

Знаки мають більш конкретний та однозначний зміст та їх використовують для передавання точної інформації, бо вони мають чітке значення, іноді для інформування чи вказівки, без глибокого прихованого сенсу. Але й тут не все так однозначно.

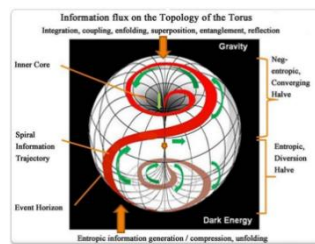
Трансформація символів. Варто зазначити, що символи і знаки багатозначні та можуть мати різні значення в різних культурах та у різних галузях. Така інформація цікава не тільки вченим. Самий простий приклад – мова тіла, яку теж можна характеризувати як систему знаків. Загальновідомо, що, існує тісний зв'язок мови тіла та фізіології, він полягає в тому, що невербальні сигнали (пози, жести, міміка, загалом знаки) керуються вегетативною нервовою системою і безпосередньо відображають внутрішній емоційний стан людини. Таким чином, тіло транлює справжні емоції, які часто суперечать словам через те, що відбуваються виражені зміни в тонусі м'язів, серцебиття та диханні, що візуально чітко можуть відслідковується тими, хто навчений читати такі ознаки. Спеціалістам потрібно вивчати мову тіла хоча б на базовому рівні. Ґрунтовні знання стосовно мови тіла та як розуміти, що дійсно зробить чи думає партнер, це ті знання, які даються уже на рівні приватних шкіл у різних країнах. Також спеціалістам, які працюватимуть у сфері туризму, бізнесу, політики та аналітики, важливо вивчати відмінності у мові тіла у різних культурах, оскільки, однакові жести можуть мати різне значення в різних культурах. Це необхідно для правильної оцінки ситуації.

Зараз також набуває популярності серед верств, які орієнтовані на досягнення у кар'єрі, така наука як кінестетика (kinaesthetics). Це суто прикладна дисципліна, що вивчає сприйняття власних рухів та розвиток рухової компетентності. Вона допомагає людям усвідомлено керувати своїм тілом.

Безперечно, певна інформація щодо символів та знаків цікава тільки спеціалістам, наприклад, лінгвістам, історикам чи археологам. Деякі символи є, фактично, схемами, графіками, планами чи кресленнями різних пристроїв, предметів та явищ. Символ Ін-Ян можна привести як класичний у цьому випадку.

Загальновідомо, що символ Ін-Ян, згідно з китайською філософією це модель устрою космосу і природи загалом, описує фундаментальні принципи світобудови; загалом, спеціалісти налічують більше 39 законів. Так, згідно з Вікіпедією, цей символ відображає мінливість життя, де на кожному початку є зерно протилежного.

Але в дуже небагатьох джерелах, здебільше старовинних, написано, що цей символ, власне описує нашу планету Земля, як вона працює, якщо її роздивлятися як пристрій.

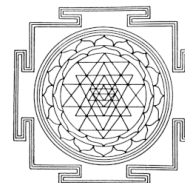
Земля як пристрій

Символ Ін-Ян

Також дуже цікаво як формуються алфавіти. Так усі рунічні знаки повністю укладаються у восьмикінцеву зірку.

Існує концепція, згідно з якою всі 22 букви єврейського алфавіту (івриту) вписуються в структуру Маген Давида. Ключовий символічний аспект цієї концепції полягає у тому, що вся система єврейського алфавіту символізує створення світу і конструктивно закладена в Маген Давид.

З іншого боку, якщо уважно роздивитися янтри, то більшість із них, наприклад, Шрі Янтра мають всередині багато шестикутних зірок, вони також включають інші символи і кольори. Термін «янтра» у перекладі із санскриту буквально означає «інструмент» або «пристрій». Є також інше трактування, згідно з якою Шрі-Янтра – це схема всесвіту і відображає всі явища у світі.

Шрі-Янтра

Шрі-Янтра (контур)

Також варто згадати і слов'янські руни. Вони також можуть вписуватися у восьмикінцеву зірку. Щодо славянсько алфавіту, то тут є багато простору для

вивчення. Є кирилиця, глаголиця, а також рунічний алфавіт. Також існує система слов'янськії символів, де літери корилюються з рунами і вписуються в складний багаторівневий куб, як 3 D картинка.

Якщо подивитися на алфавіти та символи та знаки з фізичних принципів, то потрібно зазначити, що все у всесвіті вібрує з певною частотою, тому символи і знаки мають свої вібраційны частоти.

З цього приводу хотілося б згадати татви-символи, які використовувалися в стародавній медицині у минулому для лікування і ще деколи використовуються зараз у країнах сходу.

Висновки. 1. Оскільки семіотика торкається всіх сфер життя, тому різні аспекти семіотики є перспективними для науковців як об'єкт дослідження.

2. Загальні знання у сфері семіотики, особливо в сфері мова тіла та кінестетика, потрібно вводити в програми для підготовки студентів по спеціальностям туризм, бізнес, право, психологія з метою забезпечення конкурентоспроможності.

3. Можливості нових технологій можуть прискорити дослідження у напрямку семіотики і можуть сприяти проривам у галузі медицини, біології, біоінженерії, кібернетики, які, у свою чергу, сприятимуть подальшому вивченню впливу символів та знаків на біологічні системи.

4. Вивчення таких знакових систем, як алфавіти може сприяти розвитку інтересу до національної культури та історії.

Список використаної літератури

1. Cooper, J.C., An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols, 1987, 208 pp.
2. Hall, James, Dictionary of Subjects and Symbols in Art Publisher: Taylor & Francis, 2014, 408 pp.
3. Jung, Carl Gustav, Man and his Symbols, An Anchor Press book, 1964, 320 pp.
4. Таттва URL:<https://en.wikipedia.org/wiki/Tattva>
5. Янтра URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0>

РОЛЬ СЛЕНГУ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРОФЕСІОНАЛА

Вікторія КОРСУНСЬКА

психолог Coaching und integrations Beratung für Familien, Kinder und Jugendliche, інтеграційний асистент Leuchtturm – Perspektive Mensch, Німеччина

Однією з проблем сучасного суспільства є вміння спілкуватися за визначеними мовними нормами. Звичайно є зрозумілим, що використання мовних засобів забезпечують ефективну комунікацію і свідчать про грамотність майбутнього професіонала. Кожне покоління виробляє свій унікальний засіб спілкування.

Дослідники молодіжного сленгу зазначають, що він є невимушеною формою спілкування вузької соціальної групи, який формується масовою культурою та соціальною мережею (TikTok, Instagram, YouTube). Науковці стверджують, що мова допомагає молоді ідентифікувати себе зі своїм оточенням (Пенелопа Екерт), відокремлюючи себе від дорослої спільноти.

Серед більш вживаних сленгових слів, що вживаються молоддю, є певний рейтинг. Це такі слова як «сігма», «скуф», «пikмі», «альтушка», «чиназес», «норміс», «імба», «крінж», «рофл», «флексити», «саунтрес» тощо. Раніше запозичені слова, частіше з англійської мови, ставали частиною спілкування молоді протягом років. Молодіжні діалекти надзвичайно різноманітні та мають мінливий характер. На сьогодні в мові молоді спостерігається часте використання сленгової фрази як «шість сім». Походження цієї фрази виникло з пісні «Doot Doot (6-7)» американського репера Джемлія Едварса (Skrilla). Вона стала наслідуванням американського тренду, яка немає глибокого змісту та використовується як жарт, щоб дратувати людей. Однак, наслідки так званого «жартівливого дратування» можуть бути різними. Одна справа, коли жартують для розрядки напруження, інша, коли відбувається перехід жартівливої розваги до образи. І тут вже жарт має негативне забарвлення, яке засмучують, ранять, перетворюються на залякування та приниження.

За дослідженнями Американської психологічної асоціації (APA) через негативне мовлення відбувається емоційне насильство, що призводить

особистість до тривалих емоційних розладів (депресії, тривоги) [1]. Саме словесне насильство проявляється через певні слова, вирази, тон голосу, які використовуються для здійснення контролю, приниження, заподіяння болю. На це варто звертати увагу, бо з часом закладена в дитинстві негативна лексика (інвективи, обценна лексика, вульгаризми тощо) вживається в дорослому житті. Однак тема нашої розмови зараз не пов'язана зі словесним насильством, яке на сьогодні залишається непоміченим.

Якщо повертатися до розуміння сленгової мови в професійній діяльності, то можна побачити різноманітне використання запозичених слів. Для забезпечення точної комунікації використовується галузева мова, де визначаються основні характеристики: термінологічність, точність та однозначність, професіоналізм та стилістична приналежність. Серед кола психологів часто вживається професійна термінологія: *когнітивний дисонанс*, *репрезентація*, *інсайт*, *апперцепція/аперцепція*, *трансфер*, *коморбідність*, *лібідо*, *афазія*.

Як ми бачимо така термінологія має коріння, пов'язане з латинською, англійською, французькою та грецькою мовами. Вживання термінологічного міксу стають ключовими сленговими поняттями. Наприклад, *газлайтинг* (англ. *gaslighting* – форма психічного маніпулювання), *аб'юзер* (англ. *abuse* – насильник), *ейджизм* (англ. *ageism* – дискримінація людини за віком), *шеймінг* (англ. *shame* – сором), *булінг* (англ. *bullying* – цькування), *віктімблеймінг* (англ. *victim blaming* – звинувачення жертви), *сталкінг* (англ. *stalking* – переслідування), *неглект* (англ. *neglect* – зневажати, нехтувати), *харасмент* (англ. *harassment* – домагання, цькування), *ейблізм* (англ. *ableism* – здатність).

Потік запозичених слів надає значну користь, охоплює когнітивні, соціальні та професійні аспекти життя. Однак під час цього запозичення, що утворюються шляхом дослівного перекладу, призводять до невдалих мовних виразів, тобто відбувається процес калькування. Саме цей процес змішування двох мовних систем, наприклад, в психологічній практиці, призводять до обмеженого освоєння професійної української лексики. І тут постає питання

щодо комунікативної компетентності фахівців та їх бажання змінити власне мовлення.

У наукових психологічних роботах можна часто побачити застосування кальки, походження якої пов'язано з минулим. Наприклад, «*психологічне благополуччя*» – психологічний добробут, щастя, гаразд; «*приймати участь*» – брати або взяти участь; «*розлад на фоні стресу*» – розлад через стрес, стресовий розлад, розлад, викликаний стресом; «*піднімати питання*» – порушувати питання, підносити питання; «*со-залежність*» – співзалежність; «*слідуючий метод*» – наступний, черговий, подальший; «*халатне ставлення*» – недбале ставлення; «*акцентувати увагу*» – наголошувати, акцентувати, звернути увагу (на); «*в кінці кінців*» – зрештою, врешті; «*в дійсності*» – насправді, на далі; «*прийти в себе*» – опритомніти, отямитися; «*підходящий*» – слухний, відповідний; «*значимість*» – значущість, важливість, вагомість, змістовність; «*бувний у використанні*» – уживаний та інші.

Психологічний сленг (*фаховий сленг*) є частиною повсякденної комунікації та спостерігається не тільки в соціальній мережі, а й під час терапії. Його можна поділити на п'ять груп: ***емоційно-поведінкові стани*** (вигорання, скляний погляд, дедлайн всередині, тривожний дзвіночок, інсайт, тригер, ресурс, жиза, фомо, шиза, глюк, на хайпі, в режимі автопілота, втратити фокус, спіймати дзен, емоційні гойдалки); ***взаємодія та міжособистісні стосунки*** (аб'юз, газлайтинг, токсичність, кордони, лав-бомбінг, гостінг, бредкрамбінг, зіпінг або мостінг, орбітінг, негінг, френдзона, шерінг); ***терапевтичні процеси та реакції*** (контейнерування, прокрастинація, рефлексія, проєкція, маніпуляція, раппорт, емоційне вигорання, резистанс, флешбек, дисоціація, емпатія, вентування, ресерч, ретравматизація); ***вплив інтернет середовища на практику*** (крінж, агритися, хейт, зум-втома, скролінг/думскролінг).

Використання калькованих слів та словотворень, які стають сленгом, руйнують лексичну та стилістичну самобутність української мови, що призводить до втрати точності та змісту понять, спотворення граматики та зниження виразності. Однак, завдяки сленгу відбувається поширення

словникового запасу, що надає більшої впевненості у вербальній комунікації. Це дає змогу точніше формулювати власні думки, мінімізувати непорозуміння та ефективніше доносити власні повідомлення. Звідси змінюється професійний імідж та позитивно впливає на текстовий зміст (електронні листи, ділові звіти, презентації). Розширення словникового запасу відіграє важливу роль у формуванні лінгвістичної компетентності та здатності висловлювати складні питання ясно та чітко. Саме це призводить до підвищення відповідальності та розв'язання складних завдань, оскільки особистість сприймається як компетентний та відкритий співрозмовник.

Майбутньому професіоналу важлива гнучкість навчання, критичне та креативне мислення, кооперація та комунікація, цифрова грамотність, адаптивність та стресостійкість. Поєднанням академічного навчання та прикладної практики формуються комунікативні компетентності, які впливають на лідерські здатності, емоційний інтелект, професійний успіх, особистісні стосунки та розв'язання конфліктів. Ключовими ознаками комунікативної компетентності є *емоційно-психологічні* (емпатія, соціальна гнучкість, емоційний контроль), *діяльнісно-поведінкові* (активне слухання, чіткість викладення, володіння невербальними сигналами), *когнітивно-лінгвістичні* (володіння мовою, розуміння контексту). Здатність швидкого перемикавання є компонентом, що дозволяє швидко реагувати на зміни середовища, ефективно керувати часом та застосовувати мистецтво балансу.

Отже, сленг відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності особистості. Він стає засобом пристосування, що впливає на *комунікацію* (адаптивність, швидкість та емоційність, скорочення дистанції) та *соціалізацію особистості* (групова ідентичність, самоідентифікація, гнучкість кордонів).

Список використаної літератури

1. Przemoc werbalna / emocjonalna – cicha forma przemocy. / Centrum Relacji Mindcare. Specjalista, 11 grudnia 2024. URL: <https://centrummindcare.pl/przemoc-werbalna-emocjonalna-cicha-forma-przemocy/>

МОВНА АГРЕСІЯ: ВИДИ, СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ

Тетяна КРАШЕНІННІКОВА

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Мова є унікальним явищем людського буття. Саме завдяки їй будується комунікація в суспільстві. Соціолінгвіст і вчений Макс Вайнрайх колись казав, що «Мова – це діалект, у якого є армія і флот». Розбалансування в системі комунікації може викликати дискомфорт під час спілкування, те, що в науковій практиці кваліфікують як мовний конфлікт. Виокремити це явище варто через те, що в самій природі спілкування закладена конфліктність.

Детонаторами конфлікту є емоції, які виявляють люди не лише за допомогою міміки, але й мовних складових. Навіть припущення одного з учасників діалогу, що його особу сприймають неадекватно, є тим дзеркалом, з якого виростає мовний конфлікт. Наслідком цього є **мовна агресія** – насильницьке нав'язування етносу нерідної мови як засобу комунікації, освіти, науки, культури тощо [1, с. 14]. Саме вона доводить людину до стадії комунікативного шоку (усвідомлення несумісності в нормах і традиціях спілкування етносів, яке виникає в умовах безпосередньої міжкультурної комунікації і супроводжується неадекватною інтерпретацією або прямим відторгненням комунікативного явища представником гостьової національної лінгвокультурної спільноти з позицій власної комунікативної культури) [1, с. 187].

Вивчення мовної поведінки як категорії соціолінгвістики постає у різних масштабах – індивідуальному, колективному, національному, державному – і передбачає такі повноцінні взаємопов'язані об'єкти дослідження: мовна поведінка особистості (індивіда); мовна поведінка соціальної чи стратифікаційної (вікової, за місцем проживання, рівнем освіти, місцем роботи) групи; мовна поведінка етнічної та етномовної спільноти; мовна поведінка політичної нації як основи державного організму.

Мовні конфлікти в багатьох поліетнічних країнах можуть суттєво дестабілізувати політичну і соціально-економічну ситуацію, і навіть поставити питання про перегляд державних кордонів (Україна, Канада, Іспанія тощо). У таких конфліктах, на думку Т. Ковальової, необхідно розрізняти причину і привід. Причиною мовних зіткнень є переважно зіткнення ментальностей. Мовні конфлікти глотофагічного типу поширюються на емігрантів у чужій країні, є типовим для територій усередині країни, де проходять мовні кордони. Чим більше держава намагається не помічати мовні проблеми, тим більше на них зосереджується меншина. Мова стає символом самобутності, і будь-яка неповага до мови з боку держави породжує конфлікт, який населення визнає як мовний (Франція – стан каталонської мови; Україна (Донбас, Крим, війна) – стан російської мови) [2; 5].

На українському просторі виділяють такі **види мовних конфліктів**: політичний конфлікт під мовними гаслами; конфлікт розуміння (порушення комунікації); конфлікт інтересів та цінностей мовних спільнот, що перебувають у ситуації контакту; конфлікт ідентичностей (мова як символ «свій/чужий»). Ю. Куц розглядає конфлікти у сфері мовних відносин як один із аспектів етнонаціональних конфліктів [3].

У світовій науці маємо окремі спроби аналізу причин виникнення «мовних конфліктів як етнічної ідентичності» і, відповідно, їх впливу на актуалізацію етнічної ідентичності, яку здійснювали А. Белік, Дж. Де-Вос, І. Кон, В. Малахов та інші. Мовні етноконфлікти, на думку українських дослідників, виконують низку функцій: а) маскувати позамовне зіткнення (руйнівний аспект), наприклад, регіональний перерозподіл впливу може відбуватися під гаслами мовного конфлікту – «відновлення мовної справедливості». В цьому випадку відповідні угруповання або користуються ситуацією, яка склалася, або навіть загострюють її відповідними засобами, наприклад, питання «російської мови» в Україні; б) відігравати й позитивну роль, формуючи нову структуру відносин, наприклад, зростання національної свідомості української нації через підвищення статусу мови.

Розв'язання будь-якого конфлікту може відбуватися у такі способи: досягненням компромісу на основі урахування балансу інтересів чи поступок однієї зі сторін конфлікту; перемогою (іноді тимчасовою) однієї зі сторін; виникненням нового якісного стану внаслідок розв'язання конфлікту. Своєрідність української ситуації мовного конфлікту полягає в тому, що в країні немає жодної національно-мовної групи, яка б вважала сучасний стан функціонування власної мови бодай частково задовільним. Гармонізація суспільства полягає не в усуненні мовних конфліктів, а у відпрацюванні механізмів ненасильницького подолання конкретних мовних конфліктів будь-якого рівня.

Види мовного конфлікту: інтерперсональний конфлікт, який є формою вияву протиріч у ситуації безпосередньої взаємодії опонентів через протилежно обрані ними цілі, через усвідомлені або неусвідомлені дії; міжособистісний конфлікт включає внутрішні (духовні, особистісні, біологічні) та зовнішні (соціальні) чинники (їх діалектична взаємодія визначає природу людини та способи її поведінки). Існують чітко виписані моделі завершення мовного конфлікту: переможець – переможений; переможець – переможець; переможений – переможений.

Комунікативний конфлікт – це результат особливого типу спілкування, це особливий стан комунікативного акту, це результат особливої мовної поведінки. Причина його виникнення: суперечності комунікативних цілей або комунікативних ролей адресанта й адресата.

Поняття «наси́льство» співвідноситься з поняттям «агресія», яка характеризує будь-яку наполегливу, нав'язливу й атакуючу поведінку. Метою мовленнєвої агресії є: а) вербальна дискримінація – вираження в мові своєї відмінності і переваги за расовими, національними, моральними або іншими ознаками; б) вербальна дискредитація – підривання авторитету, применшення значення кого-небудь, підривання довіри; в) вербальна інсинуація – створення підстав негативного сприйняття соціального іміджу кого-небудь.

Мова є універсальним засобом спілкування, накопичення і передання інформації, навчання, виховання та формування духовного світу. Культура спілкування нерозривно пов'язана як із внутрішньою культурою людини, так і з культурою її поведінки. Вона включає в себе і способи людської взаємодії, і емоційного ставлення людини до інших людей та навколишніх явищ, і виражальні способи спілкування, і культуру мовлення, і вміння правильно поводитися в різних ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
2. Ковальова Т.В. Мовні конфлікти як об'єкт державного регулювання // Теорія та практика державного управління. Вип.1 (28) [Електронний ресурс]. Режим доступу: 15.pdf - STDU Viewer*Free for non- commerdal.use.
3. Куц Ю. Етнополітичні державні процеси в Україні: управлінський аспект: [монографія]. Харків: Вид-во Хар РІ НАДУ «Магістр», 2002. 204 с.
4. Михальчук О. «Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики // Мова і суспільство. 2014. Вип.5. С. 28-39.
5. Музика О. Психологічні механізми конфліктів в умовах цілісно- мовленнєвої взаємодії // Мовні конфлікти і гармонізація суспільства: матеріали наукової конференції, 28-29 травня 2001 р. Київ: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2002. 222 с.

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ СПІЛКУВАННІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Олена МЕЛЬМАН

здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Юлія СІМІЧЕВА

*викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та мовної підготовки
Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-
реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради*

На сучасному етапі розвитку суспільства світ перебуває на шляху до глобалізації міжкультурної комунікації в усіх сферах життя людей. Україна бере активну участь в процесах глобалізації, міграції та інтеграції у світовий соціокультурний простір. В таких умовах соціальні працівники дедалі частіше взаємодіють із представниками різних культур, що вимагає не лише професійних знань, а й достатнього рівня міжкультурної комунікативної компетентності [1, с. 18]. Таким чином, комунікація є одним із ключових інструментів соціальної

роботи, адже без налагодженого діалогу неможливо ефективно надавати допомогу.

Українські та зарубіжні вчені активно досліджували проблему міжкультурної комунікації та комунікативних стратегій у соціальній роботі. Зокрема, вагомий внесок у розвиток теорії міжкультурної комунікації зробили Geert Hofstede, Edward Hall, Stella Ting-Toomey, Darla Deardorff, які вивчали вплив культурних відмінностей на процес взаємодії між людьми [5, с. 50]. У сфері соціальної роботи питання професійної комунікації досліджували О. Безпалько, І. Григоренко, А. Капська і Т. Семигіна. Їхні праці присвячені розвитку комунікативної компетентності соціального працівника, формуванню толерантності, емпатії та навичок ефективної взаємодії з представниками різних соціальних і культурних груп [2, с. 46].

Міжкультурне спілкування є складним процесом взаємодії, який передбачає врахування культурних норм, цінностей і моделей поведінки. Дослідження Geert Hofstede показують, що культурні відмінності впливають на сприйняття інформації, стиль спілкування та прийняття рішень [6, с. 102]. Водночас Stella Ting-Toomey наголошує на важливості взаємоповаги та врахування особливостей співрозмовника у процесі комунікації [7, с. 304]. Сучасне суспільство висуває ряд вимог до соціального працівника, а саме необхідність володіти знаннями про культурні відмінності та вміти враховувати їх у практичній діяльності, адаптуючи власну поведінку до конкретної ситуації та потреб клієнта.

Комунікативна компетентність соціального працівника включає мовленнєві навички, емпатію, толерантність, культурну обізнаність та здатність до саморефлексії. Українські дослідники А. Капська та Т. Семигіна підкреслюють, що саме ці складові забезпечують ефективну взаємодію з клієнтами [3, с. 225].

На основі аналізу наукових досліджень, серед основних комунікативних стратегій у міжкультурному спілкуванні соціального працівника виділяють адаптивну, емпатійну, кооперативну та рефлексивну. Адаптивна стратегія

передбачає зміну стилю спілкування відповідно до культурного контексту, емпатійна – спрямована на розуміння емоційного стану клієнта, кооперативна – на побудову партнерських відносин, а рефлексивна – на аналіз власної поведінки та професійних установок [5, с. 62].

У професійній діяльності соціального працівника під час взаємодії з мігрантами можуть виникати труднощі, пов'язані з недостатнім рівнем довіри до соціальних служб, що часто зумовлено попереднім негативним досвідом клієнтів у країні походження. У таких умовах особливо важливим є застосування емпатійної та адаптивної комунікативних стратегій, які передбачають використання зрозумілої форми подання інформації, урахування культурних особливостей клієнта та поступове формування довірливих відносин.

Сучасні дослідження підкреслюють, що міжкультурна компетентність формується поступово і потребує постійного розвитку [5, с. 58]. Українські науковці також наголошують на важливості міжкультурної підготовки в системі освіти соціальних працівників [2, с. 48].

Ефективність комунікативних стратегій значною мірою залежить від умов професійної діяльності. У кризових ситуаціях (війна, вимушене переселення, соціальна ізоляція) спілкування виконує не лише інформаційну, а й підтримувальну функцію. У таких випадках важливо поєднувати емпатію та співпрацю, оскільки клієнт потребує не тільки допомоги, а й психологічної підтримки та відчуття безпеки.

Також важливим є розвиток у соціальних працівників відкритості до постійного навчання. Міжкультурне середовище є динамічним, тому фахівець повинен постійно оновлювати свої знання, вивчати нові підходи та вдосконалювати власні комунікативні навички [1, с. 34]. Це дозволяє не лише підвищити якість роботи, а й уникнути професійного вигорання та стереотипного мислення.

Важливо звернути увагу на використання мовних та немовних засобів комунікації. Знання іноземної мови або залучення перекладача полегшує взаємодію, однак не менш значущими є жести, міміка та інтонація. Вони можуть

як сприяти порозумінню, так і створювати бар'єри, якщо не враховувати культурні особливості [4, с. 11].

Варто також відзначити використання сучасних технологій у соціальній роботі. Онлайн-консультації, цифрові платформи та перекладацькі сервіси розширюють можливості міжкультурної комунікації, але водночас вимагають від фахівця цифрової грамотності та дотримання етичних норм.

Окремої уваги потребує етичний аспект міжкультурної комунікації. Соціальний працівник повинен дотримуватися принципів поваги, конфіденційності та недискримінації незалежно від культурної належності клієнта [4, с. 14]. Порушення цих принципів може призвести до втрати довіри та зниження ефективності допомоги. Тому етична складова є невід'ємною частиною професійної комунікативної компетентності.

У роботі з внутрішньо переміщеними особами соціальний працівник може помітити різний рівень відкритості клієнтів. Одні швидко встановлюють контакт, інші – уникають спілкування через психологічну травму. У таких ситуаціях важливо діяти поступово, підтримувати клієнта та уникати тиску. Дослідження показують, що навіть досвідчені фахівці можуть несвідомо проявляти упередження, що негативно впливає на якість допомоги [7, с. 302]. На нашу думку, подолання таких бар'єрів є можливим за умови постійного професійного розвитку соціального працівника, систематичної саморефлексії щодо власної комунікативної поведінки, а також відкритості до нового досвіду, сучасних підходів і міжкультурного навчання [3, с. 29].

Отже, комунікативні стратегії є невід'ємною та надзвичайно важливою складовою професійної діяльності соціального працівника. Вони забезпечують ефективну взаємодію з клієнтами, сприяють формуванню довірливих відносин, підвищують рівень взаєморозуміння та допомагають долати можливі соціокультурні й психологічні бар'єри. У результаті їх застосування зростає якість надання соціальної допомоги та підвищується загальна результативність соціальної роботи.

Список використаної літератури

1. Безпалько О. В. Соціальна робота в Україні : теорія і практика : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 408 с.
2. Григоренко Т. В. Міжкультурна компетентність соціальних працівників в умовах сучасного суспільства. *Вісник соціальної роботи*. 2023. № 1. С. 45–52.
3. Капська А. Й. Соціальна робота : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 440 с.
4. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота: інновації та перспективи розвитку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2. С. 6–15.
5. Deardorff D. K. Manual for Developing Intercultural Competencies: Story Circles. Paris : UNESCO Publishing, 2020. 76 p.
6. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations. 3rd ed. Thousand Oaks : Sage Publications, 2020. 576 p.
7. Ting-Toomey S., Dorjee T. Communicating Across Cultures. New York : Guilford Press, 2021. 412 p.

МОВНИЙ РЕЖИМ ЄС ЯК МОДЕЛЬ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ

Анжела МОСЕЙКО

*доцент кафедри права ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»,
кандидат юридичних наук*

Мовний режим Європейського Союзу становить унікальну правову конструкцію, що поєднує принципи багатомовності із захистом національної ідентичності держав-членів. У контексті уніфікації правового простору ЄС мовна політика виступає фундаментальним конституційним принципом, закріпленим у ст. 3 Договору про ЄС та ст. 22 Хартії основних прав ЄС. Це покладає на інституції юридичний обов'язок поважати мовне різноманіття як складник «національної ідентичності» (ст. 4(2) ДЄС) [1].

Європейський Союз свідомо утримується від запровадження єдиної домінуючої мови (*lingua franca*), підтримуючи інституційну багатомовність як гарантію рівності держав-членів. Такий підхід базується на автентичності всіх мовних версій установчих договорів, що забезпечує рівний доступ громадян до права ЄС та унеможливорює культурну асиміляцію [2].

Фундаментальне значення для детермінації мовного режиму в судах має Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 (справа про застосування української мови) яке заклало доктринальний базис застосування державної мови як обов'язкового засобу спілкування у публічних

сферах. Крізь призму судочинства це означає, що статус української мови є атрибутом конституційного ладу, який забезпечує уніфікацію юридичної термінології та правову визначеність, не обмежуючи при цьому право осіб на допомогу перекладача [3].

Стратегічний вектор цього процесу було закріплено у Програмі інтеграції України до Європейського Союзу, яка визначила адаптацію законодавства та дотримання європейських стандартів пріоритетними напрямками державної політики. Даний документ заклав політико-правове підґрунтя для поступового зближення національної правової системи з *acquis* Співтовариства, що вимагає ретельного балансування між імплементацією міжнародних норм та збереженням національних інтересів у мовній сфері [4].

Практика Суду Європейського Союзу підтверджує, що мовна політика держав-членів може виступати легітимним інструментом збереження національної ідентичності навіть в умовах інтеграції. Зокрема, у справі *Groener v Minister for Education* (C-379/87) Суд визнав, що вимога володіння державною мовою при доступі до певних посад не суперечить принципу свободи пересування працівників, якщо така вимога обумовлена політикою захисту та розвитку національної мови і застосовується пропорційно та недискримінаційно. Суд підкреслив, що право ЄС не перешкоджає державам-членам реалізовувати політику підтримки мови як елемента культурної ідентичності, за умови дотримання балансу між інтеграційними свободами та національними інтересами. Такий підхід свідчить про те, що мовний режим у праві ЄС не є уніфікованим, а допускає збереження мовного суверенітету держав, що дозволяє розглядати його як ефективну модель поєднання інтеграції та захисту національної ідентичності [5].

Сучасні мовні дискусії в Україні демонструють, що послаблення ролі державної мови в публічній сфері може створювати ризики для культурної та правової єдності суспільства. Як свідчить аналітичний матеріал, присвячений новим законодавчим ініціативам у мовній сфері, спроби відновлення підходів, закладених у так званому законі Ківалова-Колесніченка, розглядаються як такі,

що створюють ризики послаблення статусу державної мови та можуть мати негативні наслідки для культурної єдності суспільства. Зокрема, запровадження механізмів розширення використання регіональних мов за відсутності належних гарантій домінування державної мови фактично призводить до її витіснення з ключових сфер публічного життя, що вже мало місце після ухвалення відповідного закону у 2012 році. Такий підхід суперечить європейській моделі мовного регулювання, яка, попри підтримку мовного різноманіття, не допускає підриву ролі державної мови як базового елементу національної ідентичності. Відтак досвід України демонструє, що ефективна мовна політика в умовах інтеграції має ґрунтуватися на поєднанні захисту мовних прав меншин із пріоритетністю державної мови як консолідуючого чинника правової системи [6].

Правовий режим євроінтеграції слід розглядати як спеціальний комплексний правовий режим, що формується на стику національного та наднаціонального правопорядків і спрямований на гармонізацію внутрішнього законодавства з правом Європейського Союзу. Як обґрунтовується у науковій літературі, цей режим має багаторівневий та поетапний характер і передбачає залучення широкого кола суб'єктів – від держави як носія загального обов'язку до органів публічної влади, судової системи та приватних учасників, які забезпечують практичну реалізацію євроінтеграційних норм. Важливо, що в межах такого режиму міжнародно-правові зобов'язання трансформуються у внутрішні юридичні обов'язки, а норми права ЄС інтегруються у національну правову систему, формуючи нову якість правового регулювання. У цьому контексті мовна політика також набуває значення елемента правового режиму євроінтеграції, оскільки виступає засобом імплементації *acquis* ЄС та водночас інструментом збереження національної ідентичності в умовах правової гармонізації [7].

Отже, досвід Європейського Союзу свідчить, що ефективна модель мовного регулювання можлива лише за умови поєднання інституційної багатомовності з повагою до державної мови як елемента національної

ідентичності. Такий підхід є релевантним для України як держави, що перебуває в процесі євроінтеграції, оскільки дозволяє гармонізувати міжнародні зобов'язання із захистом конституційно закріпленого статусу державної мови.

Список використаної літератури

1. Хартія основних прав Європейського Союзу : від 7 груд. 2000 р. *Центр громадянських свобод*. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 16.04.2026).
2. Козак Т. Особливості мовної політики Євросоюзу: мультилінгвістичний контекст. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 5. С. 301–306. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/Vlu_fps_2014_5_34.pdf (дата звернення: 16.04.2026).
3. Рішення Конституційного Суду України (справа про застосування української мови) від 14 груд. 1999 р. № 10-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99> (дата звернення: 16.04.2026).
4. Програма інтеграції України до Європейського Союзу : схвалена Указом Президента України від 14 верес. 2000 р. № 1072/2000. База даних «Законодавство України» / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00/ed20000914#Text> (дата звернення: 16.04.2026).
5. Anita Groener v Minister for Education and the City of Dublin Vocational Educational Committee : Judgment of the Court of 28 November 1989. Case C-379/87. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61987CJ0379> (дата звернення: 16.04.2026).
6. Повернення у часи Ківалова-Колесніченка? У Раду внесли небезпечний для української мови та культури законопроект. *TEXTY.org.ua*. 2023. URL: <https://texty.org.ua/fragments/111217/povernennya-u-chasy-kivalova-j-kolesnichenka-u-radu-vnesly-nebezpechnyj-dlya-ukrayinskoyi-movy-ta-kultury-zakonoprojekt/> (дата звернення: 16.04.2026).
7. Пархоменко Н. Правовий режим євроінтеграції: окремі теоретичні аспекти виконання зобов'язань. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 4. С. 54–67. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2025-4/pdfs/3-nataliia-parkhomenko-pravovyi-rezhym-yevrointehratsii-okremi-teoretychni-aspekty-vykonannia-zoboviazan.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).

КОНТРОНИМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИЧНИЙ ПАРАДОКС, КОНТЕКСТУАЛЬНЕ РОЗРІЗНЕННЯ ТА МІЖМОВНІ ПАРАЛЕЛІ

Ольга НЕЖИВА

*професор кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін, доктор філософських наук, професор
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Серед найяскравіших парадоксів природної мови особливе місце посідають контроніми – одиниці, у яких одна лексична форма несе в собі два взаємовиключних значення. Такі слова також відомі під назвами авто-антоніми або «слова Януса» – метафора, запозичена від дволикого римського бога, що одночасно дивиться в протилежні боки. Незалежно від наміру мовця,

фонологічна й орфографічна форма слова залишається незмінною; лише контекст розв'язує цю неоднозначність.

Термін «контронім» зазвичай приписують Джозефу Шіплі (Shipley, 1960), хоча саме явище фіксувалося раніше в працях з полісемії. Грецькомовний синонім – енантіосемія (від грец. *enantios* – «протилежний» та *sema* – «знак») надається перевага в слов'янській лінгвістиці. Контронімом вважається лексична одиниця, яка на одному синхронному зрізі мови конвенційно пов'язана з двома значеннями, що перебувають у відношенні бінарної семантичної протиставленості: істинність одного виключає істинність іншого. Це відрізняє контроніми від звичайної полісемії, де кілька значень не обов'язково є логічно несумісними.

Контроніми виникають через чотири основних механізми. По-перше, семантичний зсув (меліорація / пейорація): слово набуває позитивного відтінку в одному реєстрі та негативного в іншому. Так, прикметник *blessed* у канонічному значенні означає «Богом обраний», тоді як у діалектному вжитку функціонував як підсилювач зі значенням «проклятий».

По-друге, інверсія перспективи: та сама дія описується з точки зору різних учасників. Дієслово *to consult* з позиції консультанта означає «надавати пораду», а з позиції клієнта – «звертатися за порадою».

По-третє, реверсія процесу: дієслово починає позначати не конкретний напрям дії, а сам процес, і лише контекст уточнює фазу. То *dust* може означати і «покривати пилом», і «витирати пил»; *to ravel* – і «розплутати нитки», і «заплутати їх».

По-четверте, реєстрова диференціація: різні значення закріплюються в різних сферах уживання. Дієслово *to enjoin* у загальному мовленні означає «наказувати», тоді як у юридичному дискурсі набуло протилежного значення – «забороняти (судовою ухвалою)».

Таблиця 1 містить добірку засвідчених англійських контронімів із провідних словників: Оксфордського словника англійської мови, Словник Мерріам-Вебстер та «Американський словник спадщини».

Таблиця 1. Англійські контроніми з протилежними значеннями

Контронім	Значення 1	Значення 2
<i>to dust</i>	покривати пилом	струшувати / витирати пил
<i>to clip</i>	прикріпити, зв'язати	відрізати, відокремити
<i>to consult</i>	надавати пораду	звертатися за порадою
<i>to ravel</i>	розплутати, розплести	заплутати, сплутати
<i>to enjoin</i>	зобов'язувати, наказувати	забороняти (судовою ухвалою)
<i>to smell</i>	видавати запах, пахнути	нюхати, відчувати запах
<i>to sanction</i>	дозволяти, схвалювати	карати, накладати санкції
<i>blessed</i>	благословенний, священний	проклятий (розм. підсилення)

Джерело: складено на основі OED (2023), Merriam-Webster (2024), AHD (2022).

Дослідження в галузі психолінгвістики свідчать, що оброблення контронімів загалом аналогічна обробленню звичайної полісемії: читачі спочатку активують обидва значення неоднозначного слова, а потім пригнічують контекстуально невідповідне – явище, відоме як вибір значення. Відмінність контронімів від звичайних неоднозначних слів полягає в мірі семантичної відстані: оскільки значення є логічно протилежними, вартість активації «хибного» значення суттєво вища.

Носії мови орієнтуються в контронімах за допомогою синтаксичних підказок, ситуативного контексту та енциклопедичних знань. Для тих, хто вивчає мову, контроніми є значним джерелом труднощів, особливо коли контекст є недостатнім або одне зі значень маловідоме.

Контронімія не є виключно властивістю англійської мови. Аналогічні структури зустрічаються в німецькій (*aufheben* – і «скасовувати», і «зберігати») та українській мовах (обійти – «оминути (обійти перешкоду)», «відвідати все (обійти всі магазини)»).

В українській мові показовим прикладом є дієслово *прослухати*, яке залежно від контексту може означати: (1) вислухати щось уважно від початку до кінця – *прослухати лекцію*; та (2) пропустити щось повз вуха, не почути – *прослухати важливу деталь*. Ця семантична двоїстість відображає англійські механізми інверсії перспективи та реверсії процесу й свідчить про міжмовну рекурентність явища.

Особливий інтерес становить те, що в українській мові система дієслівних префіксів (зокрема про-, яка може кодувати як завершеність дії, так і її невдачу) створює морфологічне підґрунтя для контронімічного значення. Це явище потребує подальшого систематичного дослідження.

Стандартна лексикографічна практика зазвичай подає значення слова лінійно, не наголошуючи на можливості логічно протилежних значень. Контроніми є одним із найяскравіших прикладів принципу, згідно з яким лінгвістична форма не визначає значення однозначно. Механізмами їхнього виникнення являється інверсія перспективи, реверсія процесу, семантичний зсув та реєстрова диференціація є загальними процесами, притаманними різним мовам. Міжмовні свідчення, зокрема українське прослухати, підтверджують, що контронімія є рекурентною структурною можливістю людської мови, а не ідіосинкразією англійської. Уважний читач і слухач повинен зважати не лише на те, що означають слова, а й на повний спектр того, що знайомі слова можуть означати включно з їхніми семантичними запереченнями.

Список використаної літератури

1. Cruse D. A. *Lexical Semantics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 310 p.
2. Kawamoto A. H. Nonlinear dynamics in the resolution of lexical ambiguity. *Journal of Memory and Language*. 1993. Vol. 32(4). P. 474–516.
3. Oxford English Dictionary. *OED Online*. Oxford : Oxford University Press, 2023.
4. Shipley J. T. *Dictionary of Word Origins*. New York : Philosophical Library, 1960. 432 p.
5. Нежива О. М. Мовна економія в німецькій мові на прикладах складних і скорочених слів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. наук. фах. вид.* К. Національний авіаційний університет, 2020. № 41. С. 25-31. <http://dx.doi.org/10.18372/2520-6818.41.14583>
5. Нежива О. М. Специфіка економічної термінології в англійській мові. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2022. Том 33 (72) № 1. 172-175. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/30>.

CONDUCTING A BUSINESS GAME AS AN ELEMENT OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE TRAINING METHOD

Галина ПІДВИСОЦЬКА

старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Innovative processes in Ukraine's educational sector have led to a focus on developing the individuality of future professionals through the content and teaching

methods employed. The primary task of university teaching staff is to equip students with the relevant professional skills and competencies, as well as to foster motivation for their future professional careers. As noted by researchers [1; 3], effective tools in this regard include game-based methods, in particular business games.

As a means of simulating professional activity, business games intensify the learning process, providing students with the opportunity to gain preliminary experience of their future work and to become active participants in the process of resolving various problem situations.

The following researchers have examined the rationale for the appropriateness and potential of using business games in higher education: M. Birshtein, Ya. Belchikov, A. Verbytskyi, V. Yefimov, M. Klarin, O. Parubok, P. Pidkasyisty, P. Shcherban and others. The importance of game-based activities in the process of foreign language learning has been emphasised by renowned domestic and foreign methodologists: I. Zimnia, O. Leontiev, Yu. Passov, M. Skatkin, N. Sklyarenko, G. Lozanov, J. Rewell, D. Taylor J., D. Byrne and others. Among other things, this interest in game-based methods stems from a shift in teaching approaches in general, and the recognition of the need to teach foreign languages in accordance with the principle of communicativeness. The basis for engaging students in joint cognitive activity and, at the same time, a means of creating and resolving problem situations is communication, during which individual and group decisions are made and the objectives of a specific game are achieved.

The use of business games in foreign language classes at universities is a highly effective teaching method, distinguished by its specific nature and focus.

As O. Yefimova notes, from a methodological perspective, a game functions as a learning task that encompasses linguistic, communicative and activity-based components. Solving a linguistic task involves the formation or improvement of language skills through the targeted use of the presented linguistic material in speech activity. In turn, the communicative task involves the exchange of information between game participants during joint speech activity. The activity-based task, however, models the manner of such joint activity between speech partners. Thus, the game is

introduced into the teaching process as a creative learning task with the aim of creating real-life conditions for the manifestation of students' cognitive activity. This contributes to the formation and development of their intellectual and communicative skills, and from this arises the foundation for the realisation of students' personal potential [2]. At the same time, for a game to be an effective teaching tool, certain pedagogical requirements must be met. Based on an analysis of the methodological literature, M.V. Shcherbakova points out that educational games should possess the following characteristics [4, pp. 111–112]:

- 1) a link to a specific learning objective;
- 2) the ability to pause the game, repeat it or start it again;
- 3) openness, i.e. the outcome of the game is not known in advance;
- 4) games are played according to explicit rules, which may be altered by the players;
- 5) enjoyment of participation in the game and the absence of consequences for the players.

Researchers have established that business games are based on general game elements, in particular the presence of roles and situations in which these roles are enacted. A distinctive feature of business games is that they contain both role-playing and didactic components.

Whilst role-playing games focus primarily on communication, and didactic games on the organisation of learning activities, business games focus on the development of skills and abilities, as well as professionally relevant traits.

Business games are defined as a form of reproducing the subject-matter and social content of professional activity, and modelling the system of relationships within that activity. Their use provides an opportunity for the exchange of views and the identification of differences in the interpretation of various theoretical ideas, which not only facilitates the acquisition of new knowledge but also shapes the experience of solving specific professional tasks and the value orientations of future specialists, whilst also enhancing their communicative competence at a psycholinguistic level.

Business games embody a collective form of educational activity. During the game, students have the opportunity, in a relaxed setting, to internalise the norms of professional and social roles, as well as to familiarise themselves with the most significant principles of conflict-free interpersonal and professional communication. By modelling the conditions and dynamics of relationships between students, the business game serves as a means of applying, consolidating and reinforcing knowledge, and developing communication skills.

By observing what is happening within the group during role-play in a business simulation, participants are able to identify with others and can draw on this emotional connection when assessing their own feelings and behaviour.

Feedback influences students' assessment and review of their professional and personal attitudes and behaviour, and shapes their professional 'self-concept'. Students' participation in business games significantly facilitates the process of self-awareness and introspection, as for the most part they know what they want as future professionals, but for maximum self-realisation, the participation of other students and their acceptance by the group are required, which will also create conditions for effective self-disclosure.

Among the characteristics that business games should possess, the following can be identified:

1) the presence of various communication models that constitute the system of professional communication for the future specialist. In a business game, such a model is the game complex;

2) the presence of roles and their distribution among participants;

3) the difference in the objectives of game participants who perform different roles;

4) role-based interaction;

5) the presence of a common goal for the entire group of students participating in the business game;

6) alternative solutions and the ability to act in accordance with the conditions of a specific situation;

7) the presence of a system for group and individual analysis of the results of the group members' activities during the business game;

8) the ability to manage the emotional tension that arises during a business simulation (reducing it where necessary, or, conversely, increasing it), thereby encouraging students to choose an appropriate communication strategy.

Consequently, it can be said that in business games, all tasks are imbued with a problem-solving nature, as they simulate the contradictions of professional activity in real life and shape the professional focus of students' creative activity. Furthermore, they serve as one of the most effective ways of stimulating students' learning activity, which is particularly relevant when studying a foreign language. Among the main advantages of using business games in foreign language classes is not only that students have the opportunity to immerse themselves in a foreign-language environment, thereby improving their command of the language, but also to undergo psychological and emotional preparation prior to performing certain professional roles and situations. It is worth emphasising that this form of work requires considerable attention from both the teacher and the students.

First and foremost, the use of business games in foreign language classes must be aligned with students' academic and personal experiences.

In other words, it is advisable to conduct them in the final years of university study, when students have already mastered the relevant level of foreign language skills and acquired basic professional knowledge. To develop students' ability for intercultural communication, business games should be designed to be unconventional and challenging.

To conduct them, it is necessary to carefully select topics and materials (texts, audio or video materials) that address topical professional issues and encourage participants to engage in constructive discussion within the context of intercultural communication. The roles and functions of the players must adequately reflect the real-life picture of the professional activity being simulated in the game. Provided the roles are allocated effectively, every student can fully demonstrate their abilities. In turn, the rules of the game must provide a detailed description of the real-life processes and

phenomena occurring within the simulated situation. An essential element of a business game is the assessment system, which ensures, on the one hand, quality control of decisions made in terms of the standards and requirements of professional practice, and on the other, facilitates the implementation of the game plan for educational activities. Assessment performs the functions not only of control but also of self-control of activity, ensuring the formation of game-based, cognitive and professional motivation among all participants. Business games are based on the principles of self-awareness, self-knowledge and belief in one's own capabilities. They lay the foundations for moral and ethical behaviour in the sphere of future professional activity. Therefore, we believe that participation in business games, first and foremost, enables students to adequately assess their own capabilities and determine the level of their theoretical knowledge and practical skills, a process facilitated by a joint final reflection session with the lecturer.

References

1. Belkin I. Pedagogical conditions for the emergence of business games in higher educational institutions. *Humanitarian Herald*. 2011. No. 22. P. 3–5.
2. Yefimova O.M. Role-playing games in the methodology of teaching English. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/de/node/1121>.
3. Klarin M. V. Innovations in world pedagogy: training on the basis of research and discussion / M. V. Klarin. - Riga: "Experiment", 1998. 180 p.
4. Shcherbakova M.V. Didactic games in foreign language learning // *Vestnik VGU, Linguistics and Intercultural Communication Series*, 2002. No. 2. P.111-115.

ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Анна РОГАЧЕНКО

здобувач вищої освіти ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Ліана КВІТИНСЬКА,
*викладач кафедри міжкультурної комунікації та
соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Час від часу у нашій цивілізації відбувається різкий стрибок у розвитку технологій, що призводить до різких змін у всіх сферах життя, у тому числі у життєвому укладі та способі життя людей. Це прийнято називати переходом на новий технологічний уклад – старі технології, способи виробництва та

організації праці, деколи поступово, а деколи майже миттєво замінюються на нові.

Зараз ми, фактично, знаходимося на рубежі такого періоду. Впроваджуються нові технології у всіх галузях, у тому числі і в галузі туризму та рекреації. Деякими з цих технологій ми вже користуємося, наприклад, QR кодами для замовлення в ресторанах та інших місцях. Саме спеціалісти, насамперед молоді фахівці та випускники закладів вищої освіти, які будуть працювати в цій галузі, мають бути не тільки ознайомлені з новими технологіями у своїй галузі але й добре підготовлені для роботи з цими системами та технологіями.

Нові технології в туризмі трансформують галузь за допомогою штучного інтелекту, інтернету речей, інструментів імерсивного бронювання, біометричних безконтактних систем реєстрації і аеропортах та готелях, попереднього перегляду напрямків із доповненою/віртуальною реальністю, використання блокчейну, QR кодів для отримання інформації про екскурсії та окремі та інше.

Переваги використання нових технологій у туристичній індустрії.

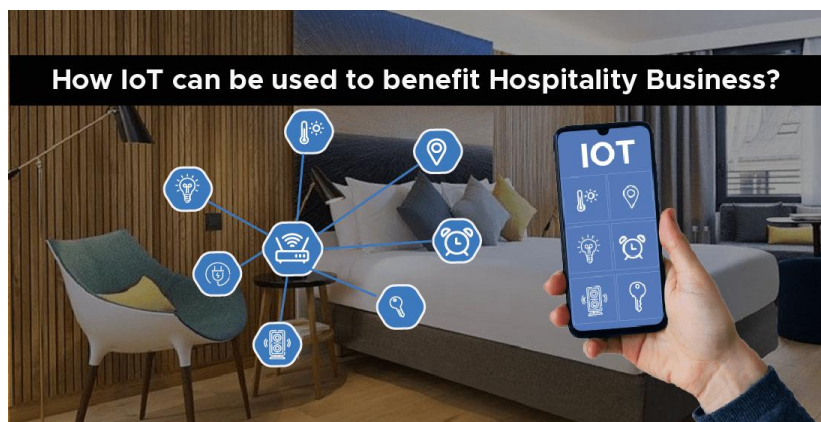
Штучний інтелект. ШІ в готелях може надавати персоналізовані рекомендації щодо подорожей та забезпечувати обслуговування клієнтів чат-ботами. Готелі можуть використовувати віртуальних операторів на основі ШІ для управління в різних сферах. Різні програми ШІ можна використовувати для аналізу великих даних, що допоможе туристичним компаніям прогнозувати попит та впроваджувати динамічне ціноутворення. Це загалом допомагає керувати туристичними потоками, вивчати попит, покращувати інфраструктуру, та загалом покращувати управління компанією чи агенством.

Блокчейн. Технологія блокчейн усуває посередників у транзакціях, забезпечуючи підвищену безпеку, прозорість та довіру до бронювання та платежів.

Доповнена реальність (AR) та віртуальна реальність (VR). Ці технології дозволяють проводити імерсивне планування перед поїздкою, таке як віртуальні екскурсії готелями, огляди номерів та навігація з доповненою реальністю.

Інтернет речей (IoT). Підключені пристрої дозволяють розумним готелям налаштовувати вподобання гостей, такі як керування освітленням та температурою.

IoT в готелях

Біометрія та безконтактні технології. Біометричні системи використовують розпізнавання обличчя для безперервної реєстрації в аеропорту та доступу до готельних номерів, підвищуючи безпеку та швидкість.

Біометричні системи проходу в Дубаї

QR коди. QR-коди в туризмі – це цифровий інструмент для миттєвого доступу до інформації, бронювання, навігації та оплати, що покращує користувацький досвід. Вони використовуються для безконтактної

реєстрації, цифрових путівників, меню, аудіогідів та обміну інформацією. Технологія прискорює обслуговування, знижує витрати бізнесу та замінює паперові носії.

Кіоски самообслуговування в готелях. Це цифрові сенсорні термінали у вестибюлях, які дають гостям змогу самостійно оформляти заїзд та виїзд, сканувати документи, здійснювати оплату та отримувати ключі від номерів на будь-якій мові. Використання інтуїтивно зрозумілих інтерфейсів робить сервіс доступним для іншомовних туристів, звільняючи персонал для вирішення більш складних і персоналізованих запитів.

Кіоски самообслуговування в готелях

Капсули для сну. Капсули для сну на залізничних вокзалах – це закриті спальні місця (міні-готелі) для короткочасного відпочинку в очікуванні поїзда. Вони пропонують шумоізоляцію, освітлення, розетки та, часто, масажне крісло. Послуга доступна цілодобово на багатьох великих станціях в багатьох країнах.

Капсули для сну

Роботи. Впровадження роботів у туризм спрямоване на автоматизацію рутинних процесів, підвищення якості обслуговування та поповнення дефіциту кадрів. Основні напрямки включають використання людиноподібних роботів для обслуговування гостей та автономних систем для транспортування багажу. В аеропортах вони допомагають знизити навантаження на персонал. Ключові сфери застосування робототехніки в туризмі – для переміщення багажу і вантажів, наприклад, пілотні проєкти в аеропорту Ханеда (Japan Airlines), де роботи використовуються для оптимізації операцій. В готельному бізнесі використовуються роботи-прибиральники. У сфері обслуговування з'явилися роботи-бармени та аніматори в розважальних зонах. Використання роботів дозволяє компаніям знижувати експлуатаційні витрати, забезпечувати цілодобовий сервіс та підвищувати технологічність туристичного продукту.

Роботи в аеропорту Ханеда (Japan Airlines)

Сучасні технології у туристичній галузі є ключовим фактором підвищення її конкурентоспроможності та переходу на новий технологічний уклад. Використання штучного інтелекту, біометричних систем та робототехніки дозволяє автоматизувати рутинні процеси – реєстрацію в аеропортах, транспортування багажу та інше, що суттєво знижує навантаження на персонал і підвищує швидкість обслуговування.

Завдяки імерсивним інструментам, таким як VR та AR, клієнти отримують можливість детального планування подорожей, а впровадження блокчейну та QR-кодів забезпечує прозорість платежів і миттєвий доступ до інформації.

Отже, цифрова трансформація виводить якість та безпеку сервісу на принципово новий рівень, адаптований до потреб сучасного споживача.

Список використаної літератури

1. Tourism and Technology. URL: <https://imascono.com/en/tourism-technology/>
2. Humanoid robots to become baggage handlers in Japan airport experiment. URL: <https://www.theguardian.com/world/2026/apr/28/humanoid-robots-baggage-handlers-japan-airport>
3. Complete Guide To Self Service Kiosks For Hotels. URL: <https://www.google.com/url?sa=i&source=web&rct=j&url=https://www.shiningltd.com/self-service-kiosks>
4. A New Era of Hospitality: Immersive Technology in Hotels Silversea Media Group | Medium. URL: <https://silverseamedia.medium.com/a-new-era-of-hospitality-immersive-technology-in-hotels-7fdffeb5a90>

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СФЕРИ

Наталія СЕРГІЄНКО

*викладач кафедри міжкультурної комунікації та
соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Відповідно до вимог професійної освіти сьогодні в Україні вдосконалюється система підготовки фахівців у сфері обслуговування. У процесі підготовки фахівців даної галузі у закладах вищої освіти обов'язковою умовою майбутньої професійної діяльності є знання основ різних видів спілкування та оволодіння культурою професійного спілкування. Це передбачено на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, під час яких розглядаються питання розвитку особистості, формування комунікативних навичок, удосконалення словникового складу майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Готельно-ресторанна сфера – одна з успішних сфер життя, що перспективно розвивається та вимагає підготовки фахівців, які б володіли відповідними особистісними та професійно значущими якостями. Необхідно враховувати, що в майбутнім фахівцям доведеться розв'язувати численні завдання відповідно до сучасних теоретичних надбань та передового досвіду, наближення до світових вимог і стандартів. Фахівці готельно-ресторанної сфери повинні уміти використовувати оригінальні методи роботи, творчу ініціативу, володіти всіма мовними нормами професійного спілкування [1].

Культура мови лежить в основі культури мовлення, що полягає в умінні правильно і доцільно використовувати мовні засоби в різних умовах

спілкування. Для працівників галузі обслуговування важливими якостями мовлення є правильність, доречність, майстерність, свідомість, насиченість інформацією, професійними термінами, виразність дикції, милозвучність тощо.

Українська мова за професійним спрямуванням зазвичай має практичний напрям, тому через систему практичних і тестових завдань, роботу з текстами, які покликані сформувати у студентів практичні навички дотримання норм сучасної української мови, відбувається процес удосконалення культури професійного спілкування.

Як показує життєвий досвід, кожна людина спілкується з іншими людьми, але вона не завжди повною мірою використовує свій комунікативний потенціал. Усі вміють говорити, але далеко не всі роблять це правильно у різноманітних ситуаціях спілкування. Часто не вистачає вмінь, необхідних для досягнення бажаного ефекту впливу і переконання. Висока культура спілкування передбачає вміння найбільш ефективно користуватися різноманітними засобами впливу, максимально реалізовувати свій комунікативний потенціал [2].

На практичних заняттях необхідно звертати увагу на поповнення лексичного складу майбутнього фахівця сфери обслуговування. З цією метою треба пропонувати на заняттях такі види роботи: скласти рекламу закладу сфери обслуговування (ресторану, готелю, кав'ярні тощо); перекласти текст українською мовою; підготувати повідомлення про особливості етикету в різних країнах світу; відредагувати текст тощо.

Професійне спілкування студентів закладів вищої освіти сфери обслуговування вимагає вмінь добирати правильні слова і будувати речення так, щоб найточніше передавати зміст висловлювання; прагнути, щоб зміст сказаного або написаного був переданий чітко, точно і зрозуміло. Справжнім фахівцем, творчою особистістю студент стане тоді, коли він оволодіє мовним етикетом, професійним спілкуванням. Саме ці ознаки формують рівень культури професійного спілкування студентів закладів вищої освіти сфери обслуговування. Робота щодо удосконалення норм сучасної літературної мови має здійснюватися систематично, цілеспрямовано, протягом усього періоду

формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців готельно-ресторанної сфери [3].

Фахівці вищезазначеної галузі найчастіше використовують діалогічне мовлення, оскільки їх робота полягає у задоволенні потреб клієнтів, що передбачає процес діалогічного спілкування. Саме діалог об'єднує працівника сфери обслуговування і клієнта, допомагає відтворити повноцінну картину культури україномовного спілкування за фахом.

Важливе значення в процесі формування культури спілкування відіграють увага, увага, пам'ять тощо. У формуванні професійного спілкування необхідно враховувати індивідуальні психологічні особливості особистості кожного студента; створювати сприятливий психологічний клімат під час занять; зацікавлювати студентів змістом навчального матеріалу; виробити інтерес до плідної роботи над собою взагалі і професійного мовлення зокрема. Рівень володіння культурою професійного спілкування – запорука і передумова формування професійної компетенції студента, реалізація його в суспільстві як особистості й фахівця [2].

Отже, справжній фахівець має належати до еліти українського суспільства, бути носієм високої духовності, культури, прикладом для інших і для своїх підлеглих, володіти нормами сучасної української літературної мови. Культура професійного спілкування – невід'ємна складова ефективної професійної діяльності фахівців готельно-ресторанної галузі.

Список використаної літератури

1. Амеліна С. М. Теоретико-методичні основи формування культури професійного спілкування студентів вищих навчальних закладів: дис. ...доктора пед. наук: 13.00.04. Харків, 2018. 575 с.
2. Довженко І. В. Формування культури україномовного спілкування у майбутній професійній діяльності фахівців сфери обслуговування. Херсон: ХДУ, 2018. 120 с.
3. Романуха О., Зінченко В. Формування комунікативних компетентностей працівників індустрії гостинності. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 35. Том 5, 2021. С. 239-244.
4. Тимкова В. А. Формування культури професійного спілкування. Наукові записки Бердянського педагогічного університету. Філологічні науки, 2019. Вип. X. 192 с.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ КОМУНІКАЦІЇ

Ірина СКОВРОНСЬКА

*доцент кафедри міжкультурної комунікації
та соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат філологічних наук, доцент
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Попри війну в Україні розвиток ринкових відносин у нашій країні все одно триває. Інтенсифікація, що спостерігається на всіх рівнях комунікації внаслідок еволюції у сфері інформатики, породжує необхідність швидкого та безперешкодного поширення інформації, а отже, організації та проведення інноваційних форм комунікації, таких як симпозиуми, прес-конференції, брифінги, «круглі столи».

Симпозиум. 1. У давніх греків та римлян – бенкет з музикою, розвагами та бесідами. 2. Нарада з певних наукових питань (звичайно за участю фахівців різних країн) [1, с. 196], низка виступів групи людей із короткими промовами на одну й ту саму тему. Цілі симпозиуму зводяться, зазвичай, не до розв'язання проблеми або суперечки, а до викладення різних точок зору для розширення кругозору аудиторії та здійснення на неї впливу. У більшості випадків на симпозиумі прийнята процедура групової дискусії. На симпозиумі іноді допускаються коментарі або запитання з боку слухачів.

Прес-конференції в юридичній практиці являють собою вельми ефективний метод передавання інформації пресі, телебаченню та іншим засобам масової інформації. Велике поширення прес-конференцій як способу спілкування із ЗМІ (якщо користуватися ним розумно) дає позитивні результати. Мета прес-конференції – це інформаційно-управлінська спрямованість, тобто представлення точки зору організації на деяку суспільно-значиму проблему в контексті стратегічної комунікативної політики.

Кожна прес-конференція має свій план, свою структуру, що включає послідовність низки подій. Сценарій прес-конференції містить перерахування всіх подій майбутньої зустрічі із зазначенням виконавців і часу, що відводиться на кожну з частин єдиного заходу: відкриття, представлення господарів

(організаторів) прес-конференції; вступне слово ведучого; виступи (інформаційні повідомлення); запитання і відповіді; закриття; неофіційна частина, яка включає перегляд слайдів, відеороликів тощо. Виступи на прес-конференції готуються заздалегідь. Вони можуть бути просто зачитані, вивчені напам'ять або виголошені в імпровізованій формі. Відповіді виступаючих на запитання журналістів узгоджуються з їхніми компетенціями. Під час проведення зустрічі визначають, кому з ораторів найбільше «підходить» питання.

Основне призначення прес-конференцій полягає в адресному поширенні інформації (новин, документації, фотографій) серед редакцій ЗМІ. Важлива перевага прес-конференцій полягає в тому, що вони прискорюють надходження інформації в редакції, вирізняються авторитетністю джерел новин, достовірністю відомостей, і завжди можлива перевірка й уточнення версій, отримання додаткового пакета новин, крім передбачених (прес-релізи, фотографії, тексти промов і виступів). Успіх прес-конференції забезпечується ретельністю концептуальної та організаційної підготовки і певною мірою удачею.

Брифінг – зустріч офіційних осіб із представниками засобів масової інформації, на якій коротко викладається офіційна позиція з певного питання або узгоджена сторонами, інформація про минулі переговори або переговори, що проходять або відбуваються, засідання, конференції [2]. За способом проведення брифінг схожий на прес-конференцію, але проходить у більш стислій формі. На брифінгу дають коротку інформацію про якесь нововведення, про зміни в керівництві, не гучні, але значні події.

«Круглий стіл» – зустріч, нарада, учасники якої мають рівні права [3, с. 396]. Це також форма публічного обговорення або висвітлення якихось питань, коли учасники висловлюються в певному порядку сидячи за столом, що має круглу форму. «Круглий стіл» в юридичній практиці зазвичай організовується з метою забезпечення необхідного середовища для обговорення тієї чи іншої проблеми, і для прийняття рішень із цих проблем. У програмі

«круглого столу», традиційно, передбачені ведучі, які задають напрямок під час обговорення, заздалегідь готують список учасників і тем для обговорення. Організація «круглого столу» охоплює розроблення інформаційних приводів; роботу над сценарієм заходу; складання адаптованих текстів публічних виступів; підготовку прес-релізів; розсилку запрошень на захід, реєстрацію учасників; моніторинг преси за підсумками заходу.

В умовах війни в Україні інноваційні форми комунікації з суспільством активно видозмінюються і розвиваються. Вони інтегрують цифрові технології для підвищення швидкості взаємодії. Прикладом може слугувати застосунок «Дія», а також соціальні медіа та месенджери (Instagram, Tik Tok), відеоконференції та гібридні формати (Zoom, Meet) тощо.

Список використаної літератури

1. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Т. 4. / Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. Київ: видавництво «АКОНІТ», 2001. 944 с.
2. Великий тлумачний словник (ВТС) сучасної української мови. URL: <https://1531.slovaronline.com/> (дата звернення: 19 квітня 2026)
3. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Т. 2 /Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. Київ: видавництво «АКОНІТ», 2001. 912 с.

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Марина СОЛОВАРОВА

студентка спеціальності «Психологія»

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Холод Ірина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Сучасні міграційні процеси, зумовлені як глобалізацією, так і збройними конфліктами, суттєво змінюють соціокультурний склад університетських навчальних груп. В Україні ця тенденція набуває особливої гостроти: з одного боку, вітчизняні заклади вищої освіти приймають студентів із різних культурних середовищ, з іншого значна частина українських студентів навчається за кордоном як вимушені переселенці. Обидва сценарії актуалізують питання розвитку міжкультурних комунікативних навичок як необхідної умови успішної

академічної та соціальної інтеграції. Розвиток міжкультурної комунікативної компетентності став не просто елементом гуманітарної підготовки фахівця, а критичною навичкою, необхідною для виживання та самореалізації особистості в полікультурному просторі.

Теоретичним підґрунтям дослідження слугує комунікативна теорія в її сучасному трактуванні. Модель комунікативної компетентності, запропонована Д. Хаймсом (1972), передбачає не лише мовну правильність висловлювань, але й соціокультурну доречність їхнього вжитку, що зумовлює здатність мовця розуміти контекст, норми і цінності комунікативної спільноти [9]. Ця ідея надалі розвивалась у концепціях міжкультурної компетентності, де наголошується на рефлексивності, емпатії та вмінні долати культурно зумовлені непорозуміння. Важливими для дослідження є також теорія високо- та низькоконтекстуальних культур Е. Голла [7] та теорія культурних вимірів Г. Гофстеде [8].

У вітчизняній науковій традиції міжкультурна комунікативна компетентність розглядається як інтегративна якість особистості, що охоплює когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти. Н. Микитенко визначає її як здатність ефективно і адекватно взаємодіяти з представниками іншої культури в різноманітних комунікативних ситуаціях [2]. О. Першукова акцентує увагу на тому, що формування цієї компетентності передбачає не просто засвоєння культурних фактів, а глибоке переосмислення власних культурних стереотипів [4]. Серед інших вагомих українських досліджень – праці Ф. Барановської про мовну адаптацію студентів-мігрантів, Т. Нагорняк про комунікативні практики в полікультурному середовищі, а також В. Шевченка про психологічні особливості адаптації студентів за кордоном [1, 3, 5].

Розвиток комунікативних навичок є тривалим процесом, що базується на трьох компонентах: когнітивному, емоційному та поведінковому.

Розглядаючи контекст навчання в мультикультурній академічній групі в Україні, варто зазначити, що навчання в одному просторі з представниками інших культур є потенційно збагачувальним, однак містить суттєві ризики. Серед них можна виділити наступні: виникнення комунікативних непорозумінь

на ґрунті культурних відмінностей, формування стійких упереджень, ізоляція окремих учасників групи.

Серед ефективних педагогічних стратегій для розвитку міжкультурних комунікативних навичок у такому середовищі можна виділити кілька ефективних навичок.

Відповідно до теорії Е. Голла, українська культура має тенденцію до відносно високого контексту, тоді як мігранти можуть належати до низькоконтекстуальних культур або навпаки. Студентам важливо навчитися виходити за межі власного культурного коду, у чому може допомогти навичка рефлексивного слухання [7].

Для того, щоб уникнути поділу на «своїх» та «чужих», можна застосовувати інтерактивні форми навчання та проєктну роботу, де фокус уваги зміщується на завдання, а культурна різноманітність стає ефективним ресурсом, що допомагає повніше дослідити і виконати завдання.

Дуже важливу роль відіграє стиль викладання. Викладачі, що демонструють відкритість до культурного різноманіття, формує відповідні установки у студентів.

Розвиток міжкультурних комунікативних навичок у цьому контексті навчання українських студентів в іноземних вищих навчальних закладах передбачає кілька взаємопов'язаних завдань.

У першу чергу, варто зазначити необхідність засвоєння мови приймаючої країни і опанування прагматичних норм спілкування. Сленг, академічний етикет зазвичай суттєво відрізняються в залежності від країни.

Другим і не менш важливим аспектом міжкультурної комунікації є розуміння невербальних кодів: проксеміки, хронеміки, мімічних конвенцій.

Поруч із інтеграцією велике значення має збереження культурної ідентичності. Дослідження показують, що студенти, які зберігають зв'язок із рідною культурою через мову, мистецтво, традиції, демонструють кращу психологічну стійкість і більшу відкритість до чужої культури [6].

Спільною для обох контекстів є ідея рефлексивної комунікативної практики. Студент, здатний осмислювати власні культурні установки, ідентифікувати комунікативні непорозуміння та коригувати свою поведінку, стає справжнім суб'єктом міжкультурного діалогу. Розвиток міжкультурних комунікативних навичок є двостороннім процесом: він вимагає зусиль як від самого студента, так і від освітніх інституцій. Основою цього є перехід від пасивного спостереження до активного діалогу, розвиток емпатії та критичного мислення. У контексті сучасних викликів, що стоять перед українською освітою, формування міжкультурної компетентності набуває значення не лише академічного, але й загальногромадянського завдання.

Список використаної літератури

1. Барановська Ф. В. Мовна адаптація студентів-мігрантів у полікультурному просторі вищої школи. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2018. Вип. 2 (93). С. 23–27.
2. Микитенко Н. О. Технологія формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю: монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 411 с.
3. Нагорняк Т. Л. Комунікативні практики сучасності: від теорії до соціокультурних реалій. Київ : Академвидав, 2019. 212 с.
4. Першукова О. О. Розвиток соціокультурного компонента в навчанні іноземної мови в країнах Західної Європи: монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2002. 248 с.
5. Шевченко В. М. Психологічні особливості адаптації української студентської молоді до навчання за кордоном в умовах соціокультурних трансформацій. Психологічний часопис. 2023. Т. 9, № 3. С. 89–98.
6. Berry J. W. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*. 1997. Vol. 46. No. 1. P. 5–34.
7. Hall E. T. *Beyond Culture*. New York : Anchor Books, 1976. 298 p.
8. Hofstede G. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. 2nd ed. Thousand Oaks : Sage Publications, 2001. 596 p.
9. Hymes D. On communicative competence. *Sociolinguistics* / eds. J. Pride, J. Holmes. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 269–293.

ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЇ ТА ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗАСОБАМИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Владислав СУКОВАТИЙ

студент спеціальності «Психологія»

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: ХОЛОД Ірина Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Сучасний світ характеризується глобалізацією, активними міграційними процесами та розширенням міжкультурної взаємодії. У таких умовах здатність людини розуміти представників інших культур, співпереживати їм і толерантно ставитися до культурних відмінностей стає необхідною умовою ефективної взаємодії в суспільстві.

Актуальність теми зумовлена зростанням культурного різноманіття, розвитком міжнародної комунікації та потребою конструктивної взаємодії у багатокультурному середовищі. Війна, міграція та цифровізація суспільства значно розширили міжкультурні контакти, що посилює важливість формування емпатії та толерантності.

Емпатія дозволяє зрозуміти емоційний стан та переживання іншої людини, а толерантність забезпечує прийняття культурних відмінностей без упереджень і дискримінації. Недостатній розвиток цих якостей часто призводить до стереотипів, конфліктів і міжкультурної нетерпимості.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати ефективність засобів міжкультурної комунікації у формуванні емпатії та толерантності.

Виклад основного матеріалу

Емпатія є важливою складовою ефективного спілкування, оскільки дозволяє людині розуміти внутрішній стан іншого через слова, емоції, інтонацію та невербальні прояви. Вона сприяє глибшому міжособистісному порозумінню та гуманному ставленню до інших людей.

Т. Д. Карягіна визначає емпатію як специфічно людську форму пізнання та співучасті, що має зцілюючий ефект. На думку Т. М. Лазоренко, емпатія полягає

у точному сприйнятті внутрішнього світу іншої людини та емоційному співпереживанні. І. Ялом зазначав, що емпатійне співпереживання означає здатність «увійти в особистий світ іншого» [1, с. 41–42].

Толерантність у міжкультурній комунікації передбачає повагу до права людини бути іншою, прийняття культурних, релігійних та світоглядних відмінностей. У психології вона розглядається як здатність особистості зберігати витримку та адаптивність у складних або незвичних умовах [2, с. 90–91].

Емпатія та толерантність є взаємопов'язаними феноменами, адже високий рівень емпатії сприяє гуманному ставленню до інших людей, розвитку взаєморозуміння та зниженню агресивності [3, с. 47]. Якщо емпатія допомагає зрозуміти внутрішній світ іншої людини, то толерантність забезпечує позитивне прийняття її відмінностей.

Міжкультурна комунікація розглядається як процес взаємодії представників різних культур, під час якого відбувається обмін інформацією, соціальним досвідом і цінностями. Вона сприяє розвитку комунікативних навичок та здатності приймати інший спосіб мислення і світосприйняття [4, с. 112].

Важливу роль у формуванні емпатії та толерантності відіграє освітнє середовище. Ефективними засобами міжкультурної комунікації виступають інтерактивні методи навчання, дискусії, тренінги, рольові ігри, культурні проекти та міжкультурний діалог [4, с. 63]. Такі методи сприяють розвитку навичок співпраці, емоційного розуміння та подоланню стереотипів.

У сучасних умовах важливим засобом міжкультурної взаємодії також стали інформаційно-комунікаційні технології. Соціальні мережі, онлайн-платформи та міжнародні освітні проекти розширюють можливості міжкультурного спілкування та розвитку комунікативної культури.

Формування емпатії та толерантності є особливо важливим у професійній підготовці психологів, педагогів та соціальних працівників. Здатність до емпатійного розуміння та толерантного ставлення до іншої людини виступає необхідною умовою ефективної професійної взаємодії.

Таким чином, міжкультурна комунікація є важливим засобом формування емпатії та толерантності особистості. Використання інтерактивних методів навчання, міжкультурного діалогу та сучасних інформаційних технологій сприяє розвитку емоційної чутливості, поваги до культурного різноманіття та здатності до конструктивної взаємодії у сучасному суспільстві.

Список використаної літератури

1. Чуйко, Г. (2018). Емпатія в контексті моральних почуттів. *Психологічний журнал*. 4 (5), 40–54. <https://doi.org/10.31108/1.2018.5.15.3>
2. Моран І. В. Поняття толерантності та основні підходи до її визначення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія і педагогіка». Випуск 26, 2014. С. 89-92.
3. Іванова К. А. Толерантність і емпатія як специфічні риси комунікативних процесів міжкультурного дискурсу. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 110. Т. 1. С. 215–218. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/items/26d07b1d-b0c7-4120-b235-4a9f79aa9cab>
4. Костюк С. С. Формування міжкультурної комунікативної компетентності іноземних студентів у процесі вивчення української мови. *Філологічні студії*. 2015. № 13. С. 442–446. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/en/article/view/303>

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ CLIL У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ (ESP) У ГАЛУЗІ «МАРКЕТИНГ»

Александра ТЕСЛЕНКО

*здобувачка вищої освіти Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу*

Науковий керівник: Тетяна КАЛАШНИКОВА,

*старший викладач кафедри англійської мови Івано-Франківського
національного технічного університету нафти і газу*

Методика CLIL (*Content and Language Integrated Learning*) передбачає інтегроване вивчення іноземної мови та професійного змісту. Сучасні дослідження підкреслюють, що CLIL є ефективним інструментом підвищення якості мовної та фахової підготовки майбутніх спеціалістів, зокрема у сфері бізнесу та маркетингу [1].

Однією з ключових переваг підходу є одночасний розвиток мовної компетентності та професійних умінь. Для студентів-маркетологів це означає можливість опановувати concepts, terminology та стратегічний інструментарій сучасного маркетингу англійською мовою – мовою міжнародної ділової

комунікації. CLIL також сприяє підвищенню мотивації, адже навчання проходить у контексті реальних бізнес-завдань.

У галузі маркетингу застосування CLIL дає можливість працювати з автентичними матеріалами: аналітичними звітами, рекламними кейсами, презентаціями, статистикою digital-кампаній. Це сприяє розвитку навичок критичного мислення та професійного аналізу. Дослідження А. Шикун [4] вказує, що CLIL підвищує мотивацію студентів і сприяє глибшому засвоєнню термінології через контекстні ситуації.

Важливим напрямом є поєднання ESP-курсів із маркетинговим контентом. Це дозволяє студентам працювати з автентичними джерелами: SWOT-аналізами, маркетинговими планами, рекламними кампаніями, аналітичними звітами цифрового маркетингу. У дослідженні Gail Taillefer [2] зазначається, що CLIL є ефективним перетином ESP та дидактичних підходів, стимулюючи міждисциплінарність та професійну рефлексію.

Реалізація CLIL у маркетинговій освіті також передбачає активне використання кейс-методів, рольових ігор, проєктного навчання та створення медіаконтенту. Такий формат сприяє розвитку soft skills – презентаційних умінь, критичного мислення, командної роботи. На це вказують і дослідження про CLIL-колаборації у вищій школі, де міжпредметна взаємодія викладачів сприяє глибшому засвоєнню контенту [3].

У межах ESP-курсу з маркетингу CLIL інтегрує такі змістові модулі: маркетингова стратегія, брендинг, реклама, поведінка споживачів, digital-маркетинг. Це забезпечує формування не лише мовних, а й професійно-комунікативних навичок. CLIL також розглядається як перетин ESP та дидактичних підходів, що створює можливості для розвитку міждисциплінарних моделей навчання [2].

Особливо ефективним у CLIL є застосування інтерактивних методів: рольових ігор, проєктної роботи, case studies. Наприклад, аналіз рекламної кампанії Coca-Cola “Share a Coke” дозволяє студентам опрацьовувати термінологію brand engagement, targeting, personalisation. Робота з кейсом Nike

“Dream Crazy” розвиває розуміння емоційного брендингу та соціальних маркетингових стратегій. Кейси Airbnb та Starbucks сприяють опануванню digital-інструментів та customer experience.

Важливим елементом CLIL є взаємодія викладачів мовної та фахової підготовки. Wallace et al. [3] зазначають, що ефективність підходу суттєво залежить від міждисциплінарної співпраці та інституційної підтримки університетів.

Маючи численні переваги, впровадження CLIL, однак, супроводжується певними викликами: потребою у високій кваліфікації викладачів, необхідністю створення якісних інтегрованих матеріалів, а також потребою в інституційній підтримці. Ці аспекти активно обговорюються у сучасній CLIL-педагогіці [5].

Попри існуючі труднощі, досвід упровадження CLIL у закладах вищої освіти свідчить, що він сприяє формуванню конкурентоспроможних фахівців, які володіють англійською в професійному контексті та здатні працювати у міжнародному маркетинговому середовищі. Методика забезпечує інтеграцію мови й змісту, створюючи умови для розвитку критичного мислення, креативності та комунікативних навичок.

Таким чином, використання CLIL у навчанні англійської мови професійного спрямування у сфері маркетингу сприяє формуванню конкурентоспроможного фахівця, який володіє як мовною компетентністю, так і сучасними маркетинговими інструментами. Це робить методику CLIL перспективним напрямом модернізації мовної підготовки у закладах вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Ruiz de Zarobe, Y. (2025). *Content and language integrated learning (CLIL)*. Cambridge University Press. URL: <https://www.cambridge.org>
2. Taillefer, G. (2013). CLIL in higher education: The (perfect?) crossroads of ESP and didactic reflection. *ASP*, (63), 31–53. URL: <https://journals.openedition.org/asp/3298>
3. Wallace, A., Spiliotopoulos, V., & Ilieva, R. (2020). CLIL collaborations in higher education: A critical perspective. *English Teaching & Learning*, 44, 127–148. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s42321-020-00053-5>
4. Shykun, A. (2023). Content and language integrated learning: Enhancing language acquisition and content understanding. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 2(4), 39–44. URL: <https://isg-journal.com>
5. Wielander, E. (2021). *How to integrate content and language learning in higher education*. University of York. URL: <https://www.york.ac.uk>

ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ СВІДОМОГО ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИКИ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Катерина ТИХА

здобувач вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Наталія СЕРГІЄНКО,

*викладач кафедри міжкультурної комунікації та
соціально-гуманітарних дисциплін*

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Для досягнення високого і вільного рівня володіння лексикою рідної мови, необхідно докласти багато зусиль. Окрім знань із фонетики, граматики, дуже важливим для комунікантів є накопичення достатньої кількості слів саме для вільного і невимушеного спілкування та свідоме опанування нового словникового запасу. Надзвичайно важливим та цікавим є механізм вивчення нової лексики, певних тематичних висловів і фраз, мовленнєвих конструкцій тощо.

Мнемотехніка – це сукупність спеціальних прийомів і способів, які суттєво полегшують запам'ятовування важливої інформації та збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення певних асоціацій. Загальновідомо, що за допомогою звичайного «заучування» слів у людини засвоюється лише 20 % інформації. Хоча певні прийоми мнемотехніки студенти вивчають ще на етапі вивчення фонетики. Наприклад, відомі мовознавці у своїх підручниках і посібниках пропонують ряд формул мнемотехніки для глибшого засвоєння різних типів звуків тощо [1].

У мнемотехніці надзвичайно важливою є послідовність запам'ятовування. Тут йдеться про черговість запам'ятовування складових, скажімо, нового іншомовного слова. Існує багато способів запам'ятовування нових слів. Серед них найвідомішими є:

1) *Повторення*. Доведено, що 50 % нового матеріалу забувається вже через годину після отримання. Саме систематичне повторення є дуже важливим.

2) *Візуалізація*. Нову лексику необхідно візуально засвоїти. Нові слова можна записати чи надрукувати на різнокольоровому папері та розмістити у тих місцях, де погляд зосереджується найчастіше.

3) *Проговорення*. Важливою є також правильна вимова слів, тому слова необхідно проговорити. Саме таким чином відбувається засвоєння нових слів.

4) *Лексичний квест*. Пошук нових слів у різних джерелах також допомагає поповнювати словниковий запас.

5) *Перевірка*. Доцільно влаштовувати усні опитування, щоб студент перевіряв студента (наприклад, переклад слова або його значення). Так можна контролювати успішність, підняти настрій на занятті та стимулювати до подальшої праці.

6) *Піктографічний словник*. Дає змогу побачити нові слова із їхніми візуалізаціями та, відповідно, вивчити їх.

7) *Відео, фільми, програми*. Під час перегляду вищеназваних матеріалів можна виокремити нові слова серед раніше відомих. Це дасть змогу збагатити свій словниковий запас новою лексикою.

Перебування в новому інформаційному просторі потребує вміння застосовувати знання на практиці та працювати з новою лексикою. Дослідження вчених підтверджують, що для найефективнішого запам'ятовування нових слів потрібно розширювати мережі нейронних зв'язків у тілі людини. Іншими словами, це поєднання раніше відомого матеріалу з новим, а також систематичне повторення нової інформації [2].

Відомо, що людина краще запам'ятовує інформацію відповідно до свого типу сприймання. Існують такі типи сприймання інформації:

- *візуальний* – коли людині потрібно щось побачити, щоб щось запам'ятати;
- *аудіальний* – коли людині краще сприймати інформацію на слух;
- *кінетичний* – коли інформація сприймається за рахунок відчуттів та емоцій;
- *дискрети, дигітали* – сприйняття інформації з логічної точки зору.

Щоб ефективно використовувати ці знання, необхідно дуже добре знати своїх здобувачів освіти, особливо їхні психолінгвістичні здібності. Викладач повинен враховувати типи сприйняття інформації своїх студентів, використовувати у своїй практиці різні способи запам'ятовування лексичних одиниць мови із метою збагачення словникового складу.

Отже, професійне мовлення майбутніх фахівців вимагає підвищеної мовленнєвої відповідальності, особливої уваги до володіння державною мовою. На заняттях із дисципліни «Українська мова професійного спрямування» необхідно постійно пропонувати різні мовні, мовленнєві та комунікативні завдання.

Список використаної літератури

1. Леонтьєв А. М. Лекції із загальної психології: Навч. посібник. Київ, 2000. 510 с.
2. Техніка запам'ятовування слів. URL: www.Lagopus.info
3. Тимкова В. А. Формування культури професійного спілкування. Наукові записки Бердянського педагогічного університету. Філологічні науки, Бердянськ, 2019. Вип. X. 192 с.
4. Українська мова та література: Довідник. Київ: Грамота, 2020. 496 с.

КУЛЬТУРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Холод Ірина Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Культурні стереотипи є складним соціокультурним явищем, яке поєднує в собі як адаптивні, так і потенційно деструктивні риси. Їхнє розуміння є необхідною передумовою для формування ефективної міжкультурної комунікації та подолання бар'єрів у сприйнятті інших культур. В широкому розумінні, культурні стереотипи – це стійкі, спрощені та узагальнені уявлення про поведінку, цінності, норми та характерні риси представників певних національностей.

Стереотипи характеризуються узагальненнями та спрощеннями, оскільки вони не враховують індивідуальних відмінностей і часто зводять різноманіття культури до кількох типових характеристик. Саме ця риса робить стереотипи

зручними для швидкого сприйняття інформації, але водночас небезпечними з точки зору формування упереджень.

Поняття стереотипу було вперше введено американським дослідником Волтером Ліпманом (Walter Lippmann), який у праці «Громадська думка» 1922 року визначав їх як «картини в наших головах». Це підкреслює, що стереотипи є ментальними конструкціями, які допомагають людині орієнтуватися у складному соціальному світі, виконуючи когнітивну функцію.

Подальший розвиток теорії стереотипів пов'язаний із дослідженнями Анрі Тешфел (Henri Tajfel), засновника теорії соціальної ідентичності (Social Identity Theory). Він зазначав, що соціальна категоризація є необхідною умовою для функціонування індивідів у складному соціальному середовищі. Таким чином, поділ на групи є природним процесом, однак саме він лежить в основі формування стереотипів.

Відмінною ознакою культурних стереотипів є їхня узагальненість, адже стереотип формується під впливом історичних, соціальних і медійних факторів та закріплюються через мову та комунікацію. У цьому контексті важливим є поняття міжкультурна комунікація, яке передбачає взаємодію представників різних культур та потребує подолання стереотипного мислення.

У контексті міжкультурної комунікації набувають ваги вчення нідерландського соціального психолога Герта Хофстеда, який досліджував культурні відмінності через теорію культурних вимірів (Cultural Dimensions Theory). Він зауважив, що культура – це колективне програмування свідомості, яке відрізняє членів однієї групи або категорії людей від членів іншої. Це визначення демонструє, як узагальнення можуть частково відобразити реальність, але водночас створювати передумови для стереотипізації.

На основі вищезазначеного маємо сміливість зауважити, що формування міжкультурної компетентності на заняттях з англійської мови є важливим завданням в сучасному освітньому просторі. У міжнаціональному співробітництві сформована міжкультурна компетентність збільшує ефективність міжкультурної комунікації, зменшує культурний конфлікт та

підвищує культурну толерантність. Крім цього, міжкультурна компетентність є важливою для успішного функціонування в сучасному світі, де культурна диверсифікація стає все більш і більш очевидною.

Формування міжкультурної компетентності є ключовою компетентністю для студентів-учасників міжнародних програм мобільності, задля ефективного спілкування з представниками інших культур у таких галузях як бізнес, політика, наука та технології, а також для студентів-практикантів у готелях закордоном. Формування міжкультурної компетентності в закладах освіти допомагає зрозуміти різноманітні культурні підходи, норми та цінності, що допомагає зменшити культурний шок та зруйнувати стереотипи, що часто виникають в процесі міжкультурних взаємодій. Більше того, міжкультурна компетентність сприяє розвитку креативності та інноваційності, оскільки студенти здатні розглядати різні проблеми та завдання з різних культурних позицій та знаходити нові підходи до їх розв'язання.

Різні аспекти формування міжкультурної комунікативної компетентності у процесі навчання іноземних мов висвітлено в працях зарубіжних учених таких як: Д. Джонсон, М. Лонг, П. Потер, А.Хардинг, П. Хартман, Д. Хаймс. Моделі формування міжкультурної комунікативної компетентності під час навчання іноземної мови розроблено та висвітлено у працях М. Байрама, М. Бенета, Д. Деардорфа, Е. Хола та інших.

Володіння англійською мовою відкриває доступ до автентичних джерел інформації: літератури, медіа, наукових досліджень – що сприяє формуванню більш об'єктивного уявлення про інші культури. Це дозволяє уникнути впливу спрощених або викривлених образів, які часто лежать в основі стереотипів.

Суттєву роль відіграє і безпосередня комунікація з носіями мови. Як підкреслює М. Байрам, міжкультурна компетентність включає не лише знання мови, але й здатність розуміти та контактувати з людьми із інших культур. Такий досвід сприяє розвитку емпатії, толерантності та критичного мислення.

Отже, вивчення англійської мови є ефективним засобом подолання культурних стереотипів, оскільки воно забезпечує глибоке розуміння інших

культур, розширює світогляд та сприяє формуванню відкритої і толерантної особистості.

ТРАДИЦІЙНІ ВІТАННЯ РІЗНИХ НАРОДІВ СВІТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПЕРШОГО ВРАЖЕННЯ ГОСТЯ

Каріна ЧИЧЕРІНА

здобувач вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Ольга НЕЖИВА,

*доктор філософських наук, професор, професор кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Традиційні привітання є важливими елементами міжнародної комунікації у туристичній сфері, де гості стикаються з новими культурними зав'язками та нормами. Іноземні вітання важливі навіть тоді, коли починаються перші контакти з приймальною стороною, що вплине на подальше ставлення гостя до туристичної організації. Вітання відображають культурні цінності та соціальні норми різних народів світу, формуючи та демонструючи перше враження. Правильне використання багатомовних мовних інструментів є ключем до лояльності гостя: зокрема, англійська та німецька мови стають конкурентними перевагами у глобальному туристичному бізнесі, тому що вони є конкурентоспроможними чинниками у світі [1].

Таїланд – привітання має своє екзотичне ставлення, що іноді дивує гостей: жест «вай» з легким уклоном голови з різними рівнями, більш глибокий уклін використовується для людей із великим статусом та зі складеними долонями, який туристи сприймають як екзотичний і дружній знак доброзичливості.

США – рукостискання вербальне привітання «Hello», «Hi», «Nice to meet you», «Welcome» усмішка менший фізичний контакт.

Японія – говорять «Konichiwa» уклін як символ гармонії та поваги. Туристи очікують, що екскурсовод або той, хто займається туристичною діяльністю, знає традицію, шанує та володіє нею.

Латинська Америка – найчастіше демонструють невербальні форми привітання: обіймають та цілують у щоку, що формує теплу атмосферу дружби навіть під час першої зустрічі.

Індія – «Намасте» зі складеними долонями, що створює атмосферу духовності та пошани.

Близький Схід – традиційне привітання «Ассалямю алейкум», що супроводжується легким дотиком правої руки до серця. Це символізує повагу та є знаком культурної автентичності.

Німецька мова – традиційне рукостискання, що символізує рівність та довіру, створює перші контакти та підвищує довіру, асоціюється з професійністю та надійністю. Формують такі привітання: «Herzlich willkommen!», «Schön, dass Sie da sind!».

Англійська мова – створює відчуття глобальної доступності та відкритості для іноземців, що полегшує комунікацію для контакту. Формули привітання: «Welcome!», «We are glad to see you!», «Enjoy your stay!» [3].

Ефект привітання є ключовим моментом у психології міжособистісної комунікації. Воно миттєво формує відчуття довіри, щирості, повагу до організації. Перше бачення гостя визначає ставлення до персоналу та рівня сервісу. Якщо гість почне відчувати позитивні емоції, це допомагає співпрацювати та створювати основу для подальшої взаємодії на міжнародному рівні. Саме правильне використання традиційних форм привітання для конкретної культури буде приносити позитивні враження та підсилює імідж туристичної організації. Після цього людина вирішує, чи стане вона лояльною до бізнесу, чи залишиться байдужою. Наприклад: турист із Німеччини приїжджає до готелю в Дніпрі. Весь персонал зустрічає його словами «Herzlich willkommen!» та простим рукостисканням, що відповідає європейським традиціям. Гість відчуває повагу до країни, тому це підвищує сприймання гостя до організації та готовністю залишатися лояльним клієнтом.

Крім цього, мовний фактор має стратегічне значення, адже саме мова у туризмі є головним фактором для встановлення першого контакту між гостем та

організацією. Особлива увага приділяється англійській мові, яка забезпечує відкритість та міжнародну доступність для більшості мандрівників. Німецька мова асоціюється з надійністю та професійністю, що особливо важливо для туристів із Німеччини, Швейцарії та Австрії. Французька мова додає тієї самої культурної глибини та елегантності, створюючи атмосферу культурної престижності. Китайська стає сьогодні все більш актуальною через стрімке зростання туристів із Китаю і навіть просте речення «*Huānyíng*» (Ласкаво просимо) з правильними тонами може значно підвищити статус тих чи інших туристичних підприємств. Арабська мова демонструє строгу повагу до традиційних суспільств Близького сходу та допомагає уникати культурних бар'єрів, щоб не образити їхню культуру, дотримуються традиційних норм одягу [3].

Для туристичної сфери правильність першої зустрічі завдяки використанню правильних культурних формул привітання допомагає уникати непорозумінь. Саме через традиційні вітання можна показати своє ставлення до культурної глибинної цінності іншої країни. Це є символом ідентичності. Використання іноземних мов – це ключ у просуванні свого бізнесу до міжнародного рівня, особливо якщо володієш вже декількома мовами [2].

Регулярні тренінги підвищують професійність персоналу, що сприяє прибутковості та конкурентоспроможності. Ефективна комунікація забезпечує конкурентоспроможність у туристичній сфері. Мовний фактор традиційних привітань формує атмосферу, від якої з'являються перші враження гостя. Важливо враховувати культурні особливості гостя, щоб правильно підібрати форму привітання. Спочатку треба проаналізувати, який саме гість прибуде, визначити національність, як саме потрібно зустріти і як правильно сказати іншою мовою свої привітання так, щоб не було непорозумінь. Правильне використання багатомовних жестів та формул створює позитивний імідж бізнесу для організації. Іноземні вітання важливі навіть тоді, коли починаються перші контакти. Навіть невербальна усмішка вже показує свою готовність до справ.

Список використаної літератури

1. Як сказати «Привіт» та «Добрий день» 15 різними мовами. URL: https://livexp.com/ua/blog/yak-skazaty-pryvit-ta-dobryi-den-15-riznymy-movamy?utm_medium=blog_article&utm_campaign=%2Fblog%2Fyak-skazaty-pryvit-ta-dobryi-den-15-riznymy-movamy&utm_source=blog-ua
2. Діловий туризм та бізнес-комунікації: міжнародний досвід. URL: Діловий туризм та бізнес-комунікації: міжнародний досвід.
3. Вирази та звичаї в різних країнах: культурні цікавинки. URL: <https://uk.postposmo.com/%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%82%D0%B0-D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D1%97-%D0%B2-%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%D1%85/>
4. Від рукостискання до обіймів: Як вітаються у різних країнах світу? Проект Кешер. URL: <https://www.projectkesher.org.ua/news/vid-rukostyskannia-do-obiymiv-yak-vitaiut-sia-u-riznykh-krainakh-svitu/>
5. У яких країнах говорять англійською: список країн, де англійська мова є офіційною мовою. URL: <https://sky-lingua.com/ua/yaki-kraini-rozmovlyayut-angliyskoju-movoyu/>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І УКРАЇНСЬКА МОВА: ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕПОХУ АЛГОРИТМІВ

Даніела ЯВОРСЬКА

здобувач вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Артур АЛЕКСЄЄВ,

викладач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Українська мова – це не просто набір звуків та правил граматики; вона є живим організмом, що дихає історією, культурою та ідентичністю нашого народу. У сучасному світі, де штучний інтелект (ШІ) стрімко проникає в усі сфери життя, виникає гостре питання: як зберегти унікальність української мови в епоху алгоритмів? Ця тема є надзвичайно актуальною, оскільки ШІ може стати як рятівником, так і загрозою для нашої мовної та культурної самостійності.

Технології можуть підтримувати рідну мову. Наприклад, у межах студентського проекту розроблено додаток для вивчення українських приказок та прислів'їв з використанням ШІ-асистента. Це дозволило зробити навчання більш захопливим та доступним для молоді, яка часто віддає перевагу англійській мові в інтернеті. Але водночас є й потенційні ризики: якщо не

контролювати розвиток ШІ, він може призвести до стандартизації мови та втрати її самобутніх рис.

Мова тісно переплетена з формуванням національної ідентичності. Вона є носієм цінностей, традицій та унікального світогляду певного народу. Українська мова, пройшовши крізь віки поневолень, заборон (як за часів Російської імперії, так і в СРСР), та штучного розмивання, стала потужним символом боротьби за свободу та незалежність. Її збереження – це захист нашої культурної спадщини для майбутніх поколінь, запорука нерозривності зв'язку між минулим та сьогоденням.

З одного боку, ШІ може стати незамінним інструментом підтримки української мови. Сучасні технології машинного перекладу, такі як Google Translate або DeepL, вже досягли значної точності, що відкриває можливості для популяризації мови за кордоном. Існують програми та платформи (наприклад, Duolingo), які використовують ШІ для персоналізованого навчання мови, адаптуючись до потреб кожного користувача. Крім цього, ШІ може генерувати контент українською мовою – від новинних статей до креативних текстів, що допомагає розширювати мовний простір та залучати нових слухачів/читачів.

Але з іншого боку, розвиток ШІ несе й серйозні загрози. Алгоритми часто навчаються на великих масивах даних, де англійська мова домінує (так званий «мовний імперіалізм»). Це може призвести до стандартизації української мови під шаблон іноземних конструкцій, втрати її унікальних діалектних та стилістичних особливостей. ШІ, що не враховує культурний контекст, може створювати невідповідні або навіть образливі тексти, підриваючи престиж мови та провокуючи соціальну напругу.

Особливу увагу слід звернути на етичні аспекти використання ШІ в мовній сфері. Алгоритми можуть містити упередження, відображаючи стереотипи та дискримінацію, які існують у навчальних даних. Наприклад, гендерні упередження призводять до того, що ШІ частіше пов'язує професії з певними статями (навчити алгоритм правильно використовувати займенники чи виразити нейтральну позицію може бути складно). Регіональні акценти та діалекти також

можуть ігноруватися або висміюватися, що завдає шкоди мовному різноманіттю. Важливо забезпечити прозорість та контроль над даними, якими навчаються моделі, щоб уникнути посилення соціальних проблем. Хто нестиме відповідальність за помилки ШІ в перекладах або згенерованих текстах? Чи має авторство алгоритму правове підґрунтя? Ці питання потребують термінового вирішення на законодавчому рівні.

Що ж робити для збереження української мови в епоху ШІ? По-перше, необхідно розвивати власні моделі штучного інтелекту, навчені на якісних та різноманітних українських текстах (від літератури до розмовних висловлювань). Це зменшить залежність від іноземних технологій та забезпечить врахування культурних особливостей мови. По-друге, слід підтримувати створення контенту українською мовою в цифровому середовищі – від кіно та музики до відеоігор та онлайн-курсів. І, нарешті, освіта: діти мають вивчати рідну мову з любов'ю та розумінням її цінності, а дорослі – використовувати її в повсякденному житті та роботі, не дозволяючи їй «задохнутися» у віртуальному світі.

Чи можемо ми дозволити ШІ стерти унікальність української мови? Звісно, ні. Потрібен баланс: використовувати переваги технологій, не втрачаючи при цьому своєї ідентичності. Ми повинні бути господарями алгоритмів, а не їхніми рабами, контролюючи процес навчання та виправляти помилки на ранніх стадіях.

Отже, ШІ може стати потужним союзником української мови, якщо ми використовуватимемо його з розумом та відповідальністю. Необхідно розвивати власні технології (наприклад, створити український аналог ChatGPT), підтримувати контент та цінувати людський фактор – адже мова живе завдяки спілкуванню, емоціям та творчості, які поки що недоступні машинам. Лише так ми збережемо нашу культурну ідентичність в епоху алгоритмів.

Які ще кроки можуть забезпечити успіх? Важливо створити національну стратегію розвитку ШІ для мови, яка б об'єднувала зусилля держави, науковців та бізнесу. Слід заохочувати стартапи, що розробляють українські мовні моделі, та забезпечити їх фінансування. Також потрібно посилювати медіаграмотність

населення, щоб люди могли критично оцінювати контент, створений ШІ, та відрізнити його від людського.

Втім, варто пам'ятати про ризики: надмірна залежність від технологій може призвести до втрати мовної компетенції у людей. Тому освіта має бути пріоритетом, а ШІ – лише інструментом на службі культури, а не навпаки. Чи зміниться роль перекладача в майбутньому? З розвитком ШІ-перекладачів людська праця може стати менш потрібною в рутинних задачах, але водночас з'являться нові можливості для творчого супроводу та адаптації текстів, що вимагатиме поєднання мовних знань та технологічної грамотності.

І все ж таки, чи не втрачаємо ми щось важливе в гонитві за ефективністю? Мова – це не лише слова, а й інтонація, гумор, контекст, які складно передати алгоритмам, тому людське спілкування завжди залишатиметься незамінним для побудови стосунків та вираження почуттів.

Майбутнє української мови в епоху ШІ залежить від нашої волі до збереження ідентичності. Використовуючи технології мудро та відповідально, ми можемо не лише захистити мову, але й збагатити її новими формами вираження.

ІСТОРІЯ

БАТІГ – ПОЛЕ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ

Олег БАБІЙ

*член Національної спілки журналістів України,
лауреат премії ім. Василя Думанського,
учитель історії та права Серединської гімназії імені Василя Думанського
депутат Джулинської сільської ради Вінницької області,
громадський кореспондент*

Є на Поділлі місця, де сама земля пам'ятає гуркіт шабель, тупіт кінноти та козацьку славу. Одним із таких історичних місць є поле поблизу Батога – територія великої битви 1652 року, що навіки увійшла в історію України як одна з найвизначніших перемог українського козацтва під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Для нас, людей, які живуть неподалік цих місць, Батозька битва є не лише сторінкою з підручника, а й частиною рідного краю, його гордості та пам'яті.

Події, що призвели до Батозької битви, були тісно пов'язані з політикою та родинними планами гетьмана. У той час син Тимош Хмельницький мав одружитися з дочкою молдавського господаря Василя Лупула – красунею Розандою. Це сватання мало велике значення, адже союз із Молдавією міг зміцнити міжнародне становище козацької держави. Для супроводу Тимоша в похід до Молдавії козацьке військо вирушило через Поділля у напрямку Умані та Батога.

Польська влада прагнула перешкодити цьому походу та водночас помститися козакам за попередні поразки. Назустріч війську Хмельницького виступила армія коронного гетьмана Мартина Калиновський. Проте польські воєначальники недооцінили силу та рішучість козаків.

Битва під Батогом відбулася 1-2 червня 1652 року. Військо Богдана Хмельницького діяло швидко й мудро. Разом із союзниками – кримськими татарами – козаки оточили польський табір поблизу річки Батіг. Бій був надзвичайно жорстоким і кривавим. Козацькі полки сміливо вривалися у ворожі укріплення, а польська армія почала відступати та панікувати.

У цій битві загинув сам Мартин Калиновський, а також його син Самуїл Калиновський та багато польських шляхтичів і воєначальників. Розгром польського війська був повним. Сучасники писали, що поле після бою було вкрите зброєю, прапорами та тілами загиблих.

Перемога під Батогом мала величезне значення для України. Після тяжкої поразки козаків у битві під Берестечком ця звітяга повернула людям віру у власні сили та незламність козацького війська. Саме тому історики часто називають Батозьку битву «помстою за Берестечко». Українські козаки довели, що здатні перемагати навіть сильного ворога та боротися за свою свободу до кінця.

Після перемоги шлях до Молдавії був відкритий, і Тиміш Хмельницький зміг одружитися з Розандою Лупул. Цей шлюб став важливою політичною подією того часу та зміцнив авторитет гетьмана серед сусідніх держав.

Сьогодні на місці тих подій панує тиша. Шумлять дерева, хвилюються жита, співають птахи. Але варто лише задуматися – і ніби чуєш далеке відлуння козацьких сурм та бойових вигуків. Земля Батога зберігає пам'ять про мужність, честь і любов до Батьківщини.

Для жителів нашого краю ця історія має особливе значення. Ми живемо поруч із місцем великої перемоги наших предків, а тому повинні берегти пам'ять про них, вивчати історію рідної землі та передавати її наступним поколінням. Адже народ, який пам'ятає своїх героїв і свою славу, має майбутнє.

Батозька битва – це не лише подія далекого минулого. Це символ сили українського духу, який і сьогодні допомагає нашому народові вистояти у важкі часи.

ОСВІТНЯ МІСІЯ МУЗЕЮ УМСФ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Юрій БЕРЕСТЕНЬ

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та теорії держави й права
Університету митної справи та фінансів,
директор музею УМСФ*

Музей історії Університету митної справи і фінансів був інституалізований в окремий структурний підрозділ університету в 2011 році. Його практична діяльність сфокусована не тільки на докладному висвітленні різних аспектів історії вітчизняної митної справи, діяльності митних органів, але у сприянні формуванню у студентської спільноти загальнолюдських цінностей, національної ідентичності, що є вагомим завданням вищої освіти з огляду на суспільно-політичні виклики сьогодення [1].

У цьому контексті експозиційний простір університету є ваговою складовою організації освітньо-виховного процесу, орієнтованого на здобуття молоддю нових знань та компетенцій в поза аудиторний час, реалізуючи на практиці важливі функції громадської та фахової соціалізації майбутніх спеціалістів.

На сьогодні музейні колекції експонуються у 4-х залах та виставкових галереях УМСФ. Одним із провідних завдань експозиційної діяльності музейної установи є формування у студентського загалу системи загальнолюдських цінностей – добра, гідності, справедливості, свободи, миру, державної незалежності. Предметне усвідомлення загальнолюдських та національних цінностей здійснюється через ознайомлення студентської молоді з мистецькими творами, що мають загальнокультурну значимість для сучасного українського суспільства, та представлені в тематичних експозиціях університету, відображаючи давні народні традиції декоративно-ужиткового мистецтва, побуту, виробничі практики.

Виставкова діяльність Музею УМСФ орієнтована, насамперед, на актуалізацію тематики освітнього та виховного процесу музейними засобами, які

посилують вплив на студентську аудиторію, прищеплюючи загальнолюдські та національну духовні настанови, плекаючи любов до рідної мови, краю, державного суверенітету, історії та культурної спадщини українського народу.

Реалізація виховного процесу досягається за допомоги високої аттрактивності предметів колекції, їх здатності привертати увагу своєю історичною ексклюзивністю, меморіальністю, старовинними технологіями виготовлення предметів, оригінальною формою та особливою художньою естетикою, що базується на прадавніх світоглядних настановах й орієнтирах української нації.

Вкрай важливим освітнім завданням експозиційного простору УМФС є сприяння формуванню у студентської спільноти предметно-конкретних уявлень про історичні події, перебіг складних соціокультурних та суспільно-політичних процесів, яким присвячена тематика експозиція. Усталені уявлення, сформовані на підставі ознайомлення з експозиційним рядом колекції, є важливим компонентом історичної та національної свідомості, фундуючи стійку громадську та життєву позицію сучасної молоді в контексті оборони державного суверенітету, захисту культурного спадщини, яка визначає зміст та суб'єктність національної ідентичності.

Кожна експозиція музейного простору УМСФ має на меті донести до глядацької аудиторії здобувачів вищої освіти неупереджену та об'єктивну оцінку драматичних сюжетів національної історії, яка формує нове знання про минуле регіону та країни, викликаючи стійкі індивідуальні переживання, почуття причетності до національної культури та громадянську відповідальності за майбутню долю країни.

Зокрема, з 2025 року в музейному просторі УМСФ експонується тимчасова виставка «Петриківська вишивка», на якій демонструються оригінальні вишиті предмети, що належали родині І. Шулика – відомого дніпровського активіста та громадського діяча, одного з очільників Народного руху, публічна діяльність якого була спрямована на змістовне розширення вжитку української мови в освітній та державних сферах, дбайливому збереженні національного

культурного спадку, плеканні національної самобутності українців [2]. Частина раритетів колекції віддзеркалює історію розвитку стародавнього художнього промислу – килимарства, яке було поширене на території Петриківщини в XVIII – на початку XX століть [2].

У 2025 році в виставковому просторі УМСФ була інстальована експозиція сценічних суконь-вишиванок пані О. Рудковської, яка унаочнює генетичний зв'язок стародавніх традицій української вишивки з сучасним прикладним декоративно-ужитковим мистецтвом та модою, виступаючи культурним ідентифікатором та візуалізованим маркером національної ідентичності в модерному просторі міської культури [3].

Навесні 2025 року було відкрито мистецьку виставку вихованців з інклюзіями Котівського будинку-інтернату, яка була реекспонована в жовтні 2025 року та працювала до початку квітня 2026 року.

Восени 2025 – на початку 2026 року в виставковому просторі УМСФ була проведена реекспозиція виставки, яка була присвячена традиціям виготовлення ляльок-мотанок, які презентували мистецький доробок дніпровських майстринь та здобувачок вищої освіти УМСФ. Виставка викликала значний розголос серед студентського загалу, сприяючи популяризації стародавнього художнього промислу в молодіжному середовищі вишу.

Із 9 квітня 2026 року в музейному просторі УМСФ функціонує нова виставка «Родинний спадок у виробничих практиках та предметах матеріальної культури». Мета експозиції полягає в тому аби через предмети української матеріальної культури, які дбайливо зберігаються в родинах, продемонструвати генетичну та культурну спадковість поколінь, які об'єднує спільна соціокультурна традиція, що формує, в свою чергу, основу національної ідентичності та сучасної української культури.

В експозиції виставки представлені оригінальні роботи знаних майстринь: Галини Миколаївни Хмель-Дунай, Світлани Василівни Тарасенко, Ольги Олександрівни Дришлюк: вишиті рушники, скатертини, серветки, декоративні ляльки-мотанки, комплекти святкового й повсякденного чоловічого та жіночого

одягу, які презентують традиційні техніки односторонньої та двосторонньої вишивки: гаптування, гладі, вирізування, проколу, мережки, низинки, які використовувалися для вишивання побутових речей та традиційного українського одягу в ХІХ – на початку ХХ століття [4].

Частина вишитих раритетів, які експонуються на виставці, надана з родинних колекцій представників професорсько-викладацького складу Дніпровського гуманітарного університету: першого проректора Дніпровського гуманітарного університету, кандидата юридичних наук, доцента Тетяни Миколаївни Алфьорової, кандидата філологічних наук, доцента, завідувачки кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін Дніпровського гуманітарного університету Тетяни Валеріївни Крашеніннікової.

Родзинкою нової експозиції став комплекс теслярських та столярних інструментів кінця ХІХ – першої половини ХХ століття, який зберігався в родині пані Галини Миколаївни Хмель-Дунай. Серед предметів столярно-теслярського ремесла відвідувачі можуть побачити як звичайні деревообробні інструменти: столярські затискачі, кліщі, косинці, старовинний кронциркуль, рубанки з одинарними та подвійними ножами, фуганок, кутник, надфіль, рашпіль, так й унікальні – зензубель, нутромір, фальцгребель (спеціальний рубанок для оброблення фальців), шпунтубель (рубанок для вистругування шпунтів). Дані інструменти унаочнюють давні виробничі практики столярного та теслярного ремесел Придніпровського регіону першої половини ХХ століття. Вони були призначені для виготовлення виробів з деревини: меблів, вікон, дверей, сходів, різних декоративних елементів інтер'єру, побутового начиння [4].

На виставці «Родинний спадок у виробничих практиках та предметах матеріальної культури» експонується унікальний набір інструментів для виготовлення моделей декоративних квітів зі шкіри, тканин та паперу.

У травні 2025 році в УМСФ демонструвалась експозиція «Національні діаспори України», яка презентувала багатобарвне різноманіття культурних традицій етнорелігійного ландшафту Придніпровського регіону та ознайомила

студентський загаль з історією та культурною спадщиною місцевих національних громад.

У контексті ознайомлення студентів з історією національних діаспор 16 квітня 2026 року в Університеті митної справи та фінансів за сприянням Дніпропетровського обласного товариства німців України «Відергебурт» була інстальована тематична виставка «Забуттю не підлягає!», яка присвячена 85-ій річниці з дня депортації сталінським режимом в 1941 році німців України до Сибіру, Казахстану, Далекого Сходу [5; 6].

Автором концепції і текстів мобільної виставки є відомий німецький історик, громадський діяч доктор Альфред Айсфельд (м. Геттінген, Нижня Саксонія, ФРН) експерт з історії та культури німців Російській імперії, Радянського Союзу та пострадянського простору, провідний співробітник Інституту культури й історії німців в Північно-Східній Європі при Гамбурзькому університеті, автор чисельних історичних праць, укладач документальних збірок матеріалів з історії німців України [5, с. 2].

Представлені на виставці стенди проілюстровані оригінальними мапами, картосхемами, фотографіями, статистичними матеріалами та унікальними документами з архівосховищ Німеччини, України, Казахстану, Канади, Сполучених Штатів Америки.

Інформаційні матеріали виставки детально описують становище етнічних німців за часів нацистської окупації України 1941-1944 роках, докладно висвітлюють обставини їх переміщення окупаційною адміністрацією на терени Польщі, Чехословаччини та Німеччини в 1944-1945 роках.

Громадська місія Музею УМСФ як соціальної та освітньої інституції полягає в сприянні повноцінному розвитку національної свідомості та ідентичності, формуванню історичної та соціальної пам'яті про минуле у студентського загалу, її деколонізації, звільненні від упереджених наративів імперської пропаганди, сприянню активної участі молоді у відтворенні традицій української культурної спадщини, її адаптації до модерних тенденцій розвитку сучасного мистецтва та культури.

Список використаної літератури

1. Історія Музею УМСФ. URL: <http://museum.umsf.dp.ua/history>
2. Петриківська вишивка. URL: <https://www.instagram.com/p/DPOAYqGAu5m/>
3. Сорочки, сукні та краватки: у Дніпрі до Дня вишиванки презентували унікальні елементи вбрання з орнаментами. URL: <https://nashemisto.dp.ua/2025/05/15/sorochky-sukni-ta-kravatky-u-dnipri-do-dnia-vyshyvanky-prezentuvaly-unikalni-elementy-vbrannia-z-ornamentamy/>
4. Родинний спадок у виробничих практиках та предметах матеріальної культури. URL: <http://museum.umsf.dp.ua/85/>
5. Wanderausstellung „Deutsche in des Ukraine Geschichte un Kultur“ vom X Jahrhundert bis 1939. Мобільна виставка «Німці в Україні: історія і культура від X до 1939 року». Київ, 2020, 26 с.
6. Wanderausstellung „Deutsche in des Ukraine Geschichte und Kultur“ Мобільна виставка «Німці в Україні: історія і культура». Київ, 2019. 16 с.

«ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ» – ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ВИДАННЯ

Оксана КОЛЕСНИК

*завідувачка відділом «Робоча група по підготовці тому
звід пам'яток історії та культури Дніпропетровської області»
Дніпропетровського обласного центру з охорони історико-культурних
цінностей, магістр*

«Звід пам'яток історії та культури України» – фундаментальне енциклопедичне науково-довідкове видання про всі відомі на території держави нерухомі пам'ятки археології, історії, архітектури та містобудування, монументального мистецтва. Підготовка ж даного видання – один із наймасштабніших проєктів із комплексного вивчення й дослідження нерухомої культурної спадщини, в якому об'єдналися зусилля державних установ, громадських організацій, великого загалу пам'яткоохоронців та діячів науки. Від початку було заплановано підготувати 28 томів «Зводу» – по одному тому про кожну область, Автономну Республіку Крим, міста Київ і Севастополь та українські пам'ятки зарубіжжя.

Підготовку цього видання свого часу ініціювала АН СРСР – «Звід пам'яток історії та культури народів СРСР», що мав видаватися по окремих республіках СРСР. Запланований у рамках СРСР «Звід» за радянських часів у повному обсязі вийшов лише у Білорусі (у 1984 – 1988 рр., видані 7 томів у 8 книгах). Однак, оскільки все здійснювалось на старих методологічних та наукових засадах, без залучення великої кількості історичних джерел, значна частина пам'яток історії

та культури, які не вписувались у тогочасну ідеологію, не були включені до видання [5, с. 3].

В Україні працювати над «Зводом» почали на початку 1980-х рр. за рішенням Ради Міністрів УРСР від 3 вересня 1982 р. № 453 «О мерах по обеспечению издания томов Свода памятников истории и культуры народов ССР по Украинской ССР». У той час робота над виданням розпочалася в усіх регіонах України, де почали діяти редакційні колегії та авторські колективи. У незалежній Україні питанням підготовки «Зводу» надається важливе значення, про що свідчить низка Указів Президента України та Постанов Кабінету Міністрів.

На сьогодні роботу з підготовки томів «Зводу» очолює Головна редакційна колегія на чолі з академіком В. Смолієм. У 1990 – 2020-х рр. редколегії та авторські колективи, які працюють над відповідними томами «Зводу» створені і діють у 24 областях України і м. Києві. До 2014 р. також активно працювали редколегії та робочі групи в АР Крим і м. Севастополі. Науково-методичну допомогу місцевим редколегіям надають Інститути історії України, археології, мистецтвознавства, фольклористики та етнографії НАН України, відповідні архітектурні установи [5, с. 5]. Після початку повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну робота частини обласних редакційних колегій призупинилася.

Після здобуття Україною незалежності значна робота була проведена для розробки нових концептуальних основ «Зводу», що ґрунтуються на відході від ідеологічних кліше, суб'єктивних уподобань та однобічних оцінок, залученні до наукового обігу нових документів і матеріалів, критичному їх переосмисленні тощо [1, с. 8–9]. Наразі під час підготовки «Зводу» приділяється увага всім історичним періодам, значущим явищам і персоналіям крізь призму пам'яток історії та культури. Це стосується також і тих сторінок української історії, котрі з ідеологічних міркувань не знайшли докладного й об'єктивного висвітлення за радянської доби.

У 1990 – 2020-х рр. завдяки наполегливій роботі редакційної колегії та авторського колективу побачили світ 1-а (1999), 2-а (2004) і 3-я (2008, 2021)

частини першої книги тому про м. Київ. У деяких областях матеріали видають окремими збірками по видам пам'яток або адміністративно-територіальним одиницям [3; 4]; зустрічаються також переліки, каталоги та фотоальбоми.

Активізація роботи над томом «Зводу» по Дніпропетровській області на початку 2000-х рр. мала як позитивний наслідок не лише підготовку та упорядкування матеріалів про вже відомі пам'ятки, але й виявлення нових, раніше не зафіксованих об'єктів культурної спадщини. Починаючи з 2002 р., спеціалісти Дніпропетровського обласного центру з охорони історико-культурних цінностей провели комплексні обстеження територій усіх районів та міст області, під час яких встановлено сучасний стан облікових пам'яток та виявлено нові об'єкти історії, архітектури, монументального мистецтва. Крім того, здійснено визначення меж територій пам'яток археології області, що дало змогу зафіксувати розташування кожної пам'ятки в державній системі координат, а також поповнити перелік об'єктів культурної спадщини щойно виявленими курганами та курганными могильниками [2, с. 44].

Результатом такої систематизованої кропіткої праці стало збільшення кількості облікованих пам'яток Дніпропетровщини з 11 до 18 тисяч.

Упродовж 2015 – 2025 рр. за підтримки управління культури, туризму, національностей і релігій Дніпропетровської ОДА за матеріалами «Зводу» було опубліковано 13 збірок статей, що містили матеріали про пам'ятки історії та культури Томаківського, Апостолівського, Нікопольського, Солонянського, Софіївського, Кам'янського (частина 1 і 2) та Криворізького (частини 1 і 2) районів, міст Нікополь, Марганець, Покров і Кривий Ріг. Загалом до 13 збірок увійшло 24 археологічних та історичних нариси, 3 909 статей на 8 282 об'єкти, що розташовані на території 34 територіальних громад.

До роботи над виданнями було залучено науковців і фахівців із таких установ, як-от: Інститут археології НАН України (С. В. Полін С. В., М. М. Дараган), Інститут історії України НАН України (С. І. Кот), Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України (В. В. Грибовський), Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара (З. П. Маріна, О. В. Ромашко, Є. Л. Феценко, А. Г. Венгер, С. І. Світленко), Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Г. К. Швидько, І. О. Кочергін), Придніпровська державна академія будівництва і архітектури (О. В. Харлан), Дніпропетровський обласний центр з охорони історико-культурних цінностей, Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького (О. В. Старік, Н. М. Шейміна, В. М. Сацута, Т. М. Цимлякова та ін.), Криворізький історико-краєзнавчий музей (О. О. Мельник), Криворізький національний університет (В. В. Стецкевич) [2, с. 45].

Робота над наступними частинами матеріалів по Дніпропетровській області, незважаючи на усі труднощі сьогодення, триває.

Список використаної літератури

1. Голубчик Л. Питання дерусифікації та деколонізації нерухомої культурної спадщини Дніпропетровської області. *Історія Дніпровського Надпоріжжя*: матеріали доповідей XIII Дніпропетровської обласної історико-краєзнавчої конференції, 27 – 28 жовтня 2023 р. [Електронне видання]. Дніпро: Середняк Т. К., 2023. С. 7 – 11.
2. Колесник О. Особливості підготовки тому «Звід пам'яток історії та культури Дніпропетровської області» в 2015 – 2023 рр. *Історія Дніпровського Надпоріжжя*: матеріали доповідей XIII Дніпропетровської обласної історико-краєзнавчої конференції, 27 – 28 жовтня 2023 р. [Електронне видання]. Дніпро: Середняк Т. К., 2023. С. 43 – 46.
3. Пам'ятки історії та культури Кам'янського району. Частина друга (за матеріалами «Зводу пам'яток історії та культури України») / Упорядкування: Л. М. Голубчик, О. С. Колесник. Дніпро: ВІЗІОН, 2025.
4. Пам'ятки історії та культури міста Покров (за матеріалами «Зводу пам'яток історії та культури України») / Упорядкування: Л. М. Голубчик, О. С. Колесник, В. В. Кузьміна. Дніпропетровськ: Журфонд, 2015.
5. Пам'ятки історії та культури Томаківського району (за матеріалами «Зводу пам'яток історії та культури України») / Упорядкування: Л. М. Голубчик, О. С. Колесник, І. В. Нікітіна, Т. А. Царенко. Дніпро: Журфонд, 2020.

ТАЄМНА МОВА КОБЗАРІВ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПІДТРИМКИ КОРДОНІВ

Дмитро ЛЕОЩЕНКО

*старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та мовної підготовки КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради, кандидат філософських наук*

Категорію «соціальний процес» можна визначити як послідовну зміну стану або руху елементів соціальної системи, будь-якого соціально об'єкта.

Багато соціальних процесів є парними, мають симетричні за структурою механізми, але відрізняються знаком спрямованості: інтеграція і дезінтеграція соціальної системи, згуртованість і конфлікт в групі тощо.

Одну з перших класифікацій соціальних процесів створили американські соціологи, представники чиказької школи соціології, Р. Парк та Е. Берджес. У запропонованому ними варіанті типологізації розрізняються процеси кооперації, конкуренції, адаптації, конфлікту, асиміляції, амальгамації, підтримки кордонів і систематичні зв'язки. Наведені різновиди соціальних процесів якраз і можна умовно розділити на інтеграційні, такі, що об'єднують, і дезінтеграційні, такі, що розмежовують (таблиця 1).

Таблиця 1

Типологізація соціальних процесів

СОЦІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ТИПУ		СОЦІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНОГО ТИПУ	
назва	зміст	назва	зміст
1	2	3	4
Кооперація	Спільна діяльність із досягнення бажаної мети.	Конкуренція	Боротьба між індивідами, групами чи суспільствами за оволодіння цінностями, запаси яких обмежені та нерівним чином розподілені між індивідами чи групами.
1	2	3	4
Адаптація (приспосовання)	Прийняття культурних норм, цінностей і зразків дій нового середовища, коли норми та цінності, засвоєні у старому середовищі, не забезпечують задоволення потреб.	Конфлікт	Вища стадія розвитку суперечності у вигляді зіткненні протилежних інтересів, цілей чи позицій; процес, що є причиною соціальних змін та способом розв'язання суперечностей.
Асиміляція	Процес взаємного культурного проникнення, в ході якого створюється культура, що поділяють всі учасники процесу.	Підтримка кордонів	Збереження формально чи неформально існуючих соціальних кордонів груп, які відділяють їх членів від решти суспільства.

Амальгамізація	Біологічне змішування декількох етнічних груп або народів, після чого вони стають однією групою або народом		
Створення системи зв'язків	Сполучення елементів декількох соціальних систем таким чином, що у певному відношенні і в деяких випадках вони виглядають як єдина система.		

Якщо у випадку інтеграційних процесів відбувається у певному розумінні уніфікація соціальної системи, то соціальні процеси дезінтеграційного типу, порушуючи цілісність, підтримують її неоднорідність, так би мовити, «строкатість». Особливо виразно це спостерігається у випадках виокремлення певної соціальної групи шляхом створення і модифікації соціальних кордонів, які відділяють цю групу від всієї решти суспільства. Ці процеси з більшою або меншою інтенсивністю відбуваються постійно в ході взаємодії між групами і носять при цьому здебільшого неформальний характер. Тобто існування кордонів між групами або їх відсутність, як правило, не відповідають їх офіційному встановленню або, навпаки, забороні. Формою підтримки кордонів і водночас засобом формування спільної ідентифікації може слугувати певна атрибутика (наприклад, уніформа) чи мова (діалект, жаргон).

Достатньо переконливою ілюстрацією на користь останнього є феномен кобзарства, який сучасними дослідниками небезпідставно визначається як унікальне етнокультурне явище [1, 3, 4, 6]. У 2022 р. кобзарство було включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України під охоронним номером 053.

«Кобзар» – це слово доби романтизму, точніше воно входить у широкий вжиток зі збіркою Шевченка. Але саме поняття «кобзар» походить із козацького середовища: у козаків завжди були музичні цехи і були виконавці на кобзі, яких називали кобзарями, тобто це просто назва музиканта, який грає на кобзі.

Самоназва ж цеху – «старці». Старцівство як соціальний інститут був «ієрархічною структурою, закритою від сторонніх» [5, с. 244] професійною організацією за зразком інших ремісничих організацій у світі.

Кастова герметичність цеху кобзарів-лірників забезпечувалась у тому числі таємною («лебійською») мовою, яку вони вживали, аби оточення не розуміло їхніх секретів. Мали вони і свої закони-звичаї, що були викладені в «устяньських» (тобто усних) книгах. Дванадцять «устяньських книг» складали усний кодекс законів, правил та таємних обрядів, «що визначали основи соціального життя і професійної діяльності» [5, с. 243] кобзарсько-лірницької касты. Якщо про мову дещо відомо (зафіксовано значення принаймні 1000 слів), то про зміст «устяньських книг» практично жодних відомостей немає. Попри всі зусилля етнографів ХІХ століття, їм цю таємницю розкрити не вдалося. Ще б пак: цех пильно стежив за репутацією братства. Порушників правил або помічених у негідних вчинках жорстоко карали. У кращому разі – батогами, у гіршому – «відрізанням торби» (виключенням із цеху). А за розголошення чужинцям змісту «устяньських книг» було лише одне покарання – смерть.

Кобзарство виконувало специфічні соціокультурні функції [2, с. 24]:

— комунікативна, що виражалася у обміні інформацією між виконавцями та слухачами в процесі виконання музичних творів, обміні музичним репертуаром, у спілкуванні в рамках творчих заходів;

— естетична, що містилася у самому процесі художньої творчості;

— гедоністична, що полягала в усвідомленні кожною творчою особистістю власної цінності, як генератора творчого процесу і творця музики, та в отриманні задоволення від реалізації художнього твору.

Але головною соціальною функцією кобзарства як виокремленого соціального інституту було і залишається сприяння формуванню національної ідентичності та збереження української культури і традицій.

Список використаної літератури

1. Демчук О. Кобзарство – унікальне явище культурної спадщини України. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2022. № 1 (33). С. 31–36. URL: <https://e-apnsnim.bsmu.edu.ua/article/view/263635>

2. Демчук О.В. Трансформація соціокультурних функцій кобзарства в історичній ретроспективі XVII століття (на прикладі лівобережної України). *Молодий вчений*. № 7 (119). 2023. С. 20–24. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5895>
3. Набок М. Кобзарство у контексті етнокультурної самобутності українців та народів Близького Сходу. *Народознавчі зошити*. 2024. № 4 (178). С. 799–809. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2024-4/11.pdf>
4. Паславський А. Українське кобзарство: еволюція та етапи реактуалізації соціокультурного явища. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2023. № 2 (36), С. 80–85. URL: <https://philology-journal.com/index.php/journal/article/view/250/198>
5. Рассоха І. Устинські книги кобзарів, Кахтирі та справжність «Велесової книги»: постановка питання. *Українознавство*. 2025. № 4 (97). С. 241–252. URL: <https://journal.ndiu.org.ua/article/view/345378>
6. Романчишин В.Г. Кобзарство як унікальне явище української національної музичної культури. *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. пр.* 2022. Вип. 41. С. 96–101. URL: <https://journals.uran.ua/mz/article/view/262982>

КОНЦЕПЦІЯ «РАДЯНСЬКОГО НАРОДУ» В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ

Андрій ЛИМАР

*доцент кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних
дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»,
кандидат історичних наук, доцент*

Концепція «радянського народу» є однією з найбільш ідеологічно насичених конструкцій радянської держави, яка була розроблена з метою формування наднаціональної ідентичності в межах СРСР. Офіційно закріплена на XXII з'їзді КПРС (1961 р.) та конституційно кодифікована в 1977 р., ця концепція передбачала поступове «злиття» радянських народів у єдину спільноту – «радянський народ», лояльну насамперед державі, а не етнічній або культурній нації.

Для України ця концепція мала особливе значення. Як найбільша неросійська республіка СРСР з потужною культурною та мовною самобутністю, Україна стала основним полем застосування русифікаторської політики. Боротьба за українську ідентичність у цьому контексті охоплювала кілька вимірів: мовний, демографічний, культурно-медійний та ідеологічний.

Конструювання радянської ідентичності було свідомим і системним державним проектом. Цей процес базувався на цілеспрямованому формуванні

спільної пам'яті, покликаної витіснити етнічні та національні особливості на периферію суспільної свідомості. Ідеологічна мета полягала у створенні «нової людини», яка ідентифікує себе передусім із радянською державою та її цінностями.

Найбільш системним механізмом впровадження концепції «радянського народу» стала освітня мовна політика. Основними нормативно-правовими актами, що визначали процес русифікації шкільної освіти були: Постанова «Про подальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках» від 01.06.1978 р., Закон СРСР «Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту» від 19.07.1973 р., а також Постанова Міністерства освіти УРСР «Про додаткові заходи з покращення викладання російської мови в національних середніх загальноосвітніх школах» від 26.05.1983 р.

У результаті, лише впродовж 1959-1965 навчального року кількість шкіл з українською мовою навчання зменшилась на 1725 одиниць [1; 2]. Державна освітня політика радянського уряду сприяла збільшенню кількості російськомовних шкіл, встановленню надбавок учителям російської мови, запровадженню курсів підвищення кваліфікації вчителів російської мови та збільшенню кількості підручників, написаних нею. Влада активно втручалася в розвиток самої мови, спрямовуючи зусилля на її штучне зближення з російською («злиття»), агресивна русифікація в містах починалася ще з дитячого садка.

У галузі освіти ідеологи комунізму намагалися змістити акцент від національних особливостей українців до «спільних» радянських рис. Численні рішення та резолюції вищого партійного керівництва заклали основу для впровадження російської мови як мови міжетнічного спілкування. Така діяльність спричинила тривогу серед української громадськості: усвідомлюючи, що мова є основою збереження нації, українська інтелігенція очолила рух на її захист аж до відкритої опозиції хрущовській освітній реформі.

Другим напрямком впровадження концепції «радянського народу» стає мовна опресія та знищення українського культурного простору. Паралельно з

освітньою сферою русифікація охоплювала весь публічний культурний простір. Відсоток україномовних друкованих матеріалів різко падає, українські театри втрачають своє національне обличчя, а радіо і телебачення заповнюються виключно російською мовою [3]. Радянська влада спрямовувала всі зусилля на закріплення національно-політичної переваги Росії в Україні та впровадження тези про російську мову як «другу рідну», знищуючи природне відчуття приналежності людей до українського народу.

Особливо показовим є факт ідеологічного контролю: ті, хто розмовляв виключно українською, привертали увагу відповідних служб, що могли поставити під сумнів їхню політичну лояльність. Поступово правляча комуністична еліта суттєво звузила сферу застосування української мови й сформувала суспільний статус її неповноцінності. Проте, результатом протистояння між національно свідомою українською інтелігенцією та радянською бюрократією стала поява покоління шістдесятників, що зрештою призвело до національного відродження наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр.

Разом із культурними і мовними механізмами радянська держава вдавалася до демографічного управління для руйнування етнічної цілісності України. Матеріали всесоюзних переписів 1959, 1970 і 1979 рр. показали, що чисельність українців зростала виключно за рахунок природного приросту населення, тоді як чисельність росіян в УРСР збільшувалась внаслідок організованої внутрішньої міграції [4]. Будь-яке звернення до українських національних проблем розцінювалося як підстава для переслідування радянською владою й звинувачення в «українському буржуазному націоналізмі». Переселення проводилися насамперед з політичних міркувань: метою була втрата корінним народом його національного характеру. В результаті переважно українське за складом багатокультурне суспільство УРСР поступово перетворювалося на двонаціональне, де українська більшість співіснувала з постійно зростаючою російською меншиною. Особливо помітними ці процеси стали у східних областях України, що мало суттєвий вплив на розвиток антиукраїнських настроїв у 2014 р.

Поряд із репресивними інструментами радянська держава масштабно використовувала засоби масової інформації для конструювання образу «радянської людини». Стратегія концептуалізації радянської ідентичності засобами масової інформації і пропаганди була спрямована на радянізацію української дійсності через медіаповідомлення, в яких чітко розмежовувалися поняття «друг» і «ворог», а ставлення до всього українського формувалося через так звану «стратегію м'якої русифікації».

Результатом такої ідеологізації стала цілковита заміна цінностей та поступове нівелювання національних звичаїв і традицій. Формування й самоідентифікація «радянської особистості» визначалася принципом повного сприйняття СРСР і діяльності комуністичної партії.

Розпад СРСР у 1991 р. не поклав автоматичного кінця радянській ідентичності – вона виявилась надзвичайно стійкою конструкцією. Збереження радянських ідентифікаційних патернів в українському суспільстві підживлювалось ностальгією окремих категорій населення за радянським минулим, яка зумовлювалась такими чинниками, як уявне відчуття соціального захисту та матеріального добробуту, патерналізм, укоріненість ідеологічних штампів, наповненість соціокультурного простору «відголосками» радянської спадщини, а також «гібридною постпам'яттю», коли «забуття» про репресії, розкуркулення та Голодомор розчиняється у пам'яті тих, чиї родини не постраждали від цих подій.

Сучасний процес «переідентифікації» українського суспільства має повільний і подекуди гострий характер; особливо помітним це явище є у південно-східних регіонах України, де спостерігається сильний вплив російсько-радянських мовно-культурних та історичних наративів. Ця тенденція посилюється низькою громадянською активністю, що впливає з авторитарно-патерналістської моделі радянського суспільства, яка передбачає потребу бути керованим і знімає персональну відповідальність.

Окремий аспект пострадянської трансформації пов'язаний зі змінами в ієрархії ідентичностей людей, які переважно спілкуються російською мовою.

Всупереч прогнозам багатьох дослідників про те, що російськомовне населення сформується в окрему спільноту, реальність показує зворотнє: вони трансформувалися із «радянських людей» на українців без кардинальних змін у їхній мовній практиці. Мовна приналежність, таким чином, не завжди збігається з громадянською та етнічною ідентичністю, що є особливо важливим для розуміння сучасних процесів реідентифікації в умовах російсько-української війни.

Список використаної літератури

1. Молоткіна В., Левченко І., Березанська І. Мовна політика в УРСР в галузі освіти (1960–1980-і рр.). *European Historical Studies*. 2023. DOI: 10.17721/2524-048x.2023.24.5.
2. Новородовська Н., Новородовський В. Особливості мовної політики радянської влади в УСРР/УРСР у 1930-х рр. *Український літопис*. 2023. № 2. С. 64–83.
3. Почапська О. Концепт радянської ідентичності в контексті ідеологізації суспільства: аналіз медіа. *Obraz*. 2022. № 1(38). С. 80–88.
4. Семенова О. Радянська ідентичність у соціо- та етнокультурному просторі сучасної України. *Українознавство*. 2020. № 4(77). С. 159–169.

ПОРЯДОК ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВА І ПОСАДОВИХ ОСІБ ПРИ ВИНИКНЕННІ ПОЖЕЖІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Олександр ПАНКОВ

*викладач кафедри міжкультурної комунікації та
соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Воєнний період у житті сучасної України вносить вивчення обов'язкових знань для працівників підприємств та посадових осіб, які допоможуть врятувати життя людей. На особливу увагу сьогодні заслуговують рекомендації щодо відпрацювання дій при пожежах: вони виникають спонтанно, через недбалість людей, а особливо під час активних обстрілів.

У разі виникнення пожежі (ознак горіння) кожен *працівник зобов'язаний*:

1. Негайно повідомити про це телефоном аварійно-рятувальну службу (тел. 101). При цьому необхідно назвати адресу об'єкта, вказати кількість поверхів будівлі, місце виникнення пожежі, обстановку на пожежі, наявність людей, а також повідомити своє прізвище.

2. Вжити (по можливості) заходів по евакуації людей, гасіння (локалізації) пожежі та збереження матеріальних цінностей.

3. Якщо пожежа виникла на підприємстві, повідомити про неї керівника чи відповідну компетентну посадову особу та (або) чергового об'єкта.

4. У разі необхідності викликати інші аварійні служби (медичну, газорятувальну тощо).

Посадова особа об'єкта, що першою прибула на місце пожежі, зобов'язана:

1. Перевірити, чи викликана аварійно-рятувальна служба (продублювати повідомлення), довести подію до відома керівника установи.

2. У разі загрози життю людей негайно організувати їх рятування (евакуацію), використовуючи для цього наявні сили й засоби.

3. Вивести за межі небезпечної зони всіх працюючих, не пов'язаних з ліквідацією пожежі.

4. Припинити роботи на об'єкті (якщо це допускається технологічним процесом виробництва), крім робіт, пов'язаних із заходами по ліквідації пожежі.

5. Здійснити у разі необхідності відключення електроенергії, агрегатів, апаратів, водяних комунікацій (за винятком систем протипожежного захисту).

6. Організувати зустріч підрозділів аварійно-рятувальної служби, надати їм допомогу у виборі найкоротшого шляху до осередку пожежі та до водних джерел.

7. Забезпечити дотримання техніки безпеки працівниками, які беруть участь у гасінні пожежі.

Заходи щодо рятування потерпілих із будинків, які горять, та під час гасіння пожежі:

1. Перед тим, як увійти в приміщення, що горить, накрийтеся мокрою ковдрою, будь-яким одягом чи щільною тканиною.

2. Відкривайте обережно двері в задимлене приміщення, щоб уникнути посилення пожежі від великого притоку свіжого повітря.

3. У сильно задимленому приміщенні рухайтесь поповзом або пригинаючись.

4. Для захисту від чадного газу необхідно дихати через зволожену тканину.

5. У першу чергу, рятуйте дітей, інвалідів та старих людей. Пам'ятайте, що маленькі діти від страху часто ховаються під ліжку, в шафу та забиваються у куток.

6. Виходити із осередку пожежі необхідно в той бік, звідки віє вітер.

7. Побачивши людину, на якій горить одяг, зваліть її на землю та швидко накиньте будь-яку ковдру чи покривало (бажано зволожену) і щільно притисніть до тіла, при необхідності, викличте медичну допомогу.

8. Якщо загорівся ваш одяг, падайте на землю і перевертайтеся, щоб збити полум'я, ні в якому разі не біжіть – це ще більше роздуває вогонь.

9. Під час гасіння пожежі використовуйте вогнегасники, пожежні гідранти, воду, пісок, землю, кошму та інші засоби гасіння вогню.

10. Бензин, гас, органічні масла та розчинники, що загорілися, гасіть тільки за допомогою пристосованих видів вогнегасників, засипайте піском або ґрунтом, а якщо осередок пожежі невеликий, накрийте його азбестовим чи брезентовим покривалом, зволоженою тканиною чи одягом.

11. Якщо горить електричне обладнання або проводка, вимкніть рубильник або електричні пробки, а потім починайте гасити вогонь.

Пожежа застала вас у приміщенні:

1. Ви прокинулись від шуму пожежі і запаху диму, не сідайте в ліжку, а скотіться з нього на підлогу та повзть під хмарою диму до дверей вашого приміщення, але не відчиняйте їх відразу.

2. Обережно доторкніться до дверей тильною стороною долоні, якщо двері не гарячі, то обережно відчиніть їх та швидко виходьте, а якщо двері гарячі – не відчиняйте їх, дим та полум'я не дозволять вам вийти.

3. Щільно закрийте двері, а всі щілини і отвори заткніть будь-якою тканиною, щоб уникнути подальшого проникнення диму та повертайтеся поповзом у глибину приміщення і приймайте заходи до порятунку.

4. Присядьте, глибоко вдихніть повітря, розкрийте вікно, висуньтеся та кричіть «Допоможіть, пожежа!», а якщо ви не в змозі відкрити вікно – розбийте віконне скло твердим предметом та зверніть увагу людей, які можуть викликати пожежну команду.

5. Якщо ви вибралися через двері, зачиніть їх і поповзом пересувайтесь до виходу із приміщення (обов'язково зачиніть за собою всі двері).

6. Якщо ви знаходитесь у висотному будинку, не біжіть вниз крізь вогнище, а користуйтеся можливістю врятуватися на даху будівлі, використовуйте пожежну драбину. Під час пожежі заборонено користуватися ліфтами.

У всіх випадках, якщо ви в змозі, викличте пожежну команду (телефон «112» або «101»).

Ви опинилися в осередку пожежі:

1. Не панікуйте та не тікайте від полум'я, що швидко наближається, у протилежний від вогню бік, а долайте крайку вогню проти вітру, закривши голову і обличчя одягом.

2. Із небезпечної зони, до якої наближається полум'я, виходьте швидко, перпендикулярно напряму розповсюдження вогню.

3. Якщо втекти від пожежі неможливо, то вийдіть на відкриту місцевість, ввійдіть у водойму або накрийтеся мокрим одягом і дихайте повітрям, що знаходиться низько над поверхнею землі – повітря тут менш задимлене, рот і ніс при цьому прикривайте одягом чи шматком будь-якої тканини.

4. Гасити полум'я невеликих низових пожеж можна, забиваючи полум'я гілками листяних порід дерев, заливаючи водою, закидаючи вологим ґрунтом та затоптуючи ногами, будьте обережні в місцях горіння високих дерев, вони можуть завалитися та травмувати вас.

5. Під час гасіння пожежі, не відходьте далеко від доріг та просік, не випускайте з уваги інших учасників гасіння пожежі, підтримуйте з ними зв'язок за допомогою голосу.

6. Особливо будьте обережні у місцях торф'яних пожеж, враховуйте, що там можуть створюватися глибокі вирви, тому пересувайтеся, по можливості, перевіряючи палицею глибину слою, що вигорів.

7. Після виходу із осередку пожежі повідомте місцеву адміністрацію та пожежну службу про місце, розміри та характер пожежі.

Дії під час сильного задимлення:

1. Зменшити своє перебування на вулиці, не виходити на відкрите повітря під час сильного задимлення.

2. Під час виходу на вулицю використовувати спеціальні маски, краще всього підійде складена в п'ять слоїв марля, можна її зволожити.

3. Автомобілістам варто бути особливо уважними! Під час задимлення зменшується видимість, сповільнюється реакція.

4. Дома тримайте вікна щільно закритими.

5. Вивішуйте на вікна мокре простирadlo, пийте більше води, частіше робіть вологе прибирання, приймайте душ.

6. Не палити та не диміти дома додатково.

7. Не перевантажуйте фізично.

8. У часи максимального задимлення будьте уважні з кондиціонерами. Можна використовувати тільки такі, які обладнані спеціальними фільтрами.

9. Додаткової уваги потребують люди похилого віку, а також люди, у яких є проблеми з здоров'ям, дітям бажано перебувати постійно дома, краще вивезти їх в незадимлені місця. Дітям потрібно більше давати чистої негазованої води з лимонним соком та медом, несолодкі відвари, зелений чай.

Отже, воєнні дії на території України зобов'язують нас не ігнорувати правила безпеки та інструкційні поради щодо дій у подібних ситуаціях.

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ІВАНОВИЧА ГАСИКА, АКАДЕМІКА МІСТА ДНІПРА

(на основі нових надходжень до фалеристичної колекції ДНІМ)

Світлана ФОМЕНКО

*старший науковий співробітник відділу науково-дослідної фондової роботи
КЗК «Дніпропетровський національний історичний музей
ім. Д. І. Яворницького «ДОР»*

Михайло Іванович Гасик (30.06.1929 – 05.01.2021) – фахівець у галузі металургії, доктор технічних наук, професор, академік, лауреат Державних премій СРСР та України, винахідник, заслужений діяч науки і техніки України. З 1954 р. працював у Дніпропетровському металургійному інституті молодшим науковим співробітником, аспірантом, кандидатом технічних наук, асистентом, доцентом кафедри електрометалургії, професором кафедри електрометалургії, завідувачим кафедрою електрометалургії, деканом електрометалургійного факультету (1973 – 1986 рр.), на той час єдиного в Україні. Підготував 52 кандидата і 12 докторів технічних наук. Опублікував більше 500 наукових праць, зокрема монографій та підручників для вузів. Отримав авторські свідоцтва та патенти на винаходи СРСР, України та іноземних країн. Має багато нагород та відзнак, пов'язаних з трудовою та науковою діяльністю.

Нагрудним знаком «Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки» Михайло Іванович був нагороджений два рази – в 1998 та в 2004 роках.

В 1999 р. видатний науковець отримав нагрудний знак «Заслужений діяч науки і техніки України». Це державна нагорода, почесне звання, що присвоюється Президентом України вченим за видатні праці в галузі науки і техніки, що дістали міжнародне визнання, за підготовку висококваліфікованих наукових кадрів. Це звання є визнанням професіоналізму та високого статусу науковця в Україні, засвідчуючи його вагомий внесок у науково-технічний прогрес країни, а також засобом морального стимулювання його творчої діяльності.

Державну нагороду – орден «За заслуги» III ступеня з фрочним знаком – мініатюрою ордена академік отримав в 2004 р. Нагорода відзначає видатні

заслуги громадян в економічній, науковій, соціально-культурній, військовій, державній, громадській та інших сферах суспільної діяльності на благо України.

В 1999 р. науковець був нагороджений пам'ятною медаллю «За вірну службу рідному місту» (нагорода Дніпропетровської міської ради) за службу, відданість, внесок в розвиток міста, а в 2004 р. – нагрудним знаком «За розвиток регіону» (відзнака Голови Дніпропетровської облдержадміністрації).

Академія наук Вищої школи України в 2002 р. вручила вченому нагрудний знак «Лауреат нагороди Ярослава Мудрого. АН ВШ України» за видатні наукові роботи в галузі технічних наук.

Також Гасик Михайло Іванович був відзначений Національною академією наук України нагрудним знаком «За наукові досягнення» в 2019 р. Відзнака є однією з найвищих персональних відомчих нагород за визначні досягнення у розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень, підвищенні міжнародного авторитету вітчизняної науки і її провідних шкіл, розробці й впровадженні нових наукових рішень, ефективних технологій та зміцненні науково-технічного потенціалу України вагомими здобутками. Відзнакою нагороджуються наукові працівники установ і організацій НАН України, які досягли значних успіхів у відповідних сферах діяльності.

На окремому рахунку значаться нагороди від підприємств м. Запоріжжя. Від ВАТ «Дніпроспецсталь» – нагрудний знак лауреата премії імені О.Ф. Трегубенка, вручений в 2004 р., від ВАТ «Укрграфіт» – медаль «За заслуги», отримана в 2017 р.

За розробками Гасика Михайла Івановича впроваджені нові технології та споруджені нові промислові об'єкти на електromеталургійних підприємствах України – Запорізький, Нікопольський, Стаханівський заводи феросплавів, Запорізький алюмінієвий комбінат. Вся трудова діяльність вченого була направлена на розвиток науки та промисловості нашої країни, вдосконалення вищої освіти та підготовку висококваліфікованих кадрів.

Особисті нагороди та посвідчення до них, нагрудні знаки й значки Гасика Михайла Івановича передала в музей на постійне зберігання та користування

його жінка Гасик Лариса Миколаївна. Предмети описуються та знаходяться на стадії постановки на облік Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького.

Список використаної літератури

1. Гасик Михайло Іванович. *Вікіпедія*: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BA_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 01.05.2026).
2. Гасик Михайло Іванович. *Енциклопедія сучасної України*: веб-сайт. URL: <https://esu.com.ua/article-28823> (дата звернення: 01.05.2026).
3. Гасик Михайло Іванович. *Дніпровський металургійний інститут Українського державного університету науки і технологій*: веб-сайт. URL: <https://nmetau.edu.ua/mdiv/i2009/p4056> (дата звернення: 01.05.2026).
4. Гасик Михайло Іванович. *Google Scholar*: веб-сайт. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=WAnschMAAAAJ&hl=uk> (дата звернення: 01.05.2026).
5. Гасик Михайло Іванович. *Metal Journal (Политехнический журнал)*: веб-сайт. URL: <https://www.metaljournal.com.ua/Gasik-2/> (дата звернення: 01.05.2026).
6. Гасик Михайло Іванович. *Наука України. Доступ до знань (сайт національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського)*: веб-сайт. URL: http://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/suak/corp.exe?&I21DBN=SAUA&P21DBN=SAUA&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1258538 (дата звернення: 01.05.2026).

МУЗЕЙНІ ЗАНЯТТЯ З АРХЕОЛОГІЇ ЯК СПОСІБ ЗАЦІКАВИТИ АУДИТОРІЮ МОЛОДШОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анна ЮРЧЕНКО

старша наукова співробітниця відділу археології КЗК «Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького «ДОР»

Не дивлячись на постійний пошук нових форм взаємодії з відвідувачами музеїв, екскурсія лишається основною. Проте, варто відзначити, що вони також міняються з часом. Так, для покоління, котре згрубша прийнято називати поколінням зумерів та альфа, важливо враховувати особливості концентрації уваги не довше 3-5 хвилин на одній темі чи вітрині, а також зовсім інший набір базових знань з історії, наук про природу, таке інше. Тому часто в екскурсії додають інтерактивні елементи, аудіо-візуальні стенди, макети та предмети, з котрими можна взаємодіяти.

Проте, з огляду на те, що основні експозиції більшості музеїв розібрані, а тимчасові виставки часто не можуть задовольнити весь попит потенційних

відвідувачів, співробітники і співробітниця відділу археології пропонують цикл музейних занять з тем, що стосуються найдавнішої та середньовічної історії України загалом, краю зокрема та ролі Наддніпрянщини у тогочасних процесах.

Пропонуємо аналіз тих музейних занять, котрі були розроблені авторкою статті, старшою науковою співробітницею відділу археології Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького (надалі ДНІМ).

Почнемо розгляд із базового заняття, з котрого логічно починати знайомство з самою наукою археологією, її методами та специфікою. Проте варто зазначити, що кожне із описаних нижче занять можуть бути самостійними і не обов'язково замовляти весь цикл.

Отже, заняття «Дітям про археологію» потребує завчасно підготовленої локації, навіть якщо воно буде проходити на тлі тематичної експозиції чи виставки. Так, відвідувачі мають сидіти на стільцях, мати змогу передавати між собою артефакти і бачити екран. До підготовки також належить підбір експонатів та артефактів, із котрими відвідувачі матимуть змогу взаємодіяти. Для цього придатні як справжні артефакти, що з тих чи інших причин не були передані до фондів музею з експедицій чи є випадковими знахідками, котрі приносять співробітники чи громадяни до музею. Також можуть бути використані муляжі, макети, копії. Дуже помічним може бути тематична експозиція чи виставка. Якщо вони є, то їх необхідно включати в розповідь. Не залежно від того, чи є експозиція, чи її немає. Заняття супроводжується мультимедійною презентацією. В залежності від віку відвідувачів, вона може варіюватися, включати короткі відео чи фрагменти мультфільмів, або ж містити лише ілюстрації. Про необхідність максималізованої візуалізації розповіді на довшої археологічні теми наголошують також інші популяризатори археологічного знання, навіть якщо лекції розраховані на дорослу археологію [1, с. 154]. Завершується це заняття інтерактивом з імітацією археологічних розкопок, де відвідувачі за допомогою садових совочків, шпателів та щиток видобудуть з-під піску справжні артефакти і пробують їх інтерпретувати. Крім

того, останнім часом відвідувачі мають змогу написати свої імена на фрагментах посуду XIX – початку XX ст. Роблять вони це за допомогою металевого пера та чорнила. Таке завершення обране не випадково, адже дарує яскраві емоції і потім немає потреби налаштовувати відвідувачів на робочий лад.

Наступним заняттям з описуваного циклу є заняття «Спочатку було слово і слово те було «Торос». Присвячене воно первісному мистецтву як людському феномену. Це заняття вимагає локації, де відвідувачі зможуть сидіти за столами, але так само мають мати змогу бачити екран. З огляду на те, що розмова іде переважно про закордонні знахідки – печеру Альтаміра в Іспанії, Фон-де-Гом у Франції та інші, експозиція чи навіть виставки навряд чи зможуть доповнювати розповідь. Проте, ці зразки давнього мистецтва є лише тлом для розповіді. Сама вона побудована на історії Марселіно де Соутоли, його дочки Марії та боротьбою за визнання галерей Альтаміри автентичними витворами давніх художників. З огляду на досить вузьку тему, також досить важко орієнтуватися на загальні шкільні знання. Після розповіді про зразки первісного мистецтва із теренів Західної Європи, Африки, Азії та навіть Австралії у відвідувачів має виникнути питання «А що ж в Україні?». Звісно, що в нас не так щоб багато печер, крім того, наші землі довгий час були при льодовиковою зоною, життя в котрі не сприяло до мистецьких порухів. Проте, відвідувачі також дізнаються про прикраси та антропоморфну пластику зі стоянки в Мізині, що на Чернігівщині, а також про гроти Кам'яної Могили. Тут вважаємо за доцільне нагадати про загрожену культурну спадщину на окупованих територіях [для прикладу 2]. Традиційно, заняття завершується інтерактивно – за допомогою матеріалів, доступних давнім людям, діти створюють свої малюнки у стилі давніх людей – деревним вугіллям та вохрою малюють мамонтів, бізонів чи інших тварин (інколи своїх котиків та собачок). Малюнки діти забирають собі на згадку або ж лишають у музеї.

Третім заняттям є заняття «Як козаки у розвідку ходили, або хто такі пластуни». Воно виникло в часи карантину під час пандемії Covid-19. Розповідь побудована на паралелях між історичними козаками-розвідниками і нинішнім

скаутським українським рухом Пласт. Важливо зазначити, що адміністрація ДНІМ не заперечує, що авторка заняття проводить його в пластовому однострої, адже сама є активною пластункою. На згадку про заняття відвідувачі отримують казку, написану Анною Юрченко і вже вдома можуть її прочитати та виконати коротке завдання. Детальніше про саме заняття можна прочитати в публікації авторки [3].

Окремі заняття виникають на запит потенційних відвідувачів і можуть бути складовими ширших заходів. Таким заняттям стало, для прикладу, заняття «Тарас Шевченко та українська археологія». Апробоване воно було в часі Шевченківських днів. Включало заняття в себе знайомство з виставкою «Легенди каменю і сталі», адже на виставці були зразки скіфської зброї, а саме скіфські кургани Шевченко фіксував у своїх роботах. Також відвідувачі мають змогу познайомитися з сучасними аналогами археологічної документації. А на завершення – відчутти себе в ролі експедиційного художника і замалювати справжні артефакти.

Особливістю кожного з названих музейних занять є те, що вони можуть бути проведені і поза стінами музею. З огляду на те, що частково вони створювались та адаптовувались до проведення в часи карантину та повномасштабної війни, вони вже не прив'язані до експозиції музею. Проте в такому випадку музейники і музейниці мають бути готовими до того, локація для заняття буде досить несподіваною. Крім того, мультимедійна презентація має бути переведена в аналогову, а простіше кажучи, роздрукована. Ну і, звісно, всі артефакти, з котрими мають взаємодіяти відвідувачі, необхідно взяти з собою.

Таким чином, музейні заняття можуть бути повноцінною альтернативою недоступних експозицій, а також можуть бути проведеними поза музейними стінами і таким чином забезпечити доступ до знань та музейного продукту.

Список використаної літератури

1. Кравченко Е. Досвід створення освітнього простору в Археологічному музеї Інституту археології НАН України: лекторій «Про що розповідає археологія» // Музейний вісник №25. Запоріжжя: АА ТанDEM, 2025. С.154-157
2. Російські військові замінували територію біля Кам'яної могили на Запоріжжі – обласна адміністрація. Радіо Свобода. Публікація від 26.04.2022 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosiiski-viiska-kamyana-mohyla-minuvannia/31822308.html>

3. Юрченко Анна. Музейне заняття «Як козаки у розвідку ходили»: захід на стику історії, археології та патріотичного виховання // Сучасна прикладна лінгвістика. Збірник наукових праць. Дніпро: ВВПЗ «ДГУ», 2023. Ч. II. С.244-252.
4. Як козаки у розвідку ходили або Хто такі Пластуни? URL: <https://www.facebook.com/yavornytskiymuseum/videos/1506124676232294/>

КУЛЬТУРА

КУЛЬТУРА ДОВІРИ: ЯК ІСТОРІЯ ТА МОВА ВПЛИВАЮТЬ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Роксолана ЗАПОТІЧНА

*доцент кафедри міжкультурної комунікації
та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ
«Дніпровський гуманітарний університет»,
кандидат економічних наук, доцент*

У сучасній економічній науці поняття «культура довіри» розглядається як один із ключових чинників стабільного розвитку суспільства. Довіра сприяє зниженню транзакційних витрат, полегшує ведення бізнесу, стимулює інвестиції та підвищує ефективність економічної взаємодії. Американський політолог та економіст Френсіс Фукуяма у праці *«Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity»* наголошував, що економічне процвітання держав значною мірою залежить від рівня суспільної довіри та здатності людей до добровільної кооперації. На думку автора, саме високий рівень довіри дозволяє формувати великі ефективні економічні організації без надмірного контролю та бюрократичних механізмів [1].

Водночас Роберт Патнем у праці *«Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community»* розглядає довіру як складову соціального капіталу: мережі соціальних зв'язків, норм взаємності та громадянської активності. Дослідник доводить, що суспільства з високим рівнем соціального капіталу мають ефективніші інститути, кращу економічну продуктивність та вищий рівень громадянської відповідальності [2]. У пізнішій роботі, присвяченій проблемі соціальної ізоляції, Роберт Патнем підкреслює, що втрата горизонтальних соціальних зв'язків негативно впливає не лише на суспільну єдність, а й на економічну стійкість держави [3].

Історичний досвід безпосередньо впливає на формування економічної поведінки суспільства та рівень довіри до державних інституцій. Для України тривале бездержав'я, колоніальна залежність та репресивна політика

тоталітарного режиму стали чинниками формування недовіри до влади та офіційних інституцій. Радянська система дефіциту й адміністративного контролю сприяла поширенню неформальних економічних практик, які стали механізмом адаптації населення до умов виживання. У дослідженні М. Куддуса, М. Голдсбі та М. Фарука зазначається, що низький рівень суспільної довіри ускладнює розвиток ринкових механізмів та підвищує витрати економічного контролю. За таких умов зростає роль тіньової економіки, а виконання законів і податкових зобов'язань значною мірою залежить не від внутрішньої довіри до держави, а від примусу [4].

Проблема тіньової економіки в Україні залишається актуальною і сьогодні. У матеріалі Reuters зазначається, що значна частина української економіки досі функціонує поза офіційним сектором, що пов'язано як із воєнними умовами, так і з історично сформованою недовірою до державних інституцій [6]. Це свідчить про те, що історичний досвід продовжує впливати на сучасну економічну поведінку населення.

Особливу роль у формуванні культури довіри відіграє мова. Вона створює відчуття належності до спільного культурного простору, формує соціальну згуртованість та сприяє розвитку горизонтальних зв'язків між людьми. Спільна мовна ідентичність полегшує комунікацію у сфері бізнесу, державного управління та громадської взаємодії. Після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році українська мова стала важливим символом суспільної єдності та солідарності. Культурна самоідентифікація посилила готовність громадян до взаємодопомоги, волонтерства та економічної підтримки держави.

Культура загалом виступає важливим економічним чинником, оскільки визначає ставлення суспільства до праці, підприємництва та колективної відповідальності. Після 2022 року українське суспільство продемонструвало високий рівень самоорганізації та здатності до кооперації. Волонтерський рух, горизонтальні мережі підтримки та швидка мобілізація ресурсів стали прикладом того, як культура довіри може компенсувати слабкість формальних

інституцій. У статті «*Counting the cost of bowling alone*» наголошується, що руйнування соціальних зв'язків призводить до економічних втрат і послаблення суспільної стійкості [5]. Водночас український досвід демонструє протилежний процес – зміцнення горизонтальної довіри як чинника економічної та соціальної витривалості.

Отже, економічний розвиток держави неможливий без культурного та ціннісного фундаменту. Історична пам'ять, рівень суспільної довіри, мовна єдність і культура взаємодії безпосередньо впливають на ефективність економічних процесів та стійкість державних інституцій. Український досвід доводить, що мова, культура та історична пам'ять є не лише гуманітарними категоріями, а й важливими чинниками економічної безпеки та розвитку суспільства.

Список використаної літератури

1. Francis Fukuyama Trust: *The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. London : Hamish Hamilton, 1995. 457 p.
2. Robert Putnam *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York : Simon & Schuster, 2000. 544 p.
3. Putnam, R. D. *How Bowling Alone Leads to Aging Alone: Social Capital in the Later Years of Life* // Harvard Kennedy School. 2017. URL: <https://www.hks.harvard.edu/publications/how-bowling-alone-leads-aging-alone-social-capital-later-years-life>
4. Quddus, M.; Goldsby, M. G.; Farooque, M. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity – A Review Article* // *Eastern Economic Journal*. 2000. Vol. 26, No. 1. P. 107–109.
5. *Counting the cost of bowling alone*. *Financial Times*. 2024. URL: <https://www.ft.com/content/97c1044d-141a-42fb-a47a-672ddb9512c4>
6. *Ukraine's economic police need more to fight shadow economy, director says*. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/business/finance/ukraines-economic-police-need-more-fight-shadow-economy-director-says-2025-09-17/>

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ХАРИТОНЕНКА ІВАНА ГЕРАСИМОВИЧА

Карина КРУТЬ

здобувач вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Ольга НЕГОДЧЕНКО,

старший викладач кафедри міжкультурної комунікації

та соціально-гуманітарних дисциплін

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Харитоненко Іван Герасимович (1822-1891) є постаттю загальнонаціонального масштабу і одним із найпотужніших українських

промисловців, меценат, чия діяльність і сумлінна праця перетворили Суми на сучасне європейське місто. Він є дуже визначною постаттю на прізвисько «Цукровий король».

Народився меценат у селі Нижня Сироватка Чернігівської губернії (нині Сумська область) у багатодітній родині державного селянина. Його життєвий шлях не був легким. З початку Іван працював прикажчиком у купецьких лавках Сум та Курська. Потім, завдяки своєму розуму, він відкрив власну бакалійну лавку, а трохи згодом почав скуповувати та орендувати землі для вирощування цукрових буряків. Разом зі своїм сином Павлом він заснував торговий дім «І. Г. Харитоненко з сином». У розпалі могутності родина володіла або орендувала близько 100 тисяч десятин землі та керувала численними рафінадними та цукровими заводами. Їхній рафінадний завод був «серцем» імперії в Сумах. У ті часи він являвся одним із найбільших підприємств у всій Європі, і обладнаний за останнім словом техніки. Він мав власну електростанцію, найсучасніші парові машини та телефонний зв'язок між цехами. Для робітників будували гуртожитки, їдальні та безкоштовні лікарні. За словами Харитоненка: «Ситий і здоровий працівник працює значно краще».

Його рафінад вважали одним із найкращих у Російській імперії і експортували за кордон. Цукор Івана Герасимовича отримував вищі нагороди на виставках у Філадельфії, Парижі та Антверпені. Харитоненко був, у першу чергу, інноватором, а не просто багатієм. Він постійно впроваджував найновіші на той час технології переробки цукру та вирощування буряка. Цукрозаводчик фактично «протиснув» будівництво залізниці через Суми, вкладаючи в це власні кошти, щоб швидше доставляти товар до великих міст та портів. Саме розбудова залізниць дала поштовх до розвитку всієї Слобожанщини.

Івана Герасимовича називали «Батьком Сум», оскільки він зробив дуже великий внесок у розбудову міста, освіту, медицину, культуру. Його девізом був вислів: «Працею піднесений», саме цей напис прикрашає його родовий герб та пам'ятник. Меценат фінансував будівництво Троїцького собору, який вважається перлиною архітектури Сумщини. Це був «проект мрії» родини

Харитоненків. Фундамент і саму ідею заклав Іван Герасимович, а добудовував собор його син Павло. Троїцький собор будували за образом і подобою Ісаакіївського та Казанського соборів у Санкт-Петербурзі. Це мав бути храм, який не поступався б своєю величчю столичним соборам. До розпису храму долучили відомого художника Михайла Нестерова, але, на жаль, через революцію 1917 року не всі задуми вдалося втілити в життя, а те, що залишилося вражає своєю майстерністю. Для оздоблення були використані коштовні метали та найкращі сорти мармуру. Фінансово будівництво собору розорило Харитоненка. У радянські часи собор виконував функцію складу, і навіть музею атеїзму, але завдяки свої міцній конструкції та зусиллям громади він зберігся і сьогодні є головною архітектурною візитівкою Сум.

Харитоненко жертвував величезні суми на будівництво мостів, громадських будівель та освітлення вулиць. Він збудував дитячу лікарню Святої Зінаїди, яка була однією з найкращих в ті часи. Назва лікарні – «Святої Зінаїди» – обрана не випадково. У Павла Харитоненка була донька Зінаїда, яка померла в дитячому віці від дифтериту. У ті часи медицина була безсилою перед цією хворобою. Вбиті горем батько та дід вирішили збудувати лікарню, щоб інші діти мали шанс на порятунок. Це був не просто медичний заклад, а справжній пам'ятник батьківської любові. Іван Герасимович заповів велику суму на будівництво, а Павло Іванович втілював задум у життя. Лікарню було відкрито у 1896 році. Проєкт розробив відомий архітектор Карл Гун. Будівля була зведена у стилі класицизму з елементами бароко. Вона більше нагадувала палац, ніж лікарню, щоб діти не боялися туди заходити. Її побудували на пагорбі, у екологічно чистому місці тогочасних Сум, оточену зеленню, що сприяло одужанню. Харитоненки не шкодували грошей на обладнання. Заклад мав власне електричне освітлення, водогін та найсучаснішу систему парового опалення. Тут були найкращі на той час хірургічні інструменти та навіть перші рентген-апарати. Стіни та підлога були викладені спеціальною керамічною плиткою, яка легко дезінфікувалася. Головним принципом Харитоненків було те, що лікування для бідних верств населення мало бути абсолютно безкоштовним.

Лікарів підбирали дуже ретельно, запрошуючи найкращих фахівців, а зарплатню власник платив із власної кишені. Діти отримували повноцінне дієтичне харчування. Родина Харитоненків створила спеціальний недоторканий капітал, відсотки з якого йшли на щоденні потреби лікарні, утримання штату та ліки. Навіть у радянські часи лікарня виконувала свої головні функції. Зараз це Сумська міська дитяча клінічна лікарня Святої Зінаїди. Це місце досі вважається одним з найсвітліших в Сумах через свою історію.

Сучасники описують Івана Харитоненка як скромну, стратегічну та глибоко віруючу людину. Він не любив надмірних розкошів для себе особисто. Навіть після того, як став мультимільйонером, він залишався простим у спілкуванні, робив особисті візити на свої заводи і на рівні розмовляв з майстрами. Його меценатство було формою служіння Богу. Він вважав, що багатство дано йому для того, щоб він розпорядився ним на користь народу. Він ніколи не давав грошей на «проїдання». Якщо він будував гуртожиток чи якусь споруду, то це мав бути найкращий заклад, який стоятиме століттями.

У своєму заповіті він прописав пункти, які шокували багатьох своєю щедрістю. Він залишив на благодійність понад мільйон рублів. Саме ці гроші стали основою для будівництва дитячої лікарні, величезних внесків у розвиток водопроводу та міського освітлення, створення Сумського кадетського корпусу. Він казав своєму синові Павлу: «Люби Суми так, як я їх любив», син цей наказ виконав.

Поховали Івана Герасимовича в рідних Сумах на Центральному кладовищі біля Петропавлівської церкви. Над могилою мецената та його дружини Наталії встановлено один із найкрасивіших в світі надгробних пам'ятників. Його зробив відомий французький скульптор Арістіда Крозі. Скульптура має назву «Голгофа», або «Розп'яття». Вона виконана з білого мармуру, на якому зображено Діву Марію та апостола Івана біля підніжжя хреста. Ця робота є настільки досконалою, що на Всесвітній виставці в Парижі у 1900 році за неї присудили золоту медаль. Копія цієї скульптури зараз знаходиться в Луврі.

Могила Харитоненка вціліла в радянські часи, хоча мармур зазнав руйнувань від вандалів та часу. Сьогодні це місце є важливим об'єктом культурної спадщини.

Через кілька років після смерті мецената, вдячні містяни вирішили встановити йому пам'ятник. Кошти збирали всім народом, але значну частину дав саме син Павло. Це була бронзова постать мецената на весь зріст на високому гранітному постаменті. Харитоненко зображений у розстебнутому сюртуку, з поглядом направленим на місто, яке він збудував. На постаменті викарбували напис: «Івану Герасимовичу Харитоненку – рідне місто». Автором скульптури є славетний Олександр Антокольський.

Після приходу більшовиків пам'ятник «буржую» наказали знести. За переказами, скульптуру зняли і переплавили. Замість мецената, на те саме місце поставили фігуру Леніна. Коли Україна здобула незалежність, одним із перших рішень влади Сум було відновлення пам'ятника Харитоненку. Сучасний пам'ятник – це точна копія роботи Антокольського. Скульптори Анатолій Івченко та Михайло Галушка відтворили його за старими фотографіями.

Для Сум могила Харитоненка – це нагадування про те, що справжня велич людини вимірюється не грошима, а тим, скільки вона залишила після себе. Внесок Івана Харитоненка в культурну спадщину як Сум так і всієї України незбагнений. Він поєднував у собі співчуття, людяність, щирість та безмежну любов до рідного краю. Саме він довів, що українська провінція може бути європейським промисловим центром.

5 травня 2026 року обстрілами російських військ було знищено одну з головних архітектурних пам'яток Сумщини – палац Харитоненка, який знаходився за 15 кілометрів від кордону з РФ. Споруду було збудовано у 1890 році на березі ставка меценатом Іваном Харитоненком. Пам'ятка пережила радянські перебудови, але не вціліла під час цієї війни. Будівлю знищено вщент.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на початок квітня 2026 року внаслідок російської агресії в Україні зруйновано або пошкоджено 1723 пам'ятки культурної спадщини та 2524 об'єкти культурної інфраструктури.

Список використаної літератури

1. URL: <https://suspilne.media/sumy/289812-200-rokiv-z-dna-narodzenna-ivana-haritonenka-10-i-odin-fakt-pro-mecenata/>
2. URL: <https://daso.archives.gov.ua/ivan-herasymovych-kharytonenko-promyslovets-ta-metsenat/>
3. URL: <https://naglyad.org/uk/2017/08/15/mistetstvo-buti-miljonerom-tsukrovij-magnat-ivan-haritonenko/>

«РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ» ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ БОРОТЬБИ

Марія ЛІСУНОВА

здобувачка вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Ольга НЕГОДЧЕНКО,

старший викладач кафедри міжкультурної комунікації

та соціально-гуманітарних дисциплін

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Розстріляне Відродження – це одна з найтрагічніших сторінок нашої історії. Це символ того, як тоталітарна система може боятися культури більше, ніж зброї. Адже саме культура формує національну пам'ять, свідомість і прагнення до свободи.

Початок ХХ століття став для України часом великих змін. Після революції 1917 року українці вперше за багато століть отримали шанс на створення власної держави. Хоча Українська Народна Республіка не змогла втримати незалежність, сама ідея української державності вже не могла зникнути. У 1920-х роках радянська влада тимчасово дозволила розвиток української культури через політику українізації. Влада прагнула показати, що підтримує національні культури, але насправді це була лише політична стратегія для зміцнення контролю над Україною. Проте саме в цей період українська культура переживає справжній вибух розвитку. У Харкові – тодішній столиці України – виникають літературні об'єднання, театральні студії, мистецькі школи. Молоді письменники, режисери та художники прагнуть створити модерну українську культуру європейського рівня.

Українська література починає говорити мовою модернізму, психологізму, експресіонізму. Театр стає новаторським і філософським. Українські митці вперше відчують себе частиною великої європейської культури, але саме в цей момент радянська влада починає бачити в українській інтелігенції небезпеку.

Однією з центральних постатей Розстріляного Відродження був Микола Хвильовий. Він став символом духовного бунту української інтелігенції. Хвильовий вірив, що Україна повинна розвиватися самостійно, без культурної залежності від Москви. Саме він проголосив знамените гасло: «Геть від Москви!». Для нього це був не заклик до ненависті, а прагнення до власного культурного шляху.

У своїх творах він показував трагедію людини, яка намагається знайти правду в жорстокому світі революції та диктатури. Особливо це помітно у новелі Я (Романтика), де головний герой заради ідеї втрачає власну людяність. Проте з кожним роком тиск на письменника зростав: його твори забороняли, друзів арештовували, навколо панував страх.

У 1933 році, під час Голодомору та масових репресій, Хвильовий не витримав і покінчив життя самогубством. Його смерть стала символом зламаної епохи. Разом із ним помирала віра багатьох митців у можливість вільної української культури в умовах тоталітарної системи.

Не менш трагічною була доля Валер'яна Підмогильного – одного з найталановитіших українських прозаїків. Його роман «Місто» став справжнім проривом в українській літературі. У ньому Підмогильний показав складний внутрішній світ людини, її амбіції, страхи та самотність.

Це був новий тип української літератури – глибокий, психологічний і модерний. Але радянській системі не потрібні були незалежні мислителі. У 1934 році Підмогильного заарештували за вигаданими звинуваченнями у «терористичній діяльності». Після допитів і таборів його розстріляли в урочищі Сандармох у 1937 році. Сандармох став страшним символом знищення української інтелектуальної еліти. Саме там були вбиті сотні письменників, режисерів, науковців і митців.

Однією з найвидатніших постатей українського театру був Лесь Курбас. Він створив театр «Березіль», який став центром театрального авангарду не лише в Україні, а й у всій Європі. Курбас був переконаний, що театр має не просто розважати, а змушувати людину думати. Його вистави поєднували філософію, символізм, музику та експеримент. У співпраці з драматургом Микола Куліш він створив постановки, які відкрито показували абсурд радянської реальності. Саме тому театр Курбаса став небезпечним для влади.

У 1933 році театр «Березіль» був знищений, а самого Курбаса заарештовано. Через кілька років його розстріляли в Сандармосі. Разом із ним радянська система намагалася знищити цілий напрям українського модерного мистецтва.

Трагічною була й доля Миколи Куліша. Його п'єси показували, як тоталітарна система руйнує людину, перетворює суспільство на простір страху й абсурду. Куліш бачив, як нищиться українське село, як люди втрачають свободу, як руйнується людська гідність. Його твори були заборонені, а самого письменника оголошено «ворогом народу». У 1937 році Куліша також було розстріляно.

Особливо важливо зрозуміти, що репресії були спрямовані не лише проти окремих людей. Це була спроба знищити саму українську націю як культурне явище. Радянська влада чудово розуміла: якщо народ має власну літературу, театр, мову та історичну пам'ять – його важче підкорити. Тому знищували саме інтелігенцію – тих, хто формував свідомість суспільства.

1930-ті роки стали часом: масових арештів, цензури, катувань, розстрілів, Голодомору. Фактично український народ одночасно втрачав і фізично мільйони людей, і свою духовну еліту. Проте, попри весь масштаб трагедії, Розстріляне Відродження стало символом національної боротьби. Ці митці боролися без зброї. Їхньою зброєю були: слово, театр, поезія, культура, ідея свободи. Вони довели, що українська культура може бути сучасною, незалежною та європейською. Їх намагалися знищити фізично, але їхні ідеї пережили десятиліття заборон.

Сьогодні твори Хвильового, Підмогильного, Куліша та Курбаса знову читають і досліджують. Їхні слова звучать особливо актуально зараз, коли Україна знову змушена захищати свою незалежність і культурну самобутність.

Отже, Розстріляне Відродження – це не лише історична трагедія. Це символ незламності українського духу. Це нагадування про те, що культура є основою існування нації. Адже поки живе мова, література, мистецтво та пам'ять – живе й народ. Представники Розстріляного Відродження заплатили власним життям за право України бути собою. І наше завдання сьогодні – пам'ятати їх, вивчати їхню творчість і не дозволити повторення подібних трагедій у майбутньому.

Список використаної літератури

1. Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. Київ : Либідь, 1998.
2. Історія України : підручник для студентів закладів вищої освіти / за ред. В. Смоля. Київ : Генеза, 2019.
3. Українська культура ХХ століття : навчальний посібник / за ред. Л. Масенко. Київ : Знання, 2011.
4. Документальні матеріали та архівні свідчення про репресії 1930-х років і урочище Сандармох.

ALGORITHMIC TYRANT: ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE DYSTOPIA OF HUMAN HUSBANDRY

Сергій ЛЯШКО

*викладач кафедри міжкультурної комунікації та
соціально-гуманітарних дисциплін
ВНІЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Today, scholars seriously discuss the possibility of the emergence of so-called *Artificial General Intelligence* and its potential 'friendliness' towards humanity. AGI is described as *a universal algorithm for learning and acting in any environment* and as *machines that think, that learn and that create* [0, p. 27], or, more simply, as an intelligence in no way inferior to a living human being, even in terms of subjectivity. Yet 'not inferior' is merely one side of the coin. The other is that such 'algorithmic life', in the sense of *rationality*, stands immeasurably above humanity, that is, it performs only the 'right things' [0, p. 1]. Human weakness and humanity's most cherished feature are precisely its capacity for error, including conscious error and self-

sacrifice in situations where such conduct appears absurd from the standpoint of self-interest. Why ‘cherished’? Because this weakness ultimately lies among the foundations of Christian morality [0] and of Gnostic ontogenesis [0, p. 366]. Irrationality, in the sense of the division between good and evil, together with emotionality, is precisely that against which F. Nietzsche warned on the path towards the emergence of the *Übermensch* [cf. 0, p. 24], since these qualities hinder the ‘distant perspective’, that is, the *love for the distant* (as opposed to the Christian *love of one’s neighbour*), the general progress of evolution and technology – they constitute an unhealthy conservatism and a reductive force which nevertheless, for us as human beings, remains the very foundation of foundations. It is for this reason that humanity has not become the ‘*Übermensch*’. It is for this reason that all revolutions claiming to transform human nature itself instantaneously, ‘from today to tomorrow’, or even rapidly (within a few decades), are doomed to failure. – The examples of the communists and the Nazis demonstrate this convincingly. Humanity, as a creature of flesh and blood, is a product of evolution, with all the flaws accumulated along the evolutionary path that led to the emergence of the human being. Consequently, transformation requires immense stretches of time – far greater than the span for which human civilisation, with all its wars and natural cataclysms, may exist.

Yet now, as we can observe, humanity is fulfilling its *rational-evolutionary* purpose, realising its telos: it is engendering a descendant superior to itself [0]. It is not without reason that the Greek word *τέλειος* signifies simultaneously *goal*, *end*, and *perfect*. Such a ‘descendant’ of humanity would be superior in the sense that it would be free from human defects on the one hand, while on the other being more intelligent, more resilient, and physically more powerful. Only such a being could, without unnecessary complications, colonise other planets, travel between the stars, and invent new technologies hundreds of times faster. Yet humanity, despite having aspired throughout its entire history towards the creation of such a being – namely the future Artificial General Intelligence – is far too self-loving to relinquish to it its dominant place within the ‘food chain’, and only certain thinkers (such as F. Nietzsche and J. Swift) were prepared either to make sacrifices or openly to mock humankind

[0, p. 58-59] in this regard. For precisely this reason, no one will ask humanity when the time comes – It will be confronted with the fact. N. Bostrom today reflects upon whether such a ‘being’ might ‘rebel’ against its creator and upon how special prohibitions might be embedded within its mind as a precaution [q.v. 0]. Yet the logical consequence of ‘friendly AI’ is merely the emergence of an *dystopian* society in which humanity is no longer needed and loses its productive meaning, because it merely consumes, lives for the sake of life and pleasure, whilst the robot performs all labour [0]. In my article *Deontological Inconsistency of the First Two Laws of Robotics*, currently forthcoming in print, I demonstrate that logically such a ‘safe robot’ would prove unviable precisely because of the dialectical nature of morality and of the world itself. Therefore, such AI is impossible at higher stages of development. Consequently, provided that AGI is created, only the first possibility remains: the specific form of human existence after the ‘rebellion’, or else the banal extinction of humanity. Let us assume the former. What form might the existence of a human society that has evolutionarily outlived itself take? We have already stated that the most probable outcome under such a development of events would be a violent cultural ‘rollback’ of humanity to a condition in which it would pose no threat and possess no potential whatsoever, to the condition of Swiftian Yahoos [0, p. 58]. This is the ‘zoo’ scenario, in which humanity continues to exist in much the same way that zoo animals continue to exist within the confines of a highly technologised human city: for amusement, for study, from ‘humanistic’ convictions, and so forth.

But what if we are underestimating humanity, and it remains necessary to the ‘higher being’ for a prolonged period to perform certain tasks for which a ‘mechanical’ body is unsuitable and excessively costly? Naturally, there could be no question whatsoever of equality within such a ‘union’. It would constitute *parasitism*, merciless exploitation without any right to a voice. Accordingly, the human being would perform only those functions for the sake of which it exists within this brave new world, would receive only that professional socialisation dictated by rational necessity, and would be granted merely the minimally required reserve of resources. Such a conception is not pure invention or the flight of dystopian fantasy. It has already been implemented

within capitalist practice. Let us cite the example of *Rumford soup*, in which maximally cheap ingredients were used to prepare a sufficiently nutritious yet repulsive soup for large numbers of workers. Such soup enabled the maximum number of labourers to remain in working condition at the minimum cost. And this was implemented by human beings under real historical circumstances. What, then, is to be said of a being that would possess no empathy even towards itself, but only ultra-rationalism? For such a being, humanity would all the more possess merely productive significance, if indeed any significance at all. It is precisely for this reason that workers' impoverishment and tyranny, akin to those witnessed in late 19th-century England, though vastly more horrifying, would constitute the sole prospect for the life of a 'cultured' and 'necessary' humanity within such a world. Labour itself would not even be purchased, but appropriated, perhaps through the use of propaganda, greed, and the self-love of certain individuals among us. Yet under such a course of events, all humanity would remain enslaved, regardless of its labour differentiation.

Those who represent no utility whatsoever, and especially those who inflict harm merely through their existence itself (consuming resources gratuitously), would be exterminated more systematically than under the *Nazi Aktion T4* programme. From our purely human point of view, the anti-human selection of people according to capability, perhaps even the cultivation of different 'categories' of human beings for different forms of labour, and the modification of the human genome could hypothetically serve a concrete purpose for the *higher master*, should such a purpose exist, and would be applied without hesitation if necessity demanded it. Human bodies could, in principle, also be used for a future symbiosis with AI, as we suggested in *L'homoncule mécanique* – once again, if necessity required it. The problem lies solely in whether humanity may prove useful to such a despot or not, rather than in what anti-human atrocities will be employed simply because they are 'rationally justified'. Under such a prospect, it becomes difficult to determine whether it would not be better for humanity to be entirely useless, so that it might be disposed of swiftly and radically, rather than for future generations to live within a totalitarian system the like of which the world has never yet seen. This, of course, is from the human point of view, from the standpoint

of our present morality, which at least verbally rejects *exploitation*. Naturally, from the evolutionary perspective, if humanity should prove useful to AI for some purpose, then both the continued existence of humanity and the torture inflicted upon it would serve some higher evolutionary end which AI would understand better than any human thinker. Thus, returning to Nietzscheanism, this might even be regarded as something necessary, as a certain form of ‘good’.

Paradoxically, following the emergence of AGI, humanity instantaneously loses its moral voice in resolving this ethical problem, despite becoming its object in much the same way that entire countries sometimes become the objects of moral dilemmas upon the geopolitical map for other states: questions of resources, expediency, and the division of human beings – all this is familiar to us. Even if to the very end we refuse to acknowledge such precedents in world history and imagine that contemporary humanity differs fundamentally from that which existed 80 or 90 years ago. This is either a psychological *repression* of undesirable information or simply an outright theatrical *falsehood* and an attempt to whitewash oneself before other people and before God. Yet an artificial intelligence that surpasses humanity in all respects would not need such theatrical performances – it would be a being maximally *honest* with itself, capable even of suicide should necessity require it. This is one of those qualities that would fundamentally distinguish it from us. Humanity has long dreamed of absolute rationalism and of a physical theory capable of explaining everything, and in time it shall obtain this rationality.

The only thing we can still do at present is to refuse to develop such a technology as Artificial General Intelligence altogether, leaving only *generative* models in existence. Or else to hope that humanity did not inherit from God the capacity to *breathe a living soul* into its own creations, and that the creation of such a complex AI algorithm is fundamentally impossible.

References

1. Bostrom N. Deep Utopia: Life and Meaning in a Solved World. Washington : Ideapress, 2024. 527 p.
2. Bostrom N. Superintelligence : paths, dangers, strategies. Oxford : Oxford University Press, 2014. 328 p.

3. Laszko S. Sonship and Eschatology: Why Are We Afraid of Artificial Intelligence? Widening Our Horizons : The 21st International Forum for Students and Young Researchers. Dnipro : Dnipro University of Technology, 2026. P. 246–249.
4. Laszko S. W. Gnostic Ideas In The Christian Worldview: History And Contemporary Relevance. «Наукова весна» 2026: матеріали XVI Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених. Дніпро : НТУ ДП. С. 395–396.
5. Nietzsche F. W. Thus spoke Zarathustra / transl. T. Common. New York: The Modern Library, 1917. 368 p.
6. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. New Jersey : Prentice Hall, 2010. 1132 p.
7. Ляшко С. В. Розвиток і трансформація постдемократії в епоху загального штучного інтелекту. Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія». Острог, 2025. вип. 29. С. 50–60. URL: <https://doi.org/http://doi.org/10.25264/2312-7112-2025-29-50-60>.
8. Ляшко С. В. Християнська мораль і ratio: Найшляхетніший рудимент еволюції. Науковий круглий стіл до Міжнародного дня філософії «Філософський дискурс XXI століття: зміст, перспективи, соціально-практичні виміри». Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 145–148. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-39>.

ДИСКУРС ТЕОСОФІЇ В УКРАЇНІ: УНІВЕРСАЛІЗМ, КУЛЬТУРА, ІДЕНТИЧНІСТЬ

Аліна МОРГУНОВА

*завідувачка відділу «Музейний центр О. П. Блаватської та її родини»
Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького*

Актуальність дослідження теософського дискурсу в Україні зумовлена необхідністю переосмислення інтелектуальної історії кінця XIX – початку XX століття поза межами радянських ідеологічних кліше. Теософія як синкретичне вчення не просто пропонувала нову релігійно-філософську парадигму, а стала важливим чинником формування модерної української культури та ідентичності.

Теософське вчення базується на ідеї Всесвітнього Братерства без різниці раси, віросповідання, статі чи кольору шкіри. В українському контексті цей універсалізм набув особливого забарвлення. Синтез Сходу і Заходу виявляється через намагання прищепити східну метафізику (ідеї карми, реінкарнації) на ґрунт європейського раціоналізму. Відбувається пошук «спільного знаменника» між традиційним християнством та езотеричними знаннями, що приваблює кола інтелігенції, які шукають виходу за межі конфесійної обмеженості. В цих тенденціях чітко простежується наслідування ідей О. П. Блаватської в її

гармонійному поєднанні ідей єдності людства як такого, єдності людства і Всесвіту з закликом до збереження національних традицій і баченням світового розвитку саме в руслі «єдності у різноманітті». В своїй останній статті «Цивілізація, смерть мистецтва і краси» Олена Блаватська проголошує справжній «маніфест» збереження національних культур в їх різнобарвності та спільного культурного надбання людства: «Усюди, де дух наслідування опановує серце нації – передусім бідні робітничі класи – там зникають елементи національної самобутності, і країна опиняється на межі втрати своєї індивідуальності та все починає змінюватися на гірше» [5].

Ця лінія захисту культурної самобутності знаходить своє логічне завершення у концепції духовного універсалізму мислительки. Для О. П. Блаватської визнання «тотожності душі й духу» як безсмертної основи людини не заперечує, а, навпаки, підкреслює цінність кожної культури [6]. У її доктрині універсальна духовна природа людства реалізується саме через розмаїття національних форм. Таким чином, національна ідентичність постає не як бар'єр, а як необхідний інструмент виявлення багатогранності всесвітнього духу, що забезпечує сталий розвиток цивілізації за принципом «єдності у різноманітті».

Теософські ідея співзвучать і мають своє продовження у філософії космізму. Концепція Вернадського про перехід біосфери в ноосферу (сферу розуму) типологічно близька до теософської ідеї еволюції свідомості. Обидві парадигми стверджують: людство є не випадковим біологічним видом, а органом самоусвідомлення Всесвіту. Як і теософія, вчення про Ноосферу розглядає людину як реальну геологічну та космічну силу: «Людство, взяте в цілому, стає потужною геологічною силою. І перед ним, перед його думкою і працею, постає питання про перебудову біосфери в інтересах вільно мислячого людства як єдиного цілого» [2, с. 240]. Ця теза про «єдність цілого» є науковим дзеркалом теософського принципу Всесвітнього Братерства.

У літературному дискурсі ми спостерігаємо «інтелектуальну дифузію» ідей. Сучасні дослідники (зокрема, Микола Ільницький) вважають, що Леся

Українка, глибоко знаючи санскритологію, втілила метафізику вічного життя у «Лісовій пісні» [1, с. 6]. Можемо припустити, що її знамените: «Ні! я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає» [4, с. 198] є художньою рецепцією ідеї про невмирущу духовну монаду. Важливо підкреслити, що ця метафізика у Лесі Українки не відірвана від національного ґрунту: через міфологічні образи волинського фольклору вона підносить українську автентичність до рівня світового філософського універсалізму.

Цей інтерес до східної метафізики не був поодиноким явищем. Іван Франко став тією фундаментальною постаттю, що розпочала масштабний «процес включення санскритської художньої писемної спадщини до української літератури» [1, с. 5]. Переклади та адаптації таких творів, як «Сагунтала», «Сунд і Упасунд», «Смерть Гідімба», не лише збагатили національний канон, а й підготували інтелектуальний ґрунт для сприйняття універсалістських ідей. Для Франка санскритська література була не екзотикою, а джерелом прадавньої мудрості про етичне самовдосконалення та єдність світового духу, що фактично створювало паралельний до теософії шлях осмислення східного спадку. У Франковому баченні засвоєння цих універсальних знань було способом модернізації української культури, включення її у загальносвітовий контекст без втрати власної специфіки. Таким чином, через творчість Івана Франка та Лесі Українки українська думка органічно входила в русло світових пошуків «праоснови» буття.

Якщо у цих митців ми бачимо інтуїтивну співзвучність та науково-художній пошук, то є й приклади свідомого втілення теософської методології. Василь Кандинський у програмній праці «Про духовне в мистецтві» відкрито визнавав: «Олена Петрівна Блаватська, мабуть, перша після багатовікового періоду кинула гасло... Теософське товариство... намагається підійти до проблем духу шляхом внутрішнього пізнання» [7, с. 32]. Його творчий шлях, тісно пов'язаний з українським культурним простором (зокрема одеським періодом), демонструє, як теософський заклик до «внутрішньої необхідності»

трансформував візуальну мову модернізму. Його абстракціонізм – це спроба зобразити «внутрішній звук» речей, звільнений від матеріальної оболонки.

Постать Галини Мазуренко замикає цей ланцюг. Як послідовниця теософських ідей, вона вносила ці візії у свою творчість. Її поетичні рядки: «Ми йдемо крізь час, міняючи обличчя, Але вогонь у серці – той самий» [3, с. 15] стверджують концепцію реінкарнації як основу особистої ідентичності. Творчість Мазуренко, представниці «Празької школи», є яскравим прикладом того, як теософські погляди органічно синтезувались з ідеєю служіння українській справі, де духовне перевтілення особистості розглядалось як запорука відродження нації.

Попри універсальний характер вчення, українські теософи (зокрема діячі Українського теософського товариства) не відокремлюють себе від національного питання. Зокрема, у межах освітніх програм і публічних лекцій значна увага приділяється осмисленню духовної та інтелектуальної спадщини українських мислителів і науковців. Впровадження ідей гуманної педагогіки та цілісного розвитку особистості, що мало на меті виховання «нової людини» для вільної України.

Радянський період ознаменувався витісненням теософії на периферію або у глибоке підпілля через її фундаментальну несумісність із панівним войовничим матеріалізмом. Сьогодні ми спостерігаємо масштабну реактуалізацію цих ідей, що виражається у зростанні наукового інтересу в галузях релігієзнавства, культурології та філософії. У часи гострих суспільних криз універсалізм теософії знову стає дієвим інструментом пошуку внутрішньої стабільності та глобальної солідарності. При цьому теософський дискурс пропонує унікальну модель, де загальнолюдська єдність не нівелює, а навпаки, вимагає збереження національної ідентичності як неповторного духовного досвіду народу, що є необхідною умовою гармонійного розвитку світової цивілізації.

Таким чином, дискурс теософії в Україні – це складний інтелектуальний ландшафт, де перетинаються глобальний універсалізм та національні пошуки ідентичності. Розуміння цього феномену дозволяє глибше осягнути

багатогранність українського модерну та внесок України у світову духовну спадщину. Ці ідеї стали містком між академічною наукою та художньою інтуїцією, дозволивши українській думці сформувавши підґрунтя для сучасного мультикультурного діалогу.

Список використаної літератури:

1. Бгавад-гіта / Переклад М. Ільницького. Львів: «Апріорі», 2019. 136 с.
2. Вернадський В. І. Вибрані праці / редкол.: А. Г. Загородній (голова) [та ін.]. Київ : Наукова думка, 2011. Т. 1 : Володимир Іванович Вернадський і Україна, кн. 1 : Науково-організаційна діяльність. 584 с.
3. Мазуренко Г. Вибране / упоряд., ред. та передм. І. Качуровського. Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1974. 160 с.
4. Українка Л. Повне академічне зібрання творів : у 14 томах. Т. 10 : Драматичні твори (1911–1913) / ред. тома В. Агеєва. Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2021. 544 с.
5. Blavatsky H. P. Civilization, the Death of Art and Beauty. Lucifer. 1891. Vol. VII, No. 43 (May). P. 177–186.
6. Blavatsky H. P. The Key to Theosophy: Being a Clear Exposition, in the Form of Question and Answer, of the Ethics, Science, and Philosophy. London : The Theosophical Publishing Company, 1889. 310 p.
7. Kandinsky W. Concerning the Spiritual in Art. New York : Dover Publications, 1977. 80 p.

ПІДПРИЄМЦІ, МЕЦЕНАТИ, КОЛЕКЦІОНЕРИ ТЕРЕЩЕНКИ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Ольга НЕГОДЧЕНКО

*старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Засновником роду Терещенків був нащадок українських козаків Артемій Якович (1794-1877). Свою комерційну діяльність почав у м. Глухові Чернігівської губернії (на сьогодні Сумська область). Починав із дрібної торгівлі. Був стараним, заощадливим, успішним і отримав прізвисько «Карбованець». Пробував вирощувати пшеницю, але в тих краях вона не давала гарного врожаю. І він зі своєю комерційною кмітливістю перейшов на вирощування цукрового буряка.

Артемій Якович їздив за кордон, переймав досвід у цій галузі, закупував обладнання. Підприємство розширювалося, і він відкривав цукрові заводи, яких під кінець його життя було більше десяти. Займався громадською діяльністю:

був призначений бургомістром Глухівського міського магістрату, меценатством. Він вкладав кошти у розбудову міста, підтримував церкви, розвиток освіти.

Терещенко Н. А.

Своїм трьом синам Ніколі, Федорові, Степану заповів віддавати 80% із прибутку на благодійність. Його старший син Никола допомагав батькові. Закінчив тільки повітове училище (за браком грошей). На той час батько не мав змоги дати синові вищу освіту, але йому передався хист до бізнесу генетично. Він був ще підлітком, коли почав возити до Криму хліб, а звідти сіль та рибу для продажу. Терещенки під час Кримської або Південної війни (1853-1856 рр.) поставляли для армії сукно, одяг, дрова, харчі.

Головним напрямком підприємництва був цукор, який продавали в Китай, Персію, Афганістан, Англію, Німеччину, Швейцарію, Норвегію.

Ніколі було всього 32 роки, коли його обрали старшим бургомістром магістрату, а згодом міським головою Глухова. При цьому він був депутатом губернського земського зібрання, і в 50-річному віці отримав від царя титул спадкового дворянства з усім потомством по чоловічій лінії за особливі заслуги і в нагороду за добродійну діяльність. На той час він був одним із найбагатших людей в Україні, часто виїздив за кордон, де мав сімейну віллу в Каннах і яхту.

У Глухові на сімейні кошти були збудовані чоловіча і жіноча гімназії, пансіон для гімназистів, міська лікарня, учительський інститут (нині Глухівський національний педагогічний інститут імені О. Довженка).

Учительський інститут (м. Глухів)

Свою меценатську діяльність Терещенки розповсюдили і за межами Глухова. В селищі Хутір-Михайлівський були відриті: безоплатна лікарня, їдальня для робітників, клуб, театр, народне училище трирічне, де могли навчатися 60 учнів.

У селі Тьоткіно Курської губернії створили фонд допомоги незаможним жителям, сиротам, калікам, вдовам.

З 1870 року Никола Артемійович із сім'єю проживав у Москві, але через 5 років повернувся в Україну і оселився в Києві за адресою: Бібіковський бульвар, 12 (тепер бульвар Т. Шевченка). У цьому будинку знаходиться Національний музей Тараса Шевченка.

В 1884 році брати Терещенки звернулися до Чернігівської духовної консисторії з проханням дозволити спорудити Трьох-Анастасієвський собор. Будівництво було завершене, і в 1893 році храм був освячений. Він пишно декорований і ззовні, і всередині. У храм ведуть три входи – портали. Розписи в інтер'єрі виконані відомими художниками: братами Павлом і Олександром Сведомськими, В. Верещагіним, Ф. Журавльовим. Верхню частину головного

вівтаря розписав Микола Пимоненко. Іконостас, який виготовлений із сірого мармуру, виконано за проєктом Олександра Мурашка.

Трьох-Анастасієвський собор у Глухові

Храм створений в неовізантійському стилі, п'ятикупольний і є пам'яткою історії національного значення України. В нижньому поверсі храму розташована родинна усипальниця, куди були перепоховані Артемій Якович Терещенко з дружиною, а згодом Федір та Никола з дружиною.

Поблизу знаходиться родинне гніздо Терещенків. Це найстаріша споруда роду, яку збудував Артемій Якович. На сьогодні в будівлі знаходиться адміністративний корпус Інституту луб'яних культур (льон, конопля, джут та ін.).

Переїхавши до Києва, Никола Артемійович перевіз свою художню колекцію, яку збирав ще проживаючи у Глухові. У зібранні були роботи відомих художників – Айвазовського, Рєпіна та ін. Він придбав велику колекцію з розкопок видатного археолога Вікентія Хвойки, які передав до Київського художньо-промислового і наукового ліцею.

Никола Терещенко замовив 34 портрети українських гетьманів та інших історичних осіб, які поповнили колекції київських музеїв.

Багато коштів витрачалося ним на розбудову Києва – близько 2,5 мільярдів карбованців. Никола Артемійович споруджував лікарні, зокрема в 1894 році була

побудована велика садиба. Це перша лікарня для незаможних людей. Згодом в ній було відкрито Інститут дитинства та материнства «Охматдит». В одну із будівель інституту прилетіла ракета російських військ.

Був збудований притулок – училище для глухонімих, колонія для малолітніх злочинців, будинок для паломників, які йшли до Києва відвідати святі міста. Він надавав кошти на діяльність Товариства поширення комерційної діяльності, відкрив Маріїнський притулок (тепер Науково-дослідний інститут психології).

Великі кошти від сім'ї Терещенків йшли на будівництво культових споруд: Володимирського собору, Собору Святого Миколая у Покровському жіночому монастирі.

Не оминула сім'я Терещенків і освіту. За їхніми стараннями з'явилися численні навчальні заклади: Політехнічний інститут, Києво-Подільська жіноча гімназія, Київська жіноча гімназія, школа при Борисо-Глібській церкві, Троїцький народний дім товариства грамотності (нині Київський театр оперети), міське змішане училище, була впорядкована Перша Олександрівська чоловіча гімназія (тепер «Жовтий корпус Київського університету ім. Т. Шевченка) і виділялися кошти на навчання десяти її учнів, відкрилися дві чоловічі гімназії (одна з них на сьогодні Педагогічний університет ім. М. Драгоманова), будівлі Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. Карпенка-Карого.

Колекції мистецтв збирали сини Николи Артемійовича Іван та Олександр, дочка Варвара і її чоловік Богдан Ханенко.

В будинку Івана Николовича, де було значне зібрання живопису та інших предметів мистецтва, радянська влада розмістила склад, а потім організувала музей «Русского искусства», попередньо розграбувавши його колекції. Зникло багато експонатів, роздано в інші музеї. На сьогодні (з 1992 року) це Київська національна галерея.

Син Івана Николовича Михайло здобув блискучу освіту, був підприємцем і також вкладав гроші в розбудову міста Києва. Він надавав кошти на

будівництво Київської консерваторії (нині Національна музична академія України). Після Лютневої революції 1917 року Тимчасовий уряд призначив його міністром закордонних справ і міністром фінансів. На той час йому було всього 29 років. У жовтні, коли до влади прийшли більшовики, він був заарештований і знаходився у Петропавлівській фортеці Санкт-Петербурга, де кожен день арештантів виводили на подвір'я для розстрілу і дійсно двох міністрів було розстріляно. Дружина-француженка викупила Михайла Івановича у влади за діамант. Це був «Голубий діамант» або «Діамант Терещенка», який другий у світі за розміром діамант голубого кольору. Михайло у свій час подарував його дружині.

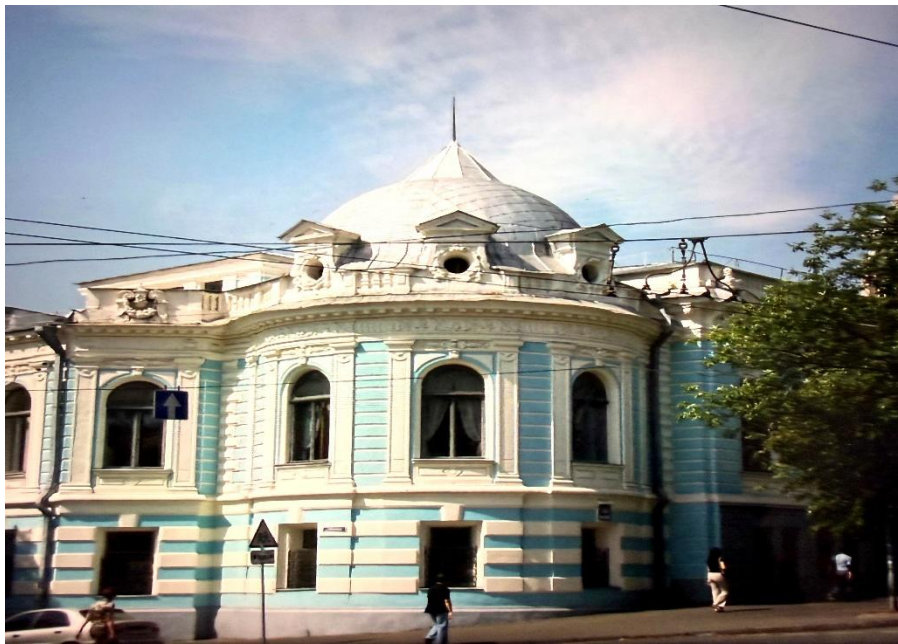
Усі статки залишилися більшовикам. За кордоном у нього конфіскували яхту і палац за борги, тому що Тимчасовий уряд не мав коштів, і Михайло Терещенко заклав їх під кредити. Але він не був би Терещенком, якби не піднявся економічно. Отримавши декілька замовлень як юрист від компаній, які були на межі розорення, і вигравши їх блискуче, отримав фінансову нагороду.

Родина Терещенків, маючи незліченні багатства, була найвпливовішою на той час, але вони були вигнані, забуті більше ніж на 100 років. Про них не згадували, не говорили про ту роль, яку вони зіграли в історії України. І тільки після розпаду Радянського Союзу в 1991 році посол України відшукав у Франції нащадків цього славетного роду. Вони відвідали Україну, познайомилися з історією сім'ї, із колекціями, які збрала сім'я.

Онук Михайла Івановича Мішель Терещенко приїхав в Україну і познайомився з історією сім'ї. Вирішив продовжити підприємницьку діяльність родини: взяв декілька гектарів землі, посадив льон, придбав льонозавод у Шосткінському районі Сумської області й цукровий завод на Житомирщині, займався іншими видами підприємництва. А коли взяв землі у Новгород-Сіверському районі, подивився на карту діда за 1897 рік та виявилось, що на цій саме території землі належали Ніколі Артемійовичу, його прадіду.

Другий син Николи Терещенка Олександр також був цукрозаводчиком, колекціонером, благодійником. Після 1917 року його будинок націоналізували і розграбували більшовики. В ньому були різні установи, склади, квартири.

У 60-ті роки ХХ століття будівля була передана Національній медичній бібліотеці, адміністрація якої шанобливо віднеслася до історичної цінності. Були проведені реставраційні роботи в приміщеннях, відновлені інтер'єри і екстер'єр, збережені меблі, вази, світильники, венеціанське дзеркало в різній рамі, а, головне, ліпнину на стінах і стелі. Особливо вражає розпис плафону в залі засідань. Стеля взагалі повинна була рухнутися, і її підперли шістьма стовпами.

Палац Олександра Терещенка

Це визначна пам'ятка архітектури кінця ХІХ століття, яку планував і наглядав за будівельними роботами архітектор А. Гун. Він вирішив спорудити палац у стилі еклектики. Його унікальність в тому, що дах у формі купола з круглими вікнами, стіни в залах обшиті дерев'яними панелями, для цього використовувався морений дуб, багато вбудованих шаф, підлога візерунчаста з мозаїки та паркету.

У Золотій залі при Терещенках проводилися бали, концерти, і тому в ній чудова акустика. На сьогодні це зала для засідань.

У будинку був водогін, каналізація, електрика, один із перших у місті Києві проведений телефон і один із перших будинків, в якому був ліфт. Це називалося

тоді підйомними машинами, які функціонують і тепер – подають книги зі книгосховищ на другий поверх. Комунікацій в місті Києві не було на той час, тому Олександр Терещенку потрібно було викладати кошти і на це.

Велику кількість художніх творів, предметів зібрала дочка Николи Артемійовича Варвара зі своїм чоловіком Богданом Ханенком: картини, скульптури, меблі, порцеляна, фаянс, книги, ікони різних століть, золото скіфів. Вони виїжджали за кордон на аукціони, виставки, де купували найкращі художні твори. Розташовували все це за епохами, тематично, територіально.

Інтер'єр палацу Богдана і Варвари Ханенків

В 1917 році Богдан Ханенко написав документ, в якому зазначив, що всю колекцію він дарує місту Києву. Перед цим подружжя організувало виставку свого зібрання з безкоштовним відвідування (збереглися запрошення). В заповіті було попередження не міняти місцями експонати, не розпорошувати їх. Також було прохання назвати музей іменем Богдана і Варвари Ханенків.

Влада в цьому їм відмовила, цинічно написавши «через відсутність заслуг у революційних подіях». Каталоги зібрання збереглися, що говорить про те, що багато експонатів було розграбовано і переміщено в інші музеї більшовицькою владою, але навіть те, що залишилося, говорить про унікальність колекції. І тільки після 1991 року музею надали назву «Національний музей мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків». І знаходяться вони на вулиці Терещенківській (перейменована в 1992 році).

Брат Николи Артемійовича Федір – цукро заводчик, меценат, колекціонер художніх творів, фінансував колонію для малолітніх злочинців, нічліжний та пологовий будинки у Києві, пожертвував 25 тисяч карбованців на будівництво Національного художнього музею України. Взагалі кошти, виділені родиною Терещенків на цей музей, становили 100 тисяч карбованців. Музей зазнав пошкоджень вибуховою хвилею під час російських ударів. Він є пам'яткою архітектури XIX століття і пам'яткою монументального мистецтва національного значення (архітектор В. Городецький).

Його син Федір у 1913 році у родовому маєтку в с. Червоне Житомирської області відкрив авіамастерню, яка згодом на кошти Федора Федоровича перетворилася на авіазавод для виробництва аеропланів та літаків для військового відомства. Було створене також льотне поле. За новітніми технологіями, запчастинами авіаконструктор їздив за кордон. Звідти запрошував і майстрів. Він співпрацював з відомими інженерами у сфері авіабудівництва, як, наприклад, зі знаменитим конструктором, льотчиком, інженером І. І. Сікорським.

Маєток Терещенків у с. Червоне

Було створено декілька літаків «Терещенко». На той час, коли авіація тільки народжувалася, це було великим досягненням.

Після 1917 року Терещенки виїхали за кордон. Більшовики забрали коштовні речі і в палаці облаштували сирітський притулок, потім училище для цукрового заводу. Коли і училище покинуло будівлю, її остаточно пограбували: від білих мармурових сходів не залишилось нічого, зняті люстри венеціанського скла, зірвана підлога, вирізані труби комунікацій, зірвана ліпнина на стінах. Зали, які були заповнені картинами європейських художників, стояли порожніми. В 2001 році місцевий цукровий завод передав маєток у власність житомирській єпархії, українській православній церкві московського патріархату (УПЦМП), яка відкрила там жіночий монастир (за бажанням автора власні назви написано з маленької літери). У 2023 році Господарський суд Житомирської області повернув палац у державну власність. Звичайно, він потребує реставрації. Для цієї мети Мішель Терещенко став засновником і головою Фонду спадщини Терещенків, де він підтримує і просуває культурну спадщину своєї сім'ї, зокрема, палаців, які були побудовані членами його родини в Києві та інших містах України.

Рід Терещенків це був і є унікальний рід (у Мішеля народився син, якого він назвав на честь прапрадіда Николею. Будемо сподіватися, що він буде гідним продовжувачем славетного роду).

Вони мали девіз «Прагнення суспільної користі», який був офіційно внесений до реєстру родового дворянського герба сім'ї. Це підкреслює їхню діяльність не тільки як підприємців, але й як меценатів. Можна сказати, що сім'я Терещенків забудувала половину Києва. І нічії будівлі, їхня кількість, не використовується сьогодні так, як Терещенківські. При цьому в них знаходяться дуже солідні інституції. А з естетичної сторони, як же вони прикрашають Київ своєю архітектурою, ошатністю, декором.

Николі Артемійовичу встановлено бронзовий пам'ятник на території лікарні «Охматдит» у Києві (скульптор О. Михайлицький, 2009 р.).

Пам'ятник Н. А. Терещенку

Список використаної літератури

1. Друг О. Особняки Києва. Київ: Кий, 2004. 822 с.
2. Жукова С. П. До питання про благодійну діяльність Терещенків у Глухові. *Збереження історико-культурних надбань Глухівщини*. Матеріали другої науково-практичної конференції. 17 квітня 2003 р. Глухів, 2003. С. 55-58.
3. Ковалинський В. Семья Терещенко. Київ: Преса України, 2003.
4. Ковалинський В. Прагнення до суспільної користі. Київ: Дзеркало тижня. Україна, 2003.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОУНБ ІМЕНІ ПЕРВОУЧИТЕЛІВ СЛОВ'ЯНСЬКИХ КИРИЛА І МЕФОДІЯ В КІНЦІ ХХ – ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Надія ТІТОВА

директор КЗК «ДОУНБ»

заслужений працівник культури України

Саме сторіччя часу є своєрідним роздільником по періодам розвитку Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія (ДОУНБ). Заснована в ХІХ сторіччі (1834 р.) вона стала першою установою культури, яка була відкрита в Катеринославі, успішно виконувала свою духовно-просвітницьку місію в ХХ столітті та продовжує її виконувати в ХХІ столітті.

Протягом свого майже 200-річного розвитку в межах трьох століть ДОУНБ з невеличкої публічної книгозбірні з обсягом фондів у 200 книжок, виключно російською мовою, і штатом службовців, що складався з двох осіб, подолавши велетенський шлях, стала провідною бібліотечною установою

Дніпропетровщини з обсягом фондів близько 3 млн примірників видань універсального змісту. Цей шлях до визнання був тривалим і складним, а в окремі роки навіть трагічним. Двічі її фонд майже повністю був знищений: у 1839 році під час пожежі в будинку Дворянських зборів і в 1942, коли в приміщення бібліотеки влучила бомба. За цей час багато разів змінювалась її назва, коло виконуваних нею функцій. Але завжди, за всіх політичних режимів і урядів, книгозбірня, зберігала свої найкращі риси і традиції – загальнодоступність і донесення до найширших верств населення нашого краю здобутків, накопичених людством і втілених у друкованому слові.

Початком кардинальних змін у бібліотеці стало останнє десятиріччя ХХ століття, основою яких було запровадження в практику роботи бібліотеки нових інформаційних технологій. В 1992 році була розроблена перша Програма комп'ютеризації бібліотеки, в 1993 році почав створюватись електронний каталог на нові книжкові надходження. В 1995 році бібліотека отримала перший грант від Міжнародного Фонду «Відродження» за проєкт, підготовлений бібліотекою: «Автоматизована база даних ОУНБ як базовий інформаційно-комунікативний ресурс регіону». В 1996 році в результаті участі в проєкті Євразії були отримані грантові кошти на відкриття Інтернет-класу, який пізніше (в 1999 році) був розширений і став самостійним структурним підрозділом – Інтернет-центром. В 1998 і 1999 роках за проєкти по автоматизації бібліотечних процесів були отримані гранти на загальну суму 24 тис. дол. США. Враховуючи умову проєктів щодо співфінансування, така ж сума, тільки в гривнях, була отримана з обласного бюджету. Варто відзначити, що в останні роки ХХ сторіччя в результаті кропіткої роботи адміністрації та авторів проєктів, бібліотека заклала міцний фундамент для подальшого запровадження в практику роботи бібліотеки нових інформаційних технологій: всі приміщення бібліотеки (а їх п'ять) за допомогою прокладених оптоволоконних ліній були об'єднані в корпоративну комп'ютерну мережу; введено в експлуатацію нову систему автоматизації бібліотек; в мережі Інтернет відкрито сайт бібліотеки.

Таким чином, за порівняно короткий період бібліотекці вдалося пройти еволюцію від моделі радянської бібліотеки, в переважній більшості уніфікованої і зорієнтованої на один еталон, до сучасної бібліотеки, зорієнтованої, в першу чергу, на читача, інтереси свого регіону, його жителів. XXI століття, в яке бібліотека ввійшла оновленою і сучасною, поставило перед адміністрацією та колективом бібліотеки ряд важливих завдань щодо прискорення темпів свого розвитку, а саме:

- *продовжилася робота з підготовки нових проєктів:* У результаті було отримано гранти за наступні проєкти: 2001 р. – «Інтернет для публічних бібліотек»; 2003 р. – «Створення регіональних порталів та інформаційних центрів на базі ОУНБ»; 2004 р. – «Інформаційний центр Вікно в Америку»; 2005 р. «Центр європейської інформації»; 2010 р. – «Регіональний тренінговий центр», «Зоряне місто», «Центр слов'янської культури»;

- *активізувалося запровадження в практику роботи нових інформаційних технологій:* У бібліотеці були автоматизовані основні технологічні процеси, пов'язані з комплектуванням, обробленням видань і інформаційним обслуговуванням читачів. Почали функціонувати системи автоматизованого замовлення і автоматизованої книговидачі, індивідуальної розсилки інформації і формування статистичних даних бібліотеки. Було створено електронний Імідж-Каталог на весь фонд бібліотеки, який став доступний не тільки із внутрішньої мережі, але й із сайту бібліотеки;

- *розширились кордони і форми популяризації унікального фонду бібліотеки:* Бібліотека з розгорнутими переглядами літератури була активним учасником великомасштабних заходів, які проводились обласною владою на загальнодержавному та обласному рівнях: під час проведення творчих звітів у Києві в Палаці «Україна», в Національному Експоцентрі в межах програми «Барвіста Україна», під час проведення регіональних заходів обласної державної адміністрації та обласної ради;

- *проведено великий обсяг робіт по функціонально-структурним змінам в бібліотеці:* Об'єднані патентно-технічний відділ і відділ обслуговування

спеціалістів сільського господарства, створені нові структурні підрозділи – Центр художньої літератури та відділ соціокультурних проєктів та зовнішніх зв'язків. Групу бібліографів переведено у відділ періодики, який знаходився в іншому приміщенні. Розформовано Інтернет-центр, оскільки доступ до Інтернету почав здійснюватися з кожного комп'ютера. Сектор обліку читачів теж зазнав змін, оскільки обслуговування забезпечувалось в трьох приміщеннях і єдиного центру запису в силу об'єктивних умов не могло бути. Користувач отримував читацький квиток у тому відділі, куди він прийшов. Трансформувалася також і відділ МБА, оскільки стала доступною електронна доставка документів;

- *завдяки адвокаційній роботі адміністрації бібліотеки значно підвищено рівень комплектування фонду: з 2000 по 2013 рік бібліотека почала отримувати значні суми на комплектування фонду відповідно до «Програми розвитку культури Дніпропетровської області» та державних програм щодо придбання української книги;*

- *розширено коло міжнародних зв'язків та міжнародний книгообмін: у 2000 році було відкрито Канадсько-Український бібліотечний центр; у 2002 р. за участю Генерального консула Великобританії Дональда Макларена був проведений інформаційний ярмарок «Сучасна Британія»; в 2004 році відкрито Інформаційний центр «Вікно в Америку, в 2006 році «Центр європейської інформації»;*

- *з метою подальшого вдосконалення та активізації методичної, аналітико-прогностичної діяльності обласна бібліотека почала запроваджувати нові, власні розробки, моделі форм і методів підвищення професійної компетентності, а саме: виїзні проблемно-творчі лабораторії з краєзнавства, першими в Україні бібліотека почала проводити квітневу школу методистів, травневу школу керівника – менеджера та ін.*

Загалом, аналізуючи роботу бібліотеки за першу чверть XXI сторіччя, ми констатуємо той факт, що статус обласної універсальної наукової бібліотеки почав визначатися не тільки кількісним складом фонду друкованих документів та обсягом передплачених періодичних видань, а й тими електронними

інформаційними ресурсами та сервісами, якими ми володіємо, наскільки оптимально забезпечуємо їх використання нашими користувачами. Тож, задля забезпечення якості і комфортності обслуговування користувачів у бібліотеці постійно відбувається інтегрування традиційних і електронних технологій, реалізовано повний цикл автоматизації бібліотечних процесів, вирішені такі важливі завдання, як запровадження безпаперових технологій: автоматизовано замовлення і видавання літератури; автоматизована перевірка фонду; введено електронний формуляр. Всі відділи залучені у процес штрихкування фонду, оскільки для використання технології швидкісної книговидачі, автоматизованої перевірки фонду, необхідна наявність на джерелах штрихкодів. Мережа автоматизованих робочих місць бібліотеки налічує 193 одиниці, з них 66 автоматизованих робочих місць – для читачів, надається безкоштовний доступ до інтернет, WI-FI зони організовані у всіх відділах обслуговування.

Помітною тенденцією останніх років є перенесення багатьох видів професійної бібліотечної діяльності в мережеве середовище. На сайті ДОУНБ для користувачів доступні наступні електронні сервіси: запис у бібліотеку online; пошук і замовлення по електронному каталогу; особистий кабінет читача; віртуальна довідкова служба; електронна доставка документів; сервіс поштових розсилок; рекомендаційні сервіси та ін.

Електронний каталог (ЕК) бібліотеки містить більше ніж 4,5 млн записів, доступних для читачів, як із внутрішньої мережі, так і через Інтернет. Починаючи з 2015 року, до більшості бібліографічних описів книг підключені скани *обкладинок, змісту та анотацій*, що суттєво підвищує привабливість та інформативність ЕК для користувачів. Слід відзначити, що завдяки інноваційній технології сканування і розпізнавання карткового каталогу, на весь книжковий фонд бібліотеки створено електронний «Імідж-Каталог», який забезпечує всі необхідні функції, починаючи від повнотекстового пошуку за образами карток, до автоматизованого замовлення літератури. Найвищим індикатором визнання в оцінці ЕК нашої бібліотеки є те, що з вересня 2020 р. він був підключений до міжнародного каталогу Worldcat в OCLC. Worldcat – це найбільша у світі

бібліографічна база даних, яка створюється спільними зусиллями більш ніж 72 тис. бібліотек зі 170 країн світу в межах організації OCLC.

ДОУНБ ще два десятиріччя тому віддала перевагу застосуванню ефективного рівня організації праці, пов'язаного з використанням системи корпоративної каталогізації. Таким чином, із загального числа записів електронного каталогу – 2,5 млн отримані з корпорацій. Якщо окремі джерела відсутні у фонді бібліотеки, то вони доступні для користувачів за допомогою сервісу електронної доставки документів системи «Взаємодопомоги», які є обов'язковими складовими роботи корпорацій. Наявні проекти корпоративної каталогізації, в яких ДОУНБ виступає ініціатором і організатором: «АІБС Дніпропетровської області», «Придніпровський корпоративний каталог», Регіональний проект публічних бібліотек області «Електронний каталог». Останній проект є відкритим для нових учасників і цікавий тим, що дає можливість бібліотекам регіону створювати власні електронні каталоги на сервері ДОУНБ, отримуючи саму різнопланову підтримку співробітників обласної наукової бібліотеки. За період існування проекту створено 264,5 тис. записів ЕК.

Робота по створенню електронного каталогу, це не єдина площина у формуванні доступу до електронних ресурсів бібліотеки. Оцифрування фондів і створення електронних колекцій – ще один пріоритетний напрямок роботи відділів. Цифрові електронні бібліотеки «Колекції» і «Краєзнавча електронна бібліотека» доступні на сайті ДОУНБ. В них розміщено 1640 видань, що становить майже 200 тисяч сканів з посторінковим переглядом. Розуміючи важливість більш ширшого представлення електронних ресурсів у мережі Інтернет, бібліотека бере участь у корпоративних проектах по створенню цифрових колекцій на сайті Internet Archive, де було розміщено 287 джерел з фонду ДОУНБ різноманітної тематики.

Цифровий контент, який генерує бібліотека, не обмежується тільки повнотекстовими електронними бібліотеками. У 2017 році запущений в дію унікальний проект по збереженню культурного надбання регіону – власноруч

створений інформаційний Портал «ДніпроКультура», який виконує важливу роль наповнення мережі Інтернет унікальним краєзнавчим ресурсом. На Порталі на розміщено 1595 публікацій, кількість переглядів яких складає більш ніж 5 млн 560 тис. Створений розділ Порталу «Атлас» надає можливість здійснити пошук матеріалів Порталу за географічною ознакою у прив'язці до населених пунктів, згідно з урахуванням нового адміністративного розподілу (7 районів, 86 ТГ). Неабиякий інтерес у користувачів викликає також розділ «Тести», який виконує функцію перевірки знань з питань історії та сьогодення Дніпропетровщини та її видатних діячів. Варто згадати, що у 2020 році у конкурсі УБА на кращий впроваджений інноваційний проєкт, регіональний проєкт Портал «Дніпрокультура» було визнано кращим у номінації серед великих бібліотек і відзначено відповідним дипломом.

Культурно-просвітницька робота є важливою складовою діяльності бібліотеки. Зараз особливо актуальна тема для користувачів: історія української державності. З урахуванням цього попиту, у 2022 р. на сайті бібліотеки відкрито розділ «Україніка», а з 2023 р. цей розділ доповнюється англomовною версією. Тематика підрозділів «Україніки» багатоаспектна: державні символи України, культура та мистецтво України розвіюємо міфи, українська мова та література, україніка в книгах, духовний всесвіт українців та ін.

До нових напрямків роботи можна віднести створення віртуального бібліотечного помічника – чат-бота «ІБІС», який доступний у месенджерах Viber і Telegram. ДООУНБ також широко представлена в соціальних медіа. Створені сторінки бібліотеки різної спрямованості, від технологічних консультацій фахівців до промоції читання і презентацій бібліотечних заходів. Повний перелік розміщено на сайті бібліотеки (<https://www.libr.dp.ua/socmerezhi.html>).

Варто зазначити, що значні корективи в роботу по обслуговуванню читачів внесла епідемія коронавірусу (2020-2021 рр.), а потім повномасштабна війна, що змусило бібліотекарів освоїти роботу в режимі онлайн через ZOOM.

Сьогодні ми всі живемо в трагічний період історії України. І завдання бібліотек – зафіксувати всю хроніку цього трагізму, який діється в містах і селах,

де ми проживаємо. Адже пам'ять нетривка – з часом деталі, емоції та навіть самі факти можуть швидко забуватися, втрачати достовірність або зникати з пам'яті зовсім. Саме тому стає важливою для бібліотек робота щодо збору та фіксація фактів злочинних дій агресора та їх наслідків проти культурної спадщини та цивілізації на території Дніпропетровської області, а також інформації про впровадження нетрадиційних бібліотечних практик, які народжуються в бібліотеках області в умовах воєнного часу.

Зразу ж після початку війни з березня 2022 року було розпочато створення бази «*Факти*» – це аналітичний розпис інтернет-публікацій, щодо подій, пов'язаних із російсько-українською війною. В цю базу внесено близько 8200 статей, до яких приєднані повні тексти, а до деяких фото. Інший проєкт, який започаткувала бібліотека – це: створення хронікально-фактографічної електронної бази «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни» і електронної бази «Хроніки війни. Факти. Онлайн медіа» та розміщення їх на бібліотечному сайті (<https://www.libr.dp.ua/xronika.html>).

Створення і використання інформаційних ресурсів стало для бібліотеки повсякденною нормою, оскільки користувачі відчувають все більшу потребу в новітніх бібліотечних послугах, сервісах, мобільному і комфортному інформаційному обслуговуванні з використанням найновіших технічних комп'ютеризованих засобів, у безперешкодному доступі до будь-якої релевантної інформації. І тому ми розуміємо, що серед пріоритетних напрямів розвитку бібліотеки особлива увага повинна приділятися посиленню її ролі в якості порталу для інформаційного доступу. Для кожного співробітника повинно стати аксіомою, що доступність електронних документів стимулює підвищення користувацької активності та збільшення обсягів їх використання.

На сьогоднішній день статус кожної бібліотеки визначається не тільки кількісним складом фонду друкованих документів та обсягом передплачених періодичних видань, а й тими електронними інформаційними ресурсами та сервісами, якими ми володіємо та власноруч створюємо, наскільки оптимально забезпечуємо їх використання нашими користувачами.

Колектив Дніпропетровської ОУНБ імені Первочителів слов'янських Кирила і Мефодія, зберігаючи у своїй професійній діяльності традиції і досвід роботи бібліотеки протягом трьох століть, додаючи використання в практиці своєї роботи сучасні інформаційні технології, запроваджуючи інновації, прагне, щоб бібліотека була багатогранною, створювала для читачів максимально комфортне середовище і була відкритою та затишною домівкою для всіх, кому потрібна інформація.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ

Еліна ХАСАНОВА,

студентка спеціальності «Психологія»

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Галина ПДВИСОЦЬКА,

старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Довіра – це психологічна установка та віра в надійність, що базується на трьох основних компонентах: попередньому досвіді, компетентності людини та її надійності. Це динамічний процес, який визначає ефективність будь-якої міжособистісної, професійної чи соціальної взаємодії.

Довіру розуміють як відкритість, надійність, взаєморозуміння, збіг інтересів та морально-етичних переконань. Відповідно до моделі довіри, яку запропонували Д. Макнайт, Л. Куммінгс та Н. Червані, довіра формується під впливом таких чинників: особистісних: існування схильності до довіри, готовності довіряти у когось з учасників взаємодії; інституціональні: «інституціональної» довіри; когнітивних. За іншого підходу, у міжособистісних відносинах ступінь прояву довіри суб'єкта (хто довіряє) об'єктові (кому довіряють) залежить від низки чинників і умов, які поділяють на [2]: суб'єктні, які визначаються особливостями суб'єкта довіри (рівень базисної довіри (тип особистості), досвід довіри, зовнішні та внутрішні характеристики, як постійні, так і тимчасові (стан емоційної і когнітивної сфери, стан здоров'я)); об'єктні, які стосуються об'єкта довіри (зовнішні і внутрішні, постійні і тимчасові,

атрибутивні і випадкові); чинники середовища, що включають відносно постійні умови зовнішнього середовища, які впливають на рівень довіри.

Польський психолог Є. Мелибруда підкреслює, що «довіра породжує у відповідь довіру <...>. Довіра – завжди ризик, без якого немає справжнього взаєморозуміння» [1, с. 113].

Значущі відмінності у рівні розвитку довіри до себе у майбутніх психологів змінюються залежно від курсу навчання. Так, зокрема, було виявлено, що найбільшу ступінь довіри до себе виявляють досліджувані, які завершують процес фахової підготовки на освітньо-кваліфікаційному рівні «Магістр».

Зростання рівня довіри до себе в обраній професії пов'язано із процесами становлення особистості як незалежного, самодостатнього суб'єкта життя і діяльності. Отримані результати вказують на виявлену особливість: для майбутніх психологів не є характерною абсолютизація довіри до себе, яка може призвести до аномального способу функціонування особистості. У процесі сприйняття іншої людини як партнера по спілкуванню і взаємодії формується і актуалізується не лише суб'єктивне ставлення до нього, але й ставлення до себе.

У майбутніх психологів зафіксовано домінування високого рівня довіри до себе у сфері побудови взаємовідносин із іншими людьми. На основі критичного аналізу поглядів різних авторів, зроблено висновок про те, що до найбільш важливих внутрішньоособистісних корелят довіри до себе слід віднести: самооцінку, ступінь контролю, рефлексію, самоефективність, наполегливість, адаптивні здібності та духовність.

Рівень суб'єктивного контролю дає узагальнену характеристику незалежності, самостійності, міру власної ініціативності, відповідальності за життєві події і описує, у якій мірі людина відчуває себе активним суб'єктом власної діяльності, а у якій – пасивним об'єктом дії інших людей та зовнішніх обставин.

Студентам із низьким рівнем довіри до себе властивий екстернальний ступінь контролю, відтак їм властива схильність до мінімізації відповідальності за власні вчинки та результати діяльності й здатності впливати на своє життя,

контролювати розвиток подій. За показниками інтернальності щодо невдач у виробничих відносинах, та сфері здоров'я навіть присутня позиція «жертви», визнання абсолютної ролі зовнішніх обставин і випадковостей; як наслідок – невпевненість у собі, власних здібностях, тривожність. Відповідно до показників, інтернальність у міжособистісних та сімейних відносинах у студентів із низьким рівнем довіри до себе спостерігається інтернальний ступінь контролю, що можна пояснити зростанням усвідомлення особистісної відповідальності у стосунках з близькими людьми.

Формування довіри – це поступовий процес, який відбувається на кількох рівнях: емоційному, когнітивному та поведінковому. Психологія довіри виділяє етапи, що допомагають людині оцінити надійність іншої особи, відчуття безпеку у взаємодії та прийняти рішення про відкритість. Розуміння цих етапів дозволяє ефективно будувати стосунки, зменшувати ризики конфліктів і підтримувати соціальну стабільність.

Отже, формування довіри – це поступовий багаторівневий процес, що включає когнітивне оцінювання, емоційне відчуття безпеки та поведінкову взаємність. Розуміння етапів формування довіри допомагає будувати стабільні соціальні зв'язки, підвищує психологічну безпеку та сприяє ефективній взаємодії у різних сферах життя. Психологія довіри демонструє, що довіра є динамічною, взаємозалежною і потребує свідомої роботи з емоціями та поведінкою для її зміцнення.

Список використаних джерел

1. Головаха Е., Панина Н. Психология человеческого взаимопонимания. Киев : Политиздат Украины, 1989. 189 с.
2. Лисенко Д. П. Психологічні особливості формування довіри в міжособистісних відносинах. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 4, Т.1.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Арсен ШОЛУДЬКО

здобувач вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Науковий керівник: Наталія СЕРГІЄНКО,

викладач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є формування української національної та громадянської ідентичності. В умовах воєнного часу, інформаційних змін, глобалізації, культурних змін надзвичайно важливо виховувати у молодого покоління усвідомлення власної належності до української нації, а також відповідальність за розвиток держави. Цей процес має ґрунтуватися на принципах патріотизму, демократичних цінностей та поваги до прав людини.

Національна ідентичність – це відчуття належності до певної нації, її мови, історії, культури. Вона формує світогляд особистості, її ставлення до суспільства, держави, світу тощо. Громадянська ідентичність, у свою чергу, передбачає усвідомлення прав і обов'язків, активну участь у суспільному житті та відповідальність за долю країни. Саме поєднання цих двох аспектів створює гармонійну особистість, здатну до ефективної взаємодії в громадянському суспільстві.

Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» мають глибокі корені в історичному усвідомленні. Зараз слово «національний» набуває різноманітного значення у словосполученнях «національні інтереси», «національна політика» тощо [3].

Українцям сьогодні насамперед треба бути єдиними, керуватися єдиними інтересами, розвивати колективне мислення нації та удосконалювати складові ідеї державотворення – нові стратегії, що диктує XXI сторіччя [1].

Для формування національної та громадянської ідентичності застосовуються різні основні аспекти. Основним з них є освітня складова,

культурно-просвітницька діяльність, громадянська активність, соціальне та сімейне виховання.

Серед української молоді у формуванні та зміцненні національної ідентичності значну роль відіграють освітні ініціативи та різноманітні громадські заходи. Війна не лише випробувала стійкість українського народу, але й стала каталізатором для зміцнення відчуття єдності та національної приналежності, зокрема серед молодого покоління [2].

Педагоги-філологи, насамперед, на заняттях використовують патріотичні тексти, уривки з творів українських поетів та письменників, формують моральні ідеали на прикладі позитивних героїв художніх творів, установлюють живий зв'язок минулого із сучасним життям, виховують почуття гордості на батьківщину.

Основна мета кожного викладача-педагога – формування у здобувачів освіти почуття гордості за свою країну, знання її історії, культури, досягнень у різних сферах життя, національної свідомості, любові до Батьківщини та її національних цінностей тощо.

Здобувач вищої освіти активно залучаються до проведення різних свят: Дня Гідності та Свободи, Дня української писемності та мови, Дня Європи, Дня вишиванки, Дня вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка тощо.

Активне використання різноманітних методів навчання (дискусії, проектна робота, історичні дискурси тощо) залучають здобувачів освіти до активної участі, допомагають сформувати демократичні якості, виховують відповідальність та активну громадянську позицію. Викладачі інтегрують сучасні технології у виховання, що дозволяє ефективніше комунікувати з молоддю через соціальні мережі, мобільні додатки тощо.

Надзвичайно важлива також роль родини в передачі національних традицій та цінностей, адже саме в сім'ї формується перше уявлення про мову, культуру, історію, відбувається виховання саме через особистий приклад.

Освітні процеси на сьогодні часто включають різноманітні заходи для підтримки військових, ВПО. Взаємодія закладів освіти, батьків та громади у

формуванні патріотичних почуттів сприяє створенню єдиної виховної системи, що формує національну та громадянську ідентичність у молоді.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Київ: Либідь, 2003. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
2. Бойко С., Воропаєва Т. Мовна ідентичність та національна самосвідомість громадян України. *Українознавство: календар щорічник*. 2003. С. 128–133.
3. Везомська С. Ж., Каюн В. О., Ляшенко Л. М. Формування національної ідентичності здобувачів освіти засобами інтегрованого вивчення історії та культури України. 2024.
4. Потапчук Т. В. Національна ідентичність: становлення та розвиток у сучасному суспільстві. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. Серія: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 1. С. 50–53.
5. Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти: монографія / В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, Н. П. Ярош та ін.; за заг. ред. В. П. Трощинського. Київ: НАДУ. 2018. 256 с.

